ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2015 m. lapkričio 6 d. Nr. 21 (1229) Kaina 0,95 Eur

Moterys aptarinėjo, ką aš apsirengusi, bet mano idėjos joms buvo tolimos ..... *p. 4*
O jūs rašot eiles, gražias kaip siuvinėta palaidinė ..... *p. 9*
Ragana nieko nelaikina *ir nenori, kad ją kas* laikintų ..... *p. 13*

Dievas kaip Hiperpoetas

AUGUSTINAS DAINYS

Dievas paprastai suprantamas per metaforas. Žmonijos istorija, be kitų dalykų, yra ir Dievo metaforų raidos bei kaitos istorija. Senajame pasaulyje Dievas buvo suprantamas, viena vertus, kaip monarchas, visatos valdovas, kita vertus, kaip amatininkas – Demiurgas. Demiurgo, amatininko, metafora ateina iš Platono „Timajo“ ir apaštalo Pauliaus Laiško romiečiams. Naujaisiais amžiais įsigalėjo Dievo kaip matematiko metafora. Tai įvyko XVII a., kai filosofija mėgino į savo mąstymą integruoti matematiką ir kai buvo manoma, kaip teigė Galileo Galilėjus, kad gamtos knyga parašyta matematikos kalba. Tuo metu visi filosofai buvo vienokie ar kitokie matematikai arba fizikai. Pavyzdžiui, René Descartes'as – matematikas ir fizikas, išradęs analizinę geometriją, Baruchas Spinoza savo pagrindinį veikalą – „Etiką“ parašė vadovaudamasis geometriniu metodu. Tačiau didžiausias filosofas matematikas buvo Gottfriedas Leibnizas, išradęs integralinį skaičiavimą ir su Isaacu Newtonu ginčijęsis, kuris pirmiau tai padarė. Leibnizo Dievas yra sukuriantis galimus pasaulius, apskaičiuojantis, kuris geriausias iš visų galimų, ir tą pasaulį paleidžiantis į realybę. Naujesnė, XX a., Dievo metafora yra Dievo kaip proceso samprata, kurią pasiūlė Alfredas Northas Whiteheadas, inspiravęs JAV proceso teologijos judėjimą.

Norėtume pateikti naują metaforą – Dievą kaip Hiperpoetą, kuriantį pasaulį taip, lyg rašytų milžinišką eilėraštį. Derėtų patikslinti, kad pavyzdiniu eilėraščio modeliu laikome ne klasikinį graikų eilėraštį, kuris, pasak Aristotelio, mėgdžioja gamtą arba herojaus žygdarbius, bet romantinių poetų įsteigtą eilėraščio modelį, kuris liudija ne pasaulio mėgdžiojimą, o poeto savikūrą. Platonas „Timajuje“ Demiurgą vadina Kūrėju *(poietes)* ir Tėvu *(pater)*. Tačiau Dievas poetas kaip kūrėjas graikiška prasme yra amatininkas, kuriantis pasaulį pagal iš anksto turimą modelį. Tad, mąstydami Dievą kaip poetą, turėsime omenyje ne graikų eilėraščio modelį, bet romantizmo laikais įsteigtą eilėraščio, kaip poeto savikūrą liudijančio dokumento, modelį. Graikų poeto laikysena nėra savarankiška; jam reikia apdainuojamojo herojaus, ir šiuo požiūriu poetas yra pridėtinis prie apdainuojamojo herojaus: šis atlieka žygdarbius, o poetas jų negali atlikti, todėl jam belieka juos apdainuoti. Mimetinis, arba mėgdžiojantis, eilėraštis atitinka amatininko substancinį modelį, kuris rašomas mėgdžiojant gamtą arba herojaus žygdarbius ir kuriamas kaip nepriekaištingai užbaigta substancija. O romantizmo laikais, maždaug prieš pustrečio amžiaus, atsiradęs eilėraščio modelis yra vyksmo modelis, pašaukiantis į buvimą vaizduotės vaizdinius, kurie plėtojami kuriant save, o ne mėgdžiojant gamtą ar kito žmogaus žygdarbius. Būtų galima sakyti, kad romantizmo laikais susiformavo poetas tikrąja šio žodžio prasme, nes mėgdžiojantis poetas yra daugiau amatininkas, rašantis eilėraštį, tarsi žiestų indą pagal iš anksto turimą pavyzdį. Mėgdžiojamajai, mimetinei, poezijos sampratai antikoje *poiesis* buvo tas pats kas *techne*. Šiuo atžvilgiu poetai nesiskyrė nuo amatininkų. O romantiniai poetai griežtai atskyrė *poiesis* nuo *techne* ir surado savarankišką *poiesis* teritoriją, kuri buvo poeto savikūra, savistaba ir savižina, kai save stebintis ir kuriantis poetas apdainuoja pats save ir pats sau yra herojus.

Lygindami Dievą kaip Hiperpoetą su Dievu kaip Demiurgu matome fundamentalių skirtumų. Dievas kaip Demiurgas yra tas, kuris nužiedžia pasaulį kaip substanciją. O Dievui kaip poetui būdingas vyksmo modelis. Substancinio ir vyksmo Dievo modeliai skiriasi tuo, kad pagal substancinį modelį Dievas į buvimą žmones pašaukė dar prieš pasaulio istorijos pradžią ir nusprendė, kas bus išgelbėtas, o kas eis į pražūtį. Pagal vyksmo modelį Dievas nuolat pašaukia į buvimą pasaulio būtybes ir daiktus, nes nenustoja kurti pasaulį. Tad skirtumas tarp substancinio ir vyksmo Dievo modelių – tai, pirma, skirtumas tarp jau nuo pradžių sukurto pasaulio bei žmonių sielų ir nuolat kuriamo pasaulio, antra, tarp Dievo supratimo kaip tirono, kuriam besąlygiškai paklūsta žmogus, neturintis valios laisvės, ir švelnesnės Dievo sampratos, kuri leidžia žmogui turėti valios laisvę ir orumą. Kaip poeto savikūra neatsiejama nuo savižinos, taip Dievui pasaulio kūrimas ir palaikymas, vykstantis kiekvieną akimirką, yra Jo savižinos vyksmas.

Tai, ką pasakėme anksčiau, rodo skirtingus Dievo modelius. Substancinis modelis yra pasenęs ir jo reikia atsisakyti. Svarbu pradėti mąstyti ir kalbėti apie vyksmo, proceso modelį, nes jis sėkmingiau įveikia mūsų epochos iššūkius. Tai, ką siūlome, tėra interpretacija. Tačiau skirtingos interpretacijos lemia nevienodus pasaulėvaizdžius ir skirtingą žmogaus savijautą bei saviradą pasaulyje: tad vienas Dievo vaizdinys gali suponuoti neišvengiamą kaltę Aukščiausiajam, o kitas – buvimo džiaugsmą ir dėkingumą už buvimą.

Dabar pacituosime ištrauką iš apaštalo Pauliaus Laiško romiečiams, kuriame aptinkame pereinamąją tarp vėlyvosios antikos, t. y. helenizmo, ir krikščionybės epochų Dievo kaip Demiurgo sampratą. Ši vėlyva samprata, žvelgiant iš antikos perspektyvos, pasižymi griežtu moralizavimu, kuris jau priklauso ne antikos, bet krikščionybės žodynui, ir jausminga retorika, apeliuojančia ne į protą, kas buvo būdinga graikams, bet į širdį, kas būdinga krikščionybei. „Ak, žmogau! Kas gi, tiesą sakant, tu toks esi, kad drįsti prieštarauti Dievui?! Argi lipdinys klausia lipdytoją: „Kam mane tokį

Hiromu Kira. Mąstytojas. 1930

padarei?!“ Ar puodžius neturi galios moliui, kad iš to paties minkalo pagamintų vieną indą puošnų, o kitą paprastą?! Ir jeigu Dievas, norėdamas parodyti savo rūstybę ir apreikšti savo galybę, didžiu kantrumu pakentė pražūčiai nužiestus rūstybės indus, kad apreikštų ir savo šlovės lobius gailestingumo indams, kuriuos iš anksto paruošė garbei...“ (Rom 9, 20–23) Šiame fragmente Dievas iškyla kaip puodžius, Demiurgas, kuris, dar prieš prasidedant pasaulio istorijai, kaip indus nužiedė mūsų esybes. Matome, kad esama galimybės, jog Dievas kaip tironas pražūčiai nužiedė rūstybės indus, dar prieš jiems gimstant.

Substancinis Dievo modelis, kaip jau sakyta, rodo, kad viskas yra Dievo valioje: Jis sumąsto nužiesti į pražūtį einantį arba į išgelbėjimą einantį indą ir visa tai daro paleisdamas į pasaulį, ką sumanė. O pagal vyksmo modelį tai darbui amatininko, puodžiaus, kuris nužiedžia pasaulį ir mus visus kaip užbaigtą substanciją, dar iki prasidedant pasaulio istorijai, priešiname būtent darbą Dievo kaip Hiperpoeto, kai Jis rašo pasaulį kaip milžinišką eilėraštį ir kiekvieną egzistavimo akimirką pašaukia į buvimą pasaulio būtybes ir daiktus. Dievas kaip Hiperpoetas nenaudoja tironiškos rūstybės ir galios, kai gali žmogų išgelbėti arba pasiųsti į pražūtį, dar prieš jam nusižengiant. Kai Dievas kuria pasaulį taip, kaip rašo milžinišką eilėraštį, tai kuria jį kaip vyksmą, kaip procesą, ir vyksmas yra atvira įvykių seka arba serija. Vyksmo modelyje Dievas kuria įvykių žaismes ir žmogui svarbu jose dalyvauti, nes žaismės, kaip žmogaus valios laisvės galimybė, sudaro sąlygas žmogui sužaisti savo gyvenimo žaidimą, todėl šiuo požiūriu ėjimas į pražūtį arba išsigelbėjimas yra ne tik Dievo atsakomybė už žmogaus gyvenimą, bet ir paties žmogaus atsakomybė už savo gyvenimą.

Dievo kaip Hiperpoeto samprata įvedama reaguojant į problemas ir klausimus, kurių kyla mūsų laikais. Daugybė žmonių praranda Dievo tikėjimą. Dabartinis Dievas, viena vertus, kaip pasaulio valdovas, kita vertus, kaip amatininkas, kaip puodžius, netenka gyvumo. Mūsų laikų žmonės susiduria su klausimais, į kuriuos jiems negali atsakyti Demiurgo arba visatos valdovo teologija. Panagrinėkime, pavyzdžiui, klausimą: kodėl žmogus susirgo sunkia liga? Ar Dievas yra teisingas, jeigu siunčia tokią ligą žmogui, kuris nepadarė nieko bloga? Taigi matome, kad tas Dievas, kaip substancijas kurianti būtybė, neatitinka mūsų laiko dvasios. Sunkiai sergančiam kunigas paprastai sako, kad tokia Dievo valia, toks Dievo planas, žmogus negyvens nė sekunde ilgiau, negu jam lemta. Bet tada išeitų, kad siųsdamas sunkią ligą Dievas yra neteisingas. Jeigu prisiminsime holokaustą, tai irgi galima sakyti, kad tokia Dievo valia, Jis taip norėjo. Bet po šios tragedijos daug žydų prarado Dievo tikėjimą, nes negalėjo suderinti teisingo Dievo vaizdinio su neteisybe, kurią patyrė jų tauta. Arba Dievas yra geras – Jis turėjo išgelbėti žydus, arba Dievas yra blogas – Jis pasiuntė juos į pražūtį, arba Dievo apskritai nėra, o yra tiktai žmonių savivalė, kuria jie griauna viską, žudo vieni kitus ir pan.

Galima įsivaizduoti, kad Dievas kuria pasaulį užbaigtų substancijų pavidalu arba skleidžia įvykių srautus, kurie sudaro pasaulį ir jame gyvenančias būtybes. Pasaulio kaip įvykių srauto modelio savitumas yra tas, kad pasaulis nėra užbaigtas. Jis turi atvirą horizontą, kurį Hiperpoetas nuolat papildo. Šiuo požiūriu Hiperpoetas nėra tikras dėl to, kaip pasaulis klostysis ateityje, lygiai taip kaip poetas nėra tikras dėl tų eilučių, kuriomis toliau tęs rašomą eilėraštį. Kai Dievas yra amatininkas, kuris nužiedžia pasaulį ir mus visus kaip puodynes, tai Jis mus nužiedžia užbaigtus ir uždarus. Kai Dievas rašo eilėraštį kaip kuriamą įvykių seriją, tada horizontas yra atviras, todėl mes esame neužbaigti ir pasaulis nėra užbaigtas. Kai pasaulis yra užbaigtas, padarytas, tada žmogus savo malda negali daryti įtakos įvykiams, kurie jį neša. Aurelijus Augustinas pripažino, kad Dievas sukūrė sielas dar iki pasaulio atsiradimo ir nusprendė, kurias išgelbės, o kurias pasmerks. Tad tokiu atveju žmogus meldžiasi, bet jo likimas jau nuo amžių pradžios nulemtas. Tomis aplinkybėmis malda tikrai yra problemiška, žmogus tiesiog turėtų dėkoti už tai, ką turi, bet tada Dievas yra gana tironiškas.

Pakeičiant metaforą, Dievą, kuris nuo pasaulio sukūrimo pradžios nusprendė, ką išgelbės ir ką pasiųs į pražūtį, galima suprasti kaip sukūrusį pasaulį, jo daiktus ir būtybes kaip kompaktinę plokštelę su įrašytu filmu arba muzika. Tą plokštelę Dievas įdeda į metaforinį grotuvą ir paleidžia. Jeigu tai filmas, kiekvienas veikėjas jau turi savo nulemtą likimą ir negali jo kitaip pakreipti. Filmas sukurtas amžių pradžioje, jis dabar paleistas ir žmogus tik atlieka tai, ką likimas lėmė. Tokiu atveju paneigiama žmogaus valios laisvė ir jis tik vykdo tai, ką tironiškas režisierius yra sumanęs. Mes žinome, kad krikščionybės Dievas yra meilė, o meilė – alcheminė galia, keičianti pasaulį. Mylintis Dievas nėra rūstus ir šiuo požiūriu norisi išgelbėti Dievą kaip meilę ir pasaulį, kuriamą su meilės energija. Bet visagalis ir visažinis Dievas, kuris nužiedė užbaigtą pasaulį, nesiderina su meile, prasilenkia su ja, nes mes besąlygiškai paklūstame Jo valiai ir Jis nedovanoja mums orumo. Tada kiekvienas žmogus kaip molis paklūsta Dievo rankų judesiams ir Jis kiekvieną žmogų žiedžia kaip drėgną molį, žmonės visiškai prie Jo prisiderina ir visiškai tampa Jo valios subjektais. Tokia Dievo samprata susiduria su prieštaravimais. Jeigu Dievas yra visagalis ir visažinis, tai Jis nėra meilė, gali pasiųsti katastrofą, ligą ir mes negalime pasakyti, kodėl taip nutinka, tiesiog tokia Dievo valia ir mes jos nežinome iki galo.

Nukelta į p. 5 ▶

Lenkija po parlamento rinkimų. Nuo Veimaro iki Vengrijos?

Po triuškinančios „Teisės ir teisingumo“ (PiS) pergalės Lenkijos parlamento rinkimuose pesimistiškai nusiteikusi lenkų inteligentija skaičiuoja „paskutines Veimaro respublikos dienas“, o tuo metu kai kurie Lietuvos politikai ir politologai optimistiškai tikisi mūsų kaimynės sugrįžimo prie vadinamosios Jogailaičių politikos bei Lenkijos ir Lietuvos strateginės partnerystės. Šios baimės ir lūkesčiai yra šiek tiek perdėti.

Spalio 25 d. Lenkijos parlamento rinkimus laimėjo „Teisė ir teisingumas“ – konservatyvi, šiek tiek euroskeptiška politinė jėga – nutraukdama net aštuonerius metus trukusį liberalios „Piliečių platformos“ (PO) valdymą. Laimėjo gavusi daugiau kaip 37 proc. balsų ir 235 Seimo narių mandatus, kas leidžia Jarosławo Kaczyńskio partijai valdyti šalį savarankiškai. Tai pirmas kartas per Lenkijos demokratijos istoriją, kai viena partija užsitikrino daugumą, ir tai geriausias PiS, patraukusios rinkėjus į savo pusę itin griežta retorika dėl Europos migrantų krizės ir dosniais pažadais užtikrinti gerovę, rezultatas per visus parlamento rinkimus. Į Lenkijos parlamentą pateko dar keturios politinės jėgos – „Piliečių platforma“, roko muzikanto Paweło Kukizo vadovaujamas nacionalistinis ir antisisteminis judėjimas „Kukiz ’15“, liberali, provakarietiška ekonomisto Ryszardo Petru įkurta partija „Nowoczesna“ („Šiuolaikinė“) ir valstiečių interesams atstovaujanti Lenkijos liaudies partija. Įdomiausia, kad Lenkijos parlamente nebus nė vienos politinės jėgos, atstovaujančios kairiųjų pažiūrų rinkėjams. Ir pokomunistinė „Jungtinė kairė“, ir radikalioji partija „Razem“ („Kartu“), kartais lyginama su graikų „Syriza“, neperkopė 5 proc. barjero.

Ar Lenkija pasuks Vengrijos keliu?

Ir iki šiol valdžiusi „Piliečių platforma“, ir Lenkijos kairieji rinkimus pralaimėjo savo pačių pastangomis. Lenkijos bendrasis vidaus produktas auga (šiemet tikriausiai padidės 3,5 proc.), nedarbas išlieka mažesnis negu 10 proc., todėl PO tikrai gali didžiuotis gerais pasiekimais. Ir tikriausiai dėl to „Piliečių platformos“ rinkimų strategai užmigo ant laurų. Jie tikėjosi, kad lenkų rinkėjai vėl išsigąs J. Kaczyńskio „Teisės ir teisingumo“ revanšistinių ir klerikalinių nuotaikų ir balsuos už „Piliečių platformą“ kaip už „mažesnį blogį“. Kad ir kokios aferos ir skandalai pastaruoju metu lydėjo kai kuriuos šios partijos veikėjus (rinkimų išvakarėse premjerei Ewai Kopacz teko atleisti teisingumo viceministrę Moniką Zbrojewską, kurią policija sulaikė vairuojančią neblaivią). Nebalsavo. Rodos, J. Kaczyńskis jau nėra toks baisus kaip prieš 4 metus, kai rinkėjai dar gerai atsiminė jo valdymo metus (2005–2007) ir karikatūriškus bandymus kurti gan autoritarinę IV Respubliką kartu su populistais ir nacionalistais.

Lenkijos kairiųjų krizė prasidėjo dar anksčiau. Postkomunistų iš Demokratinės kairiųjų sąjungos (SLD) reitingai krito keliolika metų iš eilės, jie nesugebėjo rasti nei naujų lyderių, nei naujų idėjų. Jau kairiųjų pažiūrų multimilijonieriaus Januszo Palikoto sukurto „Tavo judėjimo“ puikus rezultatas 2011 m. parlamento rinkimuose jiems turėjo būti pirmasis pavojaus skambutis. Tik po triuškinamai pralaimėtų prezidento rinkimų šių metų gegužę SLD lyderiai pradėjo ieškoti naujos koncepcijos, suformavo rinkimų koaliciją su „Tavo judėjimu“, bet laikas, kai dar buvo galima savo pusėn patraukti rinkėjus, buvo negrįžtamai prarastas. Šiemet beveik pusę jų elektorato perėmė vos prieš kelis mėnesius atsiradusi kairioji partija „Razem“, kuriai tik lėšų trūkumas ir organizacinių struktūrų silpnumas sutrukdė perkopti 5 proc. barjerą.

Paradoksalu, bet šiuo metu Lenkijai reikia stiprios kairės. Ir reikia „Piliečių platformos“, kuri turėtų rasti jėgų atsinaujinti ir suburti naują liberaliąją politinę stovyklą. Kitaip Lenkija taps naująja Vengrija, kur rinkėjai gali rinktis tik iš dviejų jėgų – balsuoti arba už nacionalistinį, populistinį ir euroskeptišką „Fidesz“, arba už dar labiau nacionalistinį, populistinį ir euroskeptišką „Jobbik“. Kaip rodo visuomenės nuomonės apklausos, dešiniosios nuotaikos tarp Lenkijos gyventojų auga kaip ant mielių. Įtakingo savaitraščio „Polityka“ apžvalgininkas Ziemowitas Szczerekas prognozuoja, kad jau greit šių nuotaikų apimtieji nusivils PiS, nes jai, be abejo, nepavyks įgyvendinti visų prieš rinkimus dosniai dalintų pažadų, ir tada susikurs naujas politinis judėjimas. Radikalesnis už „Teisę ir teisingumą“, bet ne toks operetinis kaip „Kukiz ’15“ ar partija KORWiN. Toks lenkiškas „Jobbik“, kurio fone net J. Kaczyńskis atrodys kaip nuosaikus politinis lyderis.

Ar galima tikėtis esminio Lenkijos ir Lietuvos santykių lūžio?

Be abejo, Lietuvai kur kas svarbiau už šių vidinių Lenkijos politinių problemų gvildenimą rasti atsakymą, kaip Lenkijos parlamento rinkimai atsilieps mūsų valstybių santykiams.

Kai kuriems Lietuvos politikams ir politologams PiS pergalė sukėlė euforiją. Andrius Kubilius, vienas iš konservatorių lyderių, sveikindamas J. Kaczyńskį, išreiškė viltį, kad ji reiškia Sikorskio ir Tusko paradigmos pabaigą ir Lenkijos sugrįžimą ne tik prie Kaczyńskių geopolitinės filosofijos ir Rusijos sulaikymo strategijos, bet ir prie Lenkijos ir Lietuvos strateginės partnerystės. „Taip pat tikiuosi, kad ir Varšuvoje bus daugiau supratimo, kas ir kodėl Vilniuje vaikšto su Georgijaus juostelėmis“, – savo feisbuko paskyroje rašė A. Kubilius. Bijau, kad tai pernelyg optimistinis požiūris į mūsų santykių perspektyvas, nelabai atitinkantis realią situaciją.

Be abejonės, „Teisė ir teisingumas“ – antikremliška partija, ir naujoji Lenkijos vyriausybė bandys grįžti prie Lenkijos kaip organiškos Vidurio ir Rytų Europos lyderės koncepcijos, bandys kurti visų Vidurio ir Rytų Europos valstybių bloką, paremtą Rusijos grėsmės suvokimu. Bet tai nereiškia, kad ši vyriausybė pamirš lenkų tautinės mažumos problemas Lietuvoje ar jas kels rečiau, negu kėlė Donaldo Tusko arba Ewos Kopacz vyriausybės. Lenkijos prezidentas Andrzejus Duda pirmojo oficialaus vizito vykdamas į Estiją davė labai aišku signalą: Lenkija yra suinteresuota Vidurio ir Rytų Europos sąjungos kūrimu ir Baltijos valstybės gali šioje sąjungoje pretenduoti užimti svarbią vietą, bet Lietuva – kadaise svarbiausia Lenkijos partnerė regione – šiuo metu gali tikėtis esminio santykių lūžio, tik jeigu bus išspręstos problemos, susijusios su Lietuvos lenkais. Kitaip santykiai bus lygiai tokie pat kaip ir iki šiol – konstruktyvūs, bet šalti.

Kita vertus, vargu ar Lenkijos užsienio politika Lietuvos atžvilgiu bus formuojama taip, kaip norėtų „Teisės ir teisingumo“ vanagai. Vienas iš jų, Seimo narys Arturas Górskis, jau paskubėjo pareikšti, kad „gerojo dėdės“ epocha Lenkijos ir Lietuvos santykiuose baigėsi ir Lenkija neleis Lietuvai „naudotis savo naivumu“, o lenkų mažumos klausimai bus susieti su abiejų šalių strateginių projektų (pvz., elektros tiltų ar dujų jungčių) įgyvendinimu. A. Górskis garsėja „beviltiškomis prognozėmis“. Prieš keletą metų tvirtino, kad Baracko Obamos išrinkimas JAV prezidentu reiškia „baltojo žmogaus civilizacijos pabaigą“. Jo Lenkijos ir Lietuvos santykių vizijose maždaug tiek pat tiesos. Lenkija seniausiai nėra Lietuvos „gerasis dėdė“, o įgyvendinami energetiniai projektai apsimoka abiem šalims.

Kad ir ką sakytų A. Górskis, Valdemaras Tomaševskis neturėtų apsigauti – tai, kad rinkimų naktį jis praleido PiS rinkimų štabe, ar tai, kad Europos Parlamente priklauso tai pačiai frakcijai kaip ir J. Kaczyńskio partijos europarlamentarai (ne taip seniai vienas iš jų buvo dabartinis Lenkijos prezidentas A. Duda), dar negarantuoja jam *carte blanche* flirtams su Kremliumi. Varšuva, – nesvarbu, valdo „Piliečių platforma“ ar PiS, – puikiai supranta, kad šiuo metu Lietuvoje nėra kito lyderio, kuris atstovautų daugumai Lietuvos lenkų. Bet tai nereiškia, kad ji nepastebėjo Georgijaus juostelių, prokremliškų veikėjų Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (LLRA) sąrašuose, nakties susitikimų su prokremliškų televizijų vadovais. Pastebėjo ir nepamiršo. Šie veiksmai ir anksčiau Lenkijos politikams nekėlė entuziazmo, o dabar – valdant „Teisei ir teisingumui“ – bus kritikuojami dar aršiau (nors ir ne visada viešai), negu tai darė LLRA nekenčiamas buvęs Lenkijos Senato pirmininkas, vienas iš „Piliečių platformos“ lyderių Bogdanas Borusewiczius.

Taigi kol kas atrodo, kad Lenkijos ir Lietuvos santykiuose po rinkimų nedaug kas pasikeis. Nepaisant kurtuazinių Lenkijos politikų gestų, reikėtų konstatuoti, kad Lietuva Lenkijai – tik vaivadijos dydžio valstybė, su kuria lenkus sieja šiek tiek istorinių sentimentų ir geopolitinių interesų. Taigi ten, kur bus tenkinami Lenkijos interesai, bendradarbiavimas su Lietuva ir toliau bus puikiai plėtojamas (pvz., energetikos ar saugumo srityse), o ten, kur tokių strateginių interesų nėra, Lenkijos politikai kartos, kad iš esmės „viską galima sutvarkyti“, bet „kamuolys Lietuvos pusėje“. Reikėtų sutikti, kad bent iš dalies taip ir yra.

– ALEKSANDER RADCZENKO –

MONIKA FURMANAVIČIŪTĖ

Prašau man suteikti individualią valstybės stipendiją,
Kurią naudosiu tapydama paveikslus
Naujai parodai,
Gerai... geriausiai
Iš mano visų
Gimusių ir negimusių
Nes buvo nepakankamai nešiotos
Nei šiokios nei tokios
Ir liko atmestose paraiškose individualiai valstybės stipendijai
Aštuonerius metus iš eilės
persileido
Tapytas smurtas, skundas, moterystė, begėdystė, tapatybės paieška
„Apokalipsę mumyse“ patyrė paraiška,
Negelbėjo vežimas obuolių, kuriem sunokt nelemta
buvo
sukurti nauji mitai, sena versta dabartim,
išpoliruoti atvaizde blizgūs objektai,
kad nepadoriai gundytų žiūrovą įkandin,
ir šilko metruose sodint
mėginta flirtą,
žadant nusirengti dar nuogiau
nepadoriau
Dariau tai kaip mokėjau.
Dabar tapysiu dar geriau!
Dabar tapysiu tik tai, ką geriausia brandinau!
Besaikį dauginimą(si)
vaizduose
Sutekinsiu į vieną.
Motinystės šiapus ir anapus įkvėpta,
naują kūrybos etapą pradėsiu Teptuko vedama,
Individualios valstybinės stipendijos meno kūrėjui remiama.

2015 m. spalio 22 d.

Pažadinti iš nebūtos didybės: daugiabalsė Svetlanos Aleksijevič kūryba

Dalyvauju su Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos kolegomis diskusijose apie polifoninį, provokuojantį, žadinantį ir kartu žeidžiantį Svetlanos Aleksijevič samprotavimų būdą. Ji demaskuoja ne tik valstybės galingųjų, oligarchų ir naujųjų viešpačių kuriamus mitus, bet ir prieštaringumą ir beprasmybę iliuzijų, kuriomis gyvena pažemintieji ir atskirtieji. Jos dramatinis ir daugiabalsis kritinis realizmas yra nepatogus į Kremlių atsigręžusiam skaitytojui, nes žeidžia iš randų ir nelaimių audžiamą *putiniškąją* imperiją. Kita vertus, jos pasakojimai nepasineria į *purvinojo realizmo* dugną, nesiekia atverti ideologijų ir tikėjimų tuštumos, nevilties, o išlieka humaniški ir demokratiški. Ji atvirai ir skausmingai kritikuoja Rusijos gyventojų „proto aptemimą“, skatinantį smerkti visus, kas tik neseka valdingu triumfo geiduliu, bet ir palieka jiems galimybę pasirinkti kitą dvasinį kelią, diktuotą kitų rašytojų. Rusijoje savi Nobelio premijos laureatai daugiausia yra mylimi disidentiškose virtuvėse, o viešai – Baltosios armijos gerbėjas Ivanas Buninas, kritiškasis Borisas Pasternakas, gulago liudytojas Aleksandras Solženicynas, nepalankus nomenklatūrai Josifas Brodskis – dažniausiai buvo arba ignoruojami, arba tik formaliai paminimi. Išskyrus stalinistinį Michailą Šolochovą, kiti Nobelio premijos laureatai Sovietų Sąjungoje buvo įtarinėjami nebūtu Vakarų slaptųjų tarnybų kėslų ir minčių platinimu. Aleksijevič puikiai išsitenka šiame viešo nutylėjimo ir užkulisinio valdiško smerkimo rate. Tačiau ji sunkiai priimtina ir Baltarusijos Lukašenkos gerbėjų ratui, nors yra Baltarusijos pilietė. Rašytoja gyvena kartu su nepriklausomais bręstančios demokratijos balsais, su tais, kurie atsisveikina su byrančia sovietmečio dvasia ir įkvepia sovietinės nostalgijos miglų apkerėtiesiems naujos veiklos ir socialinio bendradarbiavimo. Ji nepatinka ir baltarusių nacionalistams dėl draugiškumo Rusijos ir posovietinei kultūrai ir jos likimui. Baltarusijos nacionalistai neretai, kaip ir kiti pasaulio ultrapatriotai, atmeta sudėtingas, laiko pasiūtas tapatybes, ignoruoja dramatiško istorinio daugiabalsiškumo reiškinį, įsižeidžia, kad daugelis jos kūrinių parašyti rusų kalba (nors ji taip pat rašo ir spausdinasi baltarusiškai). Pažemintiesiems trūksta heroizmo ir didybės vilties, todėl jos nemėgsta daugelis sovietinius idealus godojančiųjų. Ji daugiausiai rašo rusų kalba, tačiau yra išsilaisvinančios ir nepriklausomos Ukrainos gerbėja ir gynėja, bet ne ukrainietiško nacionalizmo nešiotoja. Taigi, ji ne visai yra rusų, baltarusių ar ukrainiečių kultūros dalis, o veikiau tų, kurie laisvina savo mintis iš nebūto sovietinio heroizmo ir triumfo iliuzijos. Tačiau kaip ir kodėl ji nebuvo populiari Lietuvoje iki Nobelio premijos skyrimo? Kuo jau kuo, o didybės ir imperinio triumfo vaizdais lietuviškoji vaizduotė ne itin pasižymi. Rašytoja daug kartų gražiai ir su pagarba kalbėjo apie Lietuvos žmonių pasirinkimą ir apie esamą Lietuvos politiką. Tačiau tos temos, kurias ji plėtoja, tie prieštaringi balsai, kurie jos sakiniais prabyla, iš dalies žeidžia viešumoje dominuojančias, kasdien eksponuojamas lietuviškąsias kultūrines nuotaikas. Didžiausias skirtumas yra susijęs su karo ir posovietinių transformacijų, sielos virsmų girdėjimu, kai lietuviška klausa ir viešuma siekia supaprastinti situaciją ir išryškinti vieną – kovų už nepriklausomybę dramą. Ir tai, kad jos išviešinami balsai bei apmąstymai žeidžia „teisingas“ lietuviškąsias politines orientacijas, – yra puiku. Kritinis ir dramatinis realizmas, kurio objektyvumą įgalina pokalbiai ir įvykiai, jos prozą paverčia atveriančia akistata. Panašių laisvinančių, tačiau ne daugiabalsių, o poetinių ir filosofinių nuotaikų kupina Nobelio premijos laureato Czesławo Miłoszo kūryba. Jis taip pat išskleidė sovietinio mentaliteto trajektorijas ir skausmingas sandūras su laisvo žmogaus pasirinkimais ir mąstymu.

Aleksijevič knygos pirmiausia prašneko apie kitokius, nei buvo įprasta Sovietų Sąjungai, ir skirtingus nei šiandienos Lietuvoje karo supratimus. Pirmoji iš garsių tapusių jos knygų buvo „Nemoteriškas karo veidas“ (1985), kurioje autentiški Antrojo pasaulinio karo balsai, samprotavimai, aimanos ir *moteriškumo nyksmas* susipynę su rašytojos autentiška patirtimi. Jau nuo šios knygos Aleksijevič rašymo stilius yra apmąstymais ir literatūra virstantys stebėjimai ir balsai. Kartais tokius jos pokalbius kritikai vadina žurnalistiniais. Turimi omenyje daugiabalsiai dokumentiniai pasakojimai. Tačiau toks apibūdinimas yra netikslus. Jos stilius yra veikiau egzistenciniai susidūrimai, kai atpasakojimas virsta pokalbiu, aimana, kritika, šauksmu ir pasmerkimu, svarstymais, įpintais į gyvenamojo laiko dramą. Rašytoja neatvaizduoja, nekuria meilės ar fantastiškų siužetų, nepanyra į maginės jausenos ar siurrealistinius prieblandos sūkurius, o saugo protingą kritinio realizmo ir dramatinio pasakojimo atstumą. Jos klausomi ir šnekinami balsai ir gyvenimai išlieka nepriklausomi vienas nuo kito ir nuo autorės, nepanaikinant nė vieno skirtumo ir išliekant sudėtingoms gyvenimo figūroms. Aleksijevič knygos yra atgręžtos į mūsų dienas savo socialiniais liudijimais, tačiau taip, kad nuolatos atmename savo minčių ir patyrimų kilmę. Knygoje „Nemoteriškas karo veidas“ ji rašo: „Po karo mano vaikystės kaimas buvo moteriškas. Bobiškas. Vyrų balsų neatmenu. Taip man ir liko: apie karą pasakoja bobos. Verkia. Dainuoja, kaip verkia.“ Pradžioje jos knygose gulago, tremčių ir lagerių nebuvo. Kalbėjo kitas skausmas, rėkė kitokios tamsos ir tiesos, tos, kurioms buvo duotas Pertvarkos, ne mūsų dabarties laikas. Todėl jos knygas galima skaityti ir to, buvusio, laiko dvasia, ir šiandienos akimis. „Nemoteriškas karo veidas“ – posovietinio prabudimo pradžia, kai buvo ieškomas kitas, gyvas, nepaslėptas minties skambesys tarp tų pačių temų, daugiausiai karo ir pokario.

Gregori Maiofiso nuotrauka

Vėliau pasirodė ir kiti karai, atspindėti knygoje „Cinko berniukai“ (1989) ir vėlesnėse knygose ir apsakymuose. Karo aukų šauksmai jos nebepalieka. Knygos pavadinimas skamba dviprasmiškai, panašiai kaip „cinko kareivėliai“, kuriais prekiaujama žaislų parduotuvėse. Tačiau ji rašė apie cinko karstuose pargabenamą „krovinį 200“. Cinko berniukai ir yra sovietinė ir rusiška kareivių baigtis, jų antkapis ir prasmė yra būti „kroviniu 200“. Vėliau Aleksijevič karo temos nusidriekia į nesibaigiančio *putinokaro* epochą, kai vienas konfliktas keičia kitą. Rašytoja apčiuopia dabarties karių mirčių nesuvokiamumą, neįtrauktumą į kasdienybės pašnekesius: kai didybė, į kurią savo sūnus siunčia motinos, yra ne kas kita, kaip savo artimųjų kraujo atnašavimas svetimiems ir nesuvokiamiems valdžios šachmatams ir televizijos spindesiui. Triumfo ir pergalės palaima, kuri kasdien šlovinama, didieji tikslai, kuriais liaudis yra kviečiama pasitikėti ir džiaugtis dėl mums visai svetimų priežasčių, visados ir labai asmeniškai, nelauktai atsisuka krauju ir siuntiniais – „cinko kareivėliais“. Cinko berniukų, arba „krovinio 200“, poetika Lietuvą aplenkė. Ir gerai, kaip džiaugiamės kiekvieną kartą, kai nelaimė apeina mūsų namus; ir blogai, nes nebesuvokiame artimiausių kaimynų nelaimių ir įsivaizduojame gyveną kitoje planetoje, laikraščių iliuzijų miglose. Svarstydama kasdienių žmonių, mirties kare santykį su valdžios aparato įsikūnijimu, jos virtimu kaulais ir mintimis, ji teigia: „Mes buvome ne paprasčiausi vergai, o vergovės romantikai.“ Labai panašiai mes Lietuvoje diskutuojame apie savo baudžiavinį nesąmoningumą, kuris driekiasi mums iš paskos kaip vis dar regimas sprendimų ir vilčių šešėlis. Tačiau šis baudžiavinis nuolankumas, kaip ir prievaizdo žeminimas, nėra tas pats, kas vergiškas karo romantizmas, kuris mus pasiekia iš Rytų. Tačiau nė vienas iš šių vėjų neneša laisvės, nors jie labai skirtingi.

Apeiti gulago likimo rašytoja negalėjo. Dešimtmečiais besitęsusios brolių ir giminių, kaimynų išdavystės, tremtys, kančios ir nežinomos mirtys, tarnavimas prievartos ir represijų mašinoms aprėpė šimtus milijonų ir suformavo šiuolaikinio posovietinio mąstymo bruožus. Aleksijevič pastebėjo, kad prašnekinti karą lengviau nei įsikūnijusį gulagą, pavirtusį mūsų liežuviais ir kaulais. Varlamo Šalamovo „Kolymos istorijos“, tremčių atvaizdai plačiai nuskambėjo griuvus Sovietų Sąjungai. Dabartis be perstojo susiduria su buvusiais suvokimais ir, panašiai kaip šaltų ir karštų oro srautų pynės, gimdo vėtras ir sūkurius. Knygoje „*Second hand* laikas“ (2013) ji perteikia šiuolaikinių širdžių būseną, aiškindama dramatinę dvasios genealogiją sovietinėje erdvėje. „Visa kas yra iš ten, kur buvo gulagas ir baisus karas. Kolektyvizacija, išbuožinimas, tautų perkėlimas... Kodėl mes nepasmerkėme Stalino? Aš jums atsakysiu [...]. Tam, kad pasmerktume Staliną, reikia pasmerkti savo artimuosius, pažįstamus. Pačius artimiausius žmones. [...] Mano karta užaugo su tėvais, kurie grįžo iš lagerių arba iš karo. Vienintelis dalykas, kurį jie galėjo papasakoti, – apie prievartą. Apie mirtį. Jie retai juokėsi, daug tylėjo. Arba gėrė... gėrė... Galiausiai nusigerdavo.“ Gėrė ir tie, kurie buvo ištremti, ir tie, kurie skundė, ir tie, kurie trėmė, – neretai jie buvo iš tos pačios giminės. Tai ne lietuviškas karas po karo – stribų ir partizanų susidūrimas, tai kitoks – šeimyninių gulago ratų susidūrimas. Tremtys sovietmečiu prasidėjo, kaip pabrėžė Michailas Bulgakovas „Meistre ir Margaritoje“, komunaline nesantaika. Įskųsti reiškė ne tik pačiam išgyventi, bet ir tai, kad bus atlaisvinti kambariai komunaliniuose butuose arba apginta tavo karvė tvarte. Aleksijevič tėvą įskundė kaimynas – vėliau jis padėjo jos šeimai tvarkyti ūkį, jodino ją arkliu, buvo mielas ir artimas. O jos teta, gražuolė Olia, įskundė Aleksijevič tėvo brolį, apie ką rašytoja sužinojo tik kai pakėlė KGB bylas: „Teta Olia, kodėl tu tai padarei?“ – „Kur tu matei sąžiningą žmogų Stalino laiku“ *(tyli)*. O dar buvo dėdė Pavlas, kuris tarnavo Sibire, NKVD daliniuose. Suprantate, neegzistuoja chemiškai gryno blogio… Tai ne tik Stalinas ir Berija… Tai ir dėdė Jura, ir gražioji teta Olia“ („*Second hand* laikas“). Niekšybė, pasak Antano Maceinos, įsiskverbia į mūsų sielas po lašą, įauga į mėsą ir kaulus. Partijos kvietimai ir šūkiai žmones įveikdavo iš lėto, pasiekdavo ir tremiančiųjų, ir ištremtųjų alsavimą ir paveikdavo jų nesąmoningumą. Todėl visi šie požemių garai negalėjo vieną dieną išsivadėti atvėrus nepriklausomybės duris ir langus.

„Pakerėti mirties“ (1993) – knyga apie sovietinius savižudžius: valstiečius, darbininkus, poetus, generolus, apie tai, kaip sovietinis žmogus negalėjo peržengti laisvės ir savarankiškumo kartelės, kaip santvarka virto būtimi, o santvarkos keitimas – masinėmis mirtimis. Durys į pasaulį buvo atvertos, tačiau aimanos, kurios veržėsi, ir nesuvokiamumas, kurį buvo galima patirti, vertė žmones ne peržengti santvarkų slenkstį, o pasilikti amžiams šiapus, komunizmo utopijoje. Marksizmas-leninizmas norėjo pakeisti Adomo palikuonis: iš esmės atgręžti juos į komunizmo utopiją ir komunalinę bendrystę. Šlovingas laikas susitapatino su darbo ritmu ir šeimos ramybe. Aiškumas ir valstybinis planas sudėliojo pasirinkimus ir ateitį. Kai šios tvarkos neliko, paslydo ir visas gyvenimas. Rašytoja svarsto apie šimtus tūkstančių, kurie iškeliavo anapusybėn po Sovietų Sąjungos griuvimo, ir įgarsina jų istorijas. Pakerėtųjų mirties genealogijos tik iš dalies primena purvinąjį realizmą, o daugiau yra persmelktos maldos ir aimanos sustoti ir neišeiti, pasilikti kartu su šeima.

Skaityti Aleksijevič – tai suprantant atsisveikinti su sovietine praeitimi ir nesutikti eiti su tais, kurie šį Didįjį mitą bando reanimuoti, falsifikuoti ir įterpti mums kaip viltį ir galimybę. Suprantant atsisveikinti galima daugelį kartų, kol pagaliau tai įvyksta. Štai kodėl jos knygas mums reikia skaityti ne tik dėl literatūrinio ir dvasinio patrauklumo, unikalaus daugiabalsiškumo, realistinio polifoniškumo, bet ir dėl ontologinės būtinybės. Ją skaityti – tai atverti storiausiomis užuolaidomis uždangstytus kambarius ir įleisti garsų ir vėjų gaivą.

– GINTAUTAS MAŽEIKIS –

Sovietinėms moterims feminizmo idėjos buvo tolimos

Su lietuvių literatūros tyrinėtoja VIOLETA KELERTIENE kalbasi Rasa Navickaitė

– Vienas iš mane labiausiai dominančių dalykų yra išeivijos lietuvių įtaka feminizmo formavimuisi Lietuvoje. Nedaugelis žino, kad, pavyzdžiui, Vytautas Kavolis pirmąjį savo paskaitų ciklą Vilniaus universitete 1992-aisiais skaitė tema „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“. Buvo ir daugiau išeivių, prisidėjusių prie feminizmo raidos, tarkime, nereikėtų pamiršti Karlos Gruodis dalyvavimo kuriant Moterų studijų centrą. Jūsų kalbos ir tekstai irgi buvo svarbus įnašas į diskusiją apie feminizmą. Tad gal pradėkime nuo to, kaip ir kada pirmą kartą susipažinote su feminizmu?

– Na, apie feminizmą mes pradėjome rašyti anksčiau nei posovietiniais laikais... Kai baigiau bakalauro studijas, visų pirma dešimt metų auginau dukras ir tik tuomet įstojau į magistrantūrą Viskonsino-Madisono universitete. Tai buvo 1971 metai, tad universitete jau sklandė visos tos idėjos, buvo daug feministinių kursų. Aš ir anksčiau domėjausi moterų literatūra, bet konkrečiau ji sudomino būtent universitete. Universitetas buvo 60 mylių, t. y. 100 km, nuo namų, turėjau vaikų, tad 4 valandą popiet turėjau būti namie. Kaip anglų rašytoja Margaret Drabble yra rašiusi, aš negalėjau turėti *mental breakdown*, nes vaikai grįždavo iš mokyklos *(juokiasi)*. Taigi nelabai dalyvavau universiteto gyvenime, tik paskaitose. Visgi turėjau veiklių draugių iš viso pasaulio – Amerikos, Kolumbijos ir panašiai...

Nežinau, kada tiksliai susidomėjau feminizmu, bet turbūt buvo panašiai kaip su postkolonializmu. Man pasidarė pikta – kodėl visi „postkolonialai“, tik ne „sovietikai“? Kodėl sovietams atleidžiama dėl jų nežmoniško elgesio su kitais? Taip pat ir su feminizmu. Pradėjau galvoti, kodėl Lietuvos istorijoje tiek daug moterų rašytojų, kodėl net ir vyrai jas skaitė. Nes juk pasaulyje XIX ir net XX amžiaus pradžioje, jau nekalbant apie ankstesnius laikus, Anglijoje ir kitur, moterys turėjo vyriškus slapyvardžius tam, kad jas skaitytų. O pas mus slapyvardžiai buvo tiktai nuo caro persekiojimų.

Iš pradžių man atrodė, kad pas mus (Lietuvoje – *R. N.*) yra labai geri santykiai tarp vyrų ir moterų, kad nežiūrima iš aukšto į moteris ir panašiai, tad ieškojau medžiagos apie senesnius laikus. Radau, rodos, tokios Magdalenos Galdikienės straipsnį, kuriame ji rašė, kad anksčiau lietuvės ir lietuviai vyrai labai gražiai sugyveno, kad net 1529 metų Statute buvo įteisintos lygios teisės. Tai man atrodė įtartina, bet kadangi neturėjau jokios informacijos... Žinai, tada net interneto nebuvo, tik tai, ką turėjome savo namuose. Tad tik vėliau pradėjau daug kritiškiau į visa tai žiūrėti ir rašyti.

– Tai iš pradžių tikėjote, kad Lietuvoje visuomet buvo labai gražūs santykiai tarp vyrų ir moterų?

– Taip, tikėjau, kad mes gražiai su vyrais sugyvenom ir kad jie mylėjo mus ir mūsų kūrybą *(juokiasi)*. Bet paskui pakeičiau nuomonę. Mūsų universitete, Lyginamosios literatūros skyriuje, kuriame aš mokiausi, būdavo tokie seminarai, į kuriuos leisdavo per metus pakviesti keturis teoretikus iš viso pasaulio. Pasiūliau Algirdą Julių Greimą ir jis atvažiavo – tai buvo gal 1975 metais – ir dvi savaites dėstė. Aš praleisdavau su juo kiekvieną vakarą, nes jis beveik neturėjo kitų pažįstamų. Tada jis papasakojo apie mane Kavoliui ir šis pakvietė mane skaityti pirmą pranešimą „Santaroje“, tai buvo 1976-aisiais, man atrodo. Pirmas mano pranešimas gal ir nebuvo feministinis, bet paskui buvo nemažai feministinių. Neturėjau daug medžiagos, kaip čia, Lietuvoje, kai gali eiti į archyvus, bibliotekas. Bet vis tiek domėjausi ir pradėjau rašyti apie Žemaitę, Šatrijos Raganą, Bitę. Tie, kurie studijavo lietuvių literatūrą Vilniaus universitete tuo metu, man vėliau sakė, kad mano straipsniai sudomino ir paskatino Viktoriją Daujotytę ir Eleną Bukelienę domėtis feminizmu. Na, bet tai nesvarbu, vis tiek tos idėjos visados plaukioja.

– Juk tuo metu, kai studijavote, Amerikoje, skirtingai nei Sovietų Sąjungoje, jau vyko seksualinė revoliucija ir antroji feminizmo banga. Visos tos idėjos turbūt sklandė ir universitete.

– Taip, buvo toks laikas Amerikoje... Pamenu, kai nuėjau vieną kartą į kažkokį baliuką su drauge, kurios niekas nebuvo matęs, nes ji buvo iš kito universiteto, tai visi mano kolegos nužiūrėjo ją ir tuoj pat nusprendė apie mano santykius su ja: „Ooo, tai ji lesbietė, tai kas, kad vyrą turi, čia jos visos tokios.“ Žinai, kartais buvo tiesiog nepatogu...

– Kodėl taip kalbėjo? Ar dėl to, kad buvote feministė?

– Na taip, aš net nežinau, visiems taip atrodė tais laikais. Mano universitete buvo *Women's Center*, bet man kitos pasakojo, kad jeigu nesi lesbietė, tau ten bus nepatogu, ir aš niekad nenuėjau. Iš dalies nenuėjau dėl to, kad nebuvo kaip. Gal jeigu būčiau gyvenusi tame pačiame mieste ir neturėjusi vaikų, gal ir būčiau užklydusi, nepaisiusi apkalbų... Tais laikais mačiau ir pirmą *gay bar* Madisone. Ir galvodavau, kaži kas ten darosi, – viskas buvo dar labai nauja ir keista. Taip, ir buvo labai daug visokių kursų. Feminisčių dėstytojų, kurios dėstė vien tik moterų literatūrą ir reikalavo, kad vyrai profesoriai per semestrą užduotų 50 proc. moterų rašytojų kūrybos ir savo seminaruose. Tai buvo įmanoma pasaulinėje literatūroje.

– Tai daugiausia akademiškai domėjotės feminizmo idėjomis, o gal ką nors ir visuomeniškai ar politiškai veikėte, gal kokioje grupėje dalyvavote?

– Na, mes su Ilona Gražyte-Maziliauskiene kalbėjome „Santaroje“ ir spausdindavomės „Metmenyse“ arba „Aiduose“. Ir šiaip viena kitą palaikėm, nes vyrai, aišku, nebuvo tokie, kaip ta Galdikienė rašė... *(Juokiasi.)* Visados šaipydavosi iš mūsų, sakydavo: „Feministės... jūs tokios ir anokios...“ Tuo metu jiems atrodė, kad mes tik liemenėles deginame. Atsimenu, poetas Leonas Lėtas net sakė, kad visas moteris dievina ir nesupranta, ko daugiau mes galime norėti.

– Norėčiau nusikelti į truputį vėlesnį laikotarpį ir pakalbėti apie Atgimimo laikus, nes žinau, kad atvažiuodavote į Lietuvą ir sovietmečiu, ir paskelbus Nepriklausomybę, tad matėte čia vykusius pokyčius iš šalies. Kaip Jums iš feministinės perspektyvos atrodė Sąjūdžio ir vėlesnis laikotarpis? Kaip moterims čia pasireiškė transformacija ekonominiu ir kultūriniu požiūriu?

– Pirmą kartą apie feminizmą kalbėjau Lietuvoje 1986 metais Vilniaus universitete ir turėjau tik vieną konvertitą... *(Juokiasi.)* Niekad neatspėsit, kas tai buvo... Saulius Žukas. Jis man pasakojo, kad moterys po paskaitos aptarinėjo, ką aš apsirengusi, bet mano idėjos joms buvo tolimos. O jis sakė, kad supranta, ką aš kalbu, nes mato, kaip moterys ateina dirbti į institutą (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą – *R. N.*), tada išeina į dekretines trejiems metams ir jų karjera sunkiai bepajuda iš to taško. Žodžiu, jis matė, kad tai, ką aš kalbu, nėra beprasmiška ar neteisinga. O moterims tos mintys buvo neįdomios tuo metu.

Matai, aš buvau prisiskaičiusi, kiek tai buvo įmanoma tais laikais apie moteris Sovietų Sąjungoje ir norėjau kalbėti apie tai, kad, pavyzdžiui, nebuvo jokio būdo išvengti nėštumo, nebuvo kontraceptinių priemonių. Tad vidurkis, kiek moterys turėdavo abortų per gyvenimą Sovietų Sąjungoje, man rodos, buvo septyni ar daugiau. Mano vyras buvo gydytojas ir kai mes vieną kartą čia atvažiavome 1991-aisiais, tai aš tų kontraceptinių piliulių gavau iš jo visą paką – metams ar dvejiems. Ir man keisčiausia buvo tai, kad niekam negalėjau jų įsiūlyti... Aš jas ir išmečiau turbūt. „Čia chemija, čia nežinom...“ Man atrodė, kad, Dieve mano, galėtum ramiai pagyventi porą metų, bet nei panelės, nei ponios nenorėjo naudoti. Net ir ištekėjusios – niekas neėmė.

– O su kuo Jums geriausiai sekėsi rasti bendrą kalbą Lietuvoje feminizmo klausimais?

– Aš apie feminizmą tais laikais daug nekalbėdavau... Buvo sunku pradėti rimtesnius pokalbius, ypač su jaunimu. Dar nelabai žmonės mokėjo bendrauti ir dabar dar nelabai moka. Štai pakvietė mane Ritos Dapkutės pusbrolis į savo 21 metų baliuką ir ten buvo daug jaunimo. Jie visi žinojo, kad aš ir Rita esame iš Amerikos. Na ir žiūri tokiom smalsiom akutėm, bet nieko neklausia. Na tai negi aš pradėsiu sakyti: „O pas mus tai yra keturiasdešimt rūšių daržovių parduotuvėj, o pas jus...“ Na nebūčiau taip sakiusi, bet tada, žinai, iš tikrųjų gal buvo penki dalykai: morkos, burokėliai, kopūstai, svogūnai ir bulvės. Ir viskas...

– Labai badė akis tas skirtumas?

– Taip, kiti, kurie neturėjo lietuviško kraujo, tikri amerikiečiai – buvo tokių, kurie turėjo išvažiuoti, nes negalėjo prasimaitinti.

– Nemokėjo?

– Arba susirgo. Nes kas gi buvo parduotuvėje – karvių kanopos, ką su jom daryti, nežinau, ir, kaip aš vadindavau, mėlynos vištos. Bet kadangi turėjau brolį Vilniuje, tai gyvenau gerai, nes jis parūpindavo vogtos kiaulienos. Bet žinai, aš matydavau, kiek tos moterys dirba ir kaip jos sugebėdavo iš šitokio didumo bulvyčių (rodo dydį tarp nykščio ir smiliaus – *R. N.*) pridaryti cepelinų dešimčiai žmonių per porą valandų. Mano brolis vis juokdavosi, kai aš sakydavau, kad ko nors negaliu. Sakydavo: na va, ne tarybinė moteris esi, tarybinė moteris viską sugebėtų.

– Dabar galvoju, o gal Lietuvos moterims ar apskritai Sovietų Sąjungos moterims nelabai aktualu buvo feminizmas būtent dėl to, kad visas mintis užėmė rūpinimasis, kaip išgyventi?

– Na, pavyzdžiui, esu rašiusi, kad dėl to tuo metu ir nebuvo moterų romanų. Vidmantės Jasukaitytės „Stebuklinga patvorių žolė“ buvo pirmas sovietinėje Lietuvoje moters romanas, ir ji jo net nepavadino romanu. Buvo pavadinta trimis apysakomis, nors jos visos susijungusios. Gal dėl to, kad esą netinka moterims rašyti romanų. Nors buvo ir Simonaitytė, ir kitos prieš ją. Ir aš tai aiškinau tuo, kad jos gali tik trumpesnes formas rašyti, poeziją, dar kokia Bitė Vilimaitė kokius trumpus fragmentus. Galėjo tik tiek išlaikyti galvoje ir parašyti, o romanui atsisėsti nebuvo kada. Visos jos su namų ruoša dirbo dvi pamainas.

– Man įdomu, o sovietiniais laikais ar buvo kas nors, ką būtų galima pavadinti feminizmu kuria nors prasme? Juk moterys tuomet galėjo daryti karjerą...

– Na ne, nelabai. Toks skirtumas išryškėjo, kai su jomis (Lietuvos feministėmis – *R. N.*) susitikau, čia po Atgimimo jau buvo toks feministinis klubas „Klėtis“. Nesusikalbėjimas buvo toks, kad joms atrodė labai geidautinas dalykas nedirbti, nors turėjo tuos trejus metus dekretinių, bet vis tiek norėjo nedirbti visiškai ir tiktai šeimą prižiūrėti. O mes labai veržėmės daryti karjerą tada Amerikoj. Kai čia pradėjau važinėti, tai žinau, kad vieną kartą apie 1978 metus kalbėjau Vilniaus universitete su dėstytojais ir pasakojau apie amerikiečių gyvenimą, tai buvo taip, kad JAV dirbo tik 47 proc. moterų ar dar mažiau. O visos kitos buvo namų šeimininkės, tad mes tada norėjom išeiti iš to ir išbandyti savo jėgas. O joms atrodė didelė teigiamybė, kad jos galėtų namuose pabūti.

– Dar pabaigoje norėjau paklausti Jūsų apie Marijos Gimbutienės teoriją, kuri buvo labai populiari tarp lietuvių feminisčių dešimtajame dešimtmetyje. Gimbutienė teigė, kad Senosios Europos kultūra iki atkeliaujant indoeuropiečiams buvo matristinė, ginocentrinė, nehierarchinė ir taiki, paremta moteriškosiomis vertybėmis. Vytautas Kavolis rašo, kad jos darbai padarė įtaką lietuvių feminizmo simboliniam sparnui. Ką manote apie šią teoriją ir jos įtaką?

– Aš pati Gimbutienę pažinojau, labai teigiama persona, šilta, vis norinti padėti kitiems ir t. t. Iš pradžių labai stebėdavausi, kad čia, Lietuvoje, vyrai archeologai puldavo ją, jos idėjas. Mane ji įtikino, kai vieną kartą Amerikoje „Santaroje“ rodė savo figūrų kolekcijos skaidres. Manau, o ir ji pati sakė, kad tai buvo daugiau hipotezė, kai ji pradėjo mąstyti apie tai kokiais 1955 metais, bet kad paskui jos teorija pasitvirtino. Ir dabar ji lyg ir buvo primiršta šiek tiek, na, kadangi vėl vyrai pasinaudojo tuo faktu, kad ją ypač Kalifornijoje pamėgo feministės, bet turbūt ir kitur...

– Amerikietės?

– Taip, amerikietės, net filmuką apie ją susuko. Bet jos buvo vadinamosios *New Age* ir tikėjo ne tik deivėm, bet ir visokiais kristalais. Tai buvo, kol dar Marija buvo gyva. Tada vyrai ją ir pašiepdavo. Žodžiu, Kavolis ja tikėjo, Greimas tikėjo, bet visi kiti ją labai puolė Lietuvoje. Dar kai ji susidėjo su tais *newagers*, tai, žinai, esą čia rodo, kad jos mokslas yra nerimtas. Bet visai neseniai skaičiau, kad yra ir daugiau medžiagos, remiančios jos tezes. Ir apskritai iš humanitarinės srities pasaulyje... buvo Greimas, Gimbutienė ir dar toks Jurgis Baltrušaitis Prancūzijoje – ne poetas, bet jo sūnus, labai garsus, nors Lietuvoje mažai apie jį rašoma... Na ir dar Kavolis. Tai šie žmonės yra pasaulyje žinomiausios lietuvių figūros iš humanitarinių mokslų srities. Verti dėmesio ir su tikrai originaliom idėjom.

Apie kelis šių metų vertimus

Helen Fielding. *Bridžita Džouns. Pamišusi dėl meilės*. Romanas. Iš anglų k. vertė Rasa Drazdauskienė. V.: Alma littera, 2014. 423 p.

Į rankas trečiąją „Bridžitos“ dalį ėmiau su susidomėjimu, paskui jis kažkaip išvėso. Radijo laida „Kultūra ir religija“ sužadino smalsumą: kaipgi ten su tuo feminizmu? Apie jį radijo pokalbyje buvo užsiminta, bet neaiškiai. Skaitant išaiškėjo, kad knyga apie ne itin ambicingos moters gyvenimą. Bet ir ne apie mano, deja. Gal ir yra atpažįstamų ženklų (sunkumai auginant vaikus, žalingi įpročiai, internetinių santykių troškimas), bet su tuo nesitapatini. Akcentuojamas moters poreikis būti laimingai, lytinio gyvenimo svarba, kone antgamtiškas patiklumas *self-help* surogatams. Įdomu tai, kad kritiškumas suvokiamas kaip laimės „trukdys“, t. y. ugdoma naivi, indiferentiška vartotoja, sugebanti įsiteigti *positive thinking*. Negali paneigti, kad neindoktrinuoja; gal gyvenimas ir tėra nuolatinis zombėjimas. Pagrindinė veikėja, kaip ir ankstesnėse trilogijos dalyse, gyvena vartotojiškame pasaulyje, kuriam nėra prasmės priešintis. Tačiau toks gyvenimas taip pat likviduoja ir bet kokią egzistencinę prasmę. Vienintelė išgyvenimui reikalinga pastanga – kad „sektųsi“ – t. y. pagal klišinius scenarijus būtų statomi filmai, kas nors padėtų rūpintis vaikais ir palaikytų estrogenų pusiausvyrą. Nežinau, ar reikėtų mąstyti apie moters (tos, statistinės) amžiaus vidurio krizę veidrodiniuose popkultūros atspindžiuose (jų labai daug ir jie neįdomūs). Po viso to lieka nebent vilties, kad bestseleris, jeigu tik kada mirtinai reikėtų prasigyventi, padaromas iš buities, banalybių, vulgarybių ir kitų pačių gėdingiausių gyvenimo aspektų.

Марина Цветаева. *Письма в Wilno* = Marina Cvetajeva. *Laiškai į Vilnių*. Iš rusų k. vertė Ramutė Skučaitė; redagavo ir komentarus vertė Nijolė Kvaraciejūtė. V.: Gimtasis žodis, 2014. 254 p.

Turbūt daugeliui žinoma, kad Vilniuje, Polocko g. 45, ligi karo gyveno Natalja Hajdukewicz. Namo pastogėje ne taip jau seniai ir buvo rasti Marinos Cvetajevos laiškai, adresuoti jai. Laiškai išleisti, įvadą parašė lenkų rašytojas Władysławas Zawistowskis, Hajdukiewicz anūkas. Jos laiškai Cvetajevai, deja, neišliko. Ši epistolika pribloškia nuo pat pradžių – Cvetajeva rašė taip, lyg būtų įsimylėjusi. Tik, baisiai nemalonu, vėliau ima išnaudoti savo adresatę – prašinėti pinigų. Tačiau sinergija akivaizdi: „Ir dar – kaip seniai aš nieko nemylėjau, niekuo nesidžiaugiau, nieko – *nieko* – nelaukiau! O, man visai vis tiek ką – vyriškį, moterį, vaiką, senį – kad tik mylėčiau! *Pati* mylėčiau“ (p. 172–173). „O gb., Nataša, aš *niekados* netroškau, kad mane mylėtų (kai šitai prasidėdavo, tai man kliudydavo, mane – saistydavo, negerai, kai myli *abu*, geriau – aš (todėl, kad aš – geriau (myliu)). Aš tenorėjau vieno: – m y l ė t i, ir tai, regis, man sekėsi, nes mylėjau nuo gimimo. (Dabar pertrauka – ilga, dešimties metų, rodos, neįskaitant mano paskutinės žiauriausios meilės: Savojos šuniui Podsemui (čekiškai „podsem“ – ateik čia, taip aš vadinu visus Čekijos šunis). Ir, nušvitimas: abipusę meilę aš patyriau tik su šunimi.)“ (p. 180–181) Nepaisant ironiškos savianalizės, stebina organiškas pasitikėjimas savimi, savo talentu, išsilavinimu. Daug buitinių smulkmenų, apie tai, kas „suėda“ kūrybą. Rašymas Cvetajevai neatsiejamas nuo savirefleksijos, saviterapijos: „Man ne rašymui, o sielai, nors rašymas – irgi toji pati – siela“ (p. 150); „Aš atsišaukiu tik į *aš*. Ir niekada neatsiliepiu į patį iškiliausią ir gundantį jo pakaitalą“ (p. 151). Skaitant lydėjo nuoširdus sielvartas ir gal truputį – empatija; buvo labai gaila visų Cvetajevos vaikų. Bent jau būtų ramiai sau gyvenusi Paryžiuje, kad ir su nepritekliais.

Malala Yousafzai su Christina Lamb. *Aš esu Malala: mergina, kuri kovojo už teisę į mokslą ir buvo pašauta Talibano*. Iš anglų k. vertė Gabrielė Virbickienė. V.: Alma littera, 2014. 327 p.

„Malala“ yra visai kita knyga. Parašyta su paauglišku optimizmu (padedant žurnalistei, tačiau vaikiška kalbėsena išlaikyta); skaitys ne vien Malalos adoruotojai, bet ir kritiškai apmąstantieji Nobelio premijos kontroversijas. Iš pasakotojos pristatomų šeimos bruožų matyti, kad feministinis Malalos proveržis susijęs su netipinio tėvo figūra – islamo kultūroje jis rado jėgų vienas pats kovoti su patriarchalizmu. Labai džiaugėsi jai gimus – kas kone neįmanoma, nes pirmagimis toje šalyje privaląs būti sūnus. Daug (man nežinomo) pasakojama apie puštūnų kultūrą, pristatomas šioks toks įvadas į islamą, populiariai paaiškintos musulmonų buities ir savivokos ypatybės. Nors pati situacija dramatiška ir jaudina (pasikėsinimas į paauglės gyvybę dėl švietimo), iš knygos tikėjausi kažko kito; prieš skaitydama visai pamiršau, kad tai nepilnametės pasaulis su Coelho ir Disneyaus filmukais.

Herman Koch. *Vakarienė*. Romanas. Iš olandų k. vertė Aušra Gudavičiūtė. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2015. 304 p.

Prarijau. Knyga iš esmės apie tai, kaip Europos senbuviai reaguoja į tolerancijos idėjas. Taip subtiliai pasityčiota iš visokių veganų ir politinio korektiškumo entuziastų, kad įspūdis po prarijimo buvo beveik toks pats kaip po Margaret Atwood „Tarnaitės pasakojimo“ skaitymo. Galbūt geriausias grožinės literatūros vertimas, kurį šiais metais skaičiau – organiškai perteiktas slengas, atsaini veikėjų kalbėsena. Labai gera struktūra, intriga, efektas. Neįmanoma neteisinti pagrindinio veikėjo. Nėra jokios prasmės rekomenduoti romaną LGBTQ aktyvistams, nes jie nesugebės jo perskaityti, neapsidžiaugę homofobijos epizodais ir nepatyrę nuo jų netikro katarsio. Vėliau, vis grįžtant prie knygos ir ją apmąstant, ateina mintis, kad aktyvistų atgrubnagiškumas („Svarbeuse kaška dariti“) ir yra smurtas: daug baisesnis už tą, prieš kurį kovojama, nes prisidengiama kokiais nors neva kilniais tikslais. Tai uždaras ratas – smurtas prieš smurtą.

Aldous Huxley. *Neregys Gazoje.* Romanas. Iš anglų k. vertė Laimantas Jonušys. V.: Kitos knygos, 2015. 459 p.

Sunkiai skaitomas romanas, primenantis Joyce'o „Ulisą“. Džoisiškas tuo, kad nesujungtas kokio nors vientiso pasaulėvaizdžio: kartais tai gan pabiri dialogai, perteikiantys tarpukario laiko įspūdį. Tas laikas itin efemeriškas, verčiantis abejoti viskuo, ypač „laiko patikrintomis“ humanistinėmis idėjomis. Visai kitame žemyne, Meksikoje, atsidūrusio pagrindinio veikėjo niekšybę transformuoja stojiškas ten dirbančio daktaro požiūris. Puikus pasažas apie maldas: „Kai prašoma ypatingo palankumo, vadovavimo ir atleidimo – man tai visada atrodė kaip egoistinis polinkis, perdėtas rūpinimasis savo komiška, išpūsta asmenybėle. Melsdamasis įprastiniu būdu tiesiog trini save į save. Kitaip sakant, sugrįžti prie savo vėmalų. O juk mums reikia rasti būdą, kaip pranokti savo vėmalus“ (p. 409). Neatrodo, kad europiečiai laiku perskaitė Huxley.

Simone Weil. *Sunkis ir malonė*. Iš prancūzų k. vertė Diana Bučiūtė. V.: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015. 186 p.

Kasdien sklaidydama feisbuką, netrunki savo akimis įsitikinti, kad egzistuoja du žmonių tipai: sergančių savo reikšmingumu ir juo nesergančių. Negali sakyti, kad pastarųjų nedaug – jų tiesiog nematyti. Vis dėlto šiurpas krečia suvokiant, kad „Sunkis ir malonė“ buvo parašyta holokausto akivaizdoje (autorė nuo jo nenukentėjo, tačiau kęsdama sunkias buitines sąlygas mirė nuo tuberkuliozės). Pritrenkė ir tai, kad anksčiau nieko nežinojau apie tokią intelektualią mistikę (pirmiausia apie ją išgirdau „Mažosios studijos“ radijo laidose, paskui išėjo knyga). Pavyzdžiui, šv. Teresėlė iš Lizjė, dėl kurios raštų mūsų padangėje vis tebekrykštauja naivūs dvasinio gyvenimo pirmūnai, tėra skirta vaikams. Jeigu turėčiau galias, kurių niekada neturėsiu, Simone Weil paskelbčiau nauja Bažnyčios mokytoja. Nustebino daugelis minčių, pvz.: „Mūsų epochos klaidos kyla iš krikščionybės be antgamčio. To priežastis yra laicizmas, ir pirmiausia – humanizmas. Religija kaip paguodos šaltinis užkerta kelią į tikrąjį tikėjimą: šia prasme ateizmas – tai apvalymas. Aš turiu būti ateiste ta savo dalimi, kuri sukurta ne Dievui. Iš tų žmonių, kurių antgamtinė dalis nepabudusi, teisūs yra ateistai, o tikintieji klysta“ (p. 117). Panašiai kalbama ir apie komuniją, kuri gali visiškai nieko neduoti ordinariam katalikui ir duoti labai daug ribiniam tikinčiajam. Apie tariamą geradarystę, kuri neįmanoma, nes niekas (išskyrus patį Dievą) nėra geras (vėl antausis obskurantiškajam aktyvizmui). Įdomu, kad apmąstoma pasakos apie Snieguolę detalė (sekdama ją dukrai, irgi apmąsčiau tą patį epizodą – motina beatodairiškai trokšta labai gražios dukters, tačiau jai gimus miršta). Giliausieji mūsų troškimai neretai neturi jokios prasmės, yra pražūtingi.

Ironiška, kad, reguliariai beskaitant šią knygą 74-ajame autobuse, prie manęs vis lįsdavo girtuokliai – pabendrauti, atlikti viso gyvenimo išpažinties. Kadangi man jau kaip reikiant įgrisę tokie išmaldos kaulijimo būdai, sakydavau, kad nesuprantu rusiškai. Net nesijaučiau dėl to amorali. Weil dievoieškos kontekste mano pragaras veikiausiai būtų tai, kad šie žmonės (nuo kurių mane nedaug kas skiria) su savo biografijomis yra tapę visiškai neįdomūs, nesvarbūs; jų patirtys ne tik negraudina, bet ir atrodo groteskiškai. Ir tai, anot Weil, jiems yra malonė.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Dievas kaip Hiperpoetas

▶Atkelta iš p. 1

Dievą kaip Hiperpoetą, kuris rašo pasaulį kaip milžinišką eilėraštį, norėtume suprasti kaip žaismių viešpatį, kaip Didįjį Kosmoso Žaismininką, žaidžiantį pasaulio atskirybėmis, ir mes dalyvaujame tose žaismėse. Jos tam tikra prasme lemia tai, kad mūsų gyvenime būna įvykių kaip žaismių. Mes irgi žaidžiame ir tos žaismės sukuria mums valios laisvės galimybę – galime dalyvauti žaismėse ir patys žaisti. Tarkime, Dievą, kuris rašo pasaulį kaip milžinišką eilėraštį, gali apimti tam tikras įkvėpimas arba vaizduotė „užnešti“ į šalį. Tie „užnešimai“ ir yra holokaustas, genocidai, trėmimai į Sibirą ir pan., kurie mus labai skaudina. Tiesiog būna įvairių žaismių ir jų Dievas pats iki galo negali kontroliuoti.

Kita vertus, turime sutikti su mintimi, kad pasaulis yra tarp stabilumo ir chaoso. Jis nėra nei stabilus, nei chaotiškas, vyksta per vidurį tarp dviejų priešybių. Tad galime sakyti, kad šitas vykstantis pasaulis yra valdomas Dievo, kaip rašomas eilėraštis, jo prasmės iškrinta kaip kauliukai. Dievas žaidžia kauliukais, bet tokiais, į kuriuos įlydytas gabalėlis švino. Dievas meta kauliukus, bet kadangi juose yra švino, tai kauliukai krinta tam tikru diapazonu, nevisiškai chaotiškai ir atsitiktinai. Dievas turi valią ir žaidžia, bet ta žaismė yra tarp stabilumo ir chaoso, tai harmoningas pasaulio vyksmas. Aišku, įvyksta tam tikrų katastrofų, žmonės suserga, iškrinta tokių žaismių, bet pasaulis vis tiek išlieka. Galime manyti taip: pasaulį sukūrė Dievas ir jį valdo, tad pasauliui bus viskas gerai. Dievas kaip Hiperpoetas, kaip Didysis Kosmoso Žaismininkas rašo pasaulį kaip įvykių seriją su visada atviru horizontu ir šitame atvirame horizonte vyksta mūsų pasaulis.

Kaip reikėtų suprasti teodicėją – pasaulio blogio aiškinimą? Galima dar kitais žodžiais pasakyti, kad Hiperpoeto kuriamas pasaulis yra nuolatinė ir atvira improvizacija ir klostosi tarp stabilumo bei chaoso. Mes turime du pasaulio kūrimo modelius. Kaip jau minėta, arba Dievas kuria stabilias substancijas, arba Jis kuria įvykių žaismes. Pasisakome už tai, kad Dievas kuria įvykių žaismes, kad yra atviras horizontas, ir taip mes galime suprasti įvairias katastrofas – tiesiog būna tokių žaismių. Šiuo požiūriu prieiname prie dieviškos vaizduotės sampratos. Galime sakyti, kad dieviška vaizduotė yra potencija, o jau realizuotas daiktas ar būtybė – aktas. Dievas rašo savo eilėraštį kaip pasaulį būtent remdamasis vaizduote ir Jam užeina įkvėpimo „šuoliai“, tada pasaulyje nutinka įvairios turtingos epochos, pavyzdžiui, senovės Graikijos laikai arba Renesansas, o kai rašymas Dievą „užneša“ į šoną, tada nutinka nelaimės, karai ir t. t., bet viskas klostosi atvirame horizonte.

Hiperpoetui pasaulis yra atviras kūrinys, Jis nežino, kur pasisuks vaizduotė, kurianti pasaulį. Taigi melstis yra prasminga: jeigu viskas iš anksto būtų nulemta, malda neturėtų prasmės, melskis, nesimelsk – viskas bus taip, kaip iš anksto nulemta dar prieš pasaulio istorijos pradžią. Norime įsivaizduoti gerąjį Dievą ir kartu suderinti visas neteisybes ir žiaurumus, vykstančius pasaulyje. Mums gerąjį Dievą įsivaizduoti yra būtent įsivaizduoti Jį kaip Hiperpoetą, rašantį eilėraštį, kuris yra ne substancija, o įvykių seka, pasaulio vyksmas. Pasaulis visada yra tarp stabilumo ir chaoso, bet jis nevirsta chaosu, kai kauliukai pradėtų kristi chaotiškai, ir jis nėra stabilumas, toks kaip puodžiaus nužiesto indo stabilumas.

Šiais laikais krikščionių Dievo tikėjimas patiria krizę. Nors žmonės domisi dvasiniais dalykais, ypač Rytų tradicijomis, apleidžia krikščionišką tradiciją, nes ji per griežta, palieka daug neatsakytų klausimų. Norėtųsi įsivaizduoti gerąjį Dievą ir suderinti tokio Dievo egzistavimą su pasaulio neteisybėmis, katastrofomis, karais ir sunkiomis ligomis.

Į klausimą, viskas vyksta savaime ar yra nulemta Dievo, atsakytume taip: pasisakome už vidurio kelią, kai pasaulis nėra chaosas, bet ir nevyksta pagal mums primestą griežtą būtinybę. Jeigu pasaulis vyktų nesikišant Dievui, tai vyrautų chaosas, o jeigu viskas būtų nulemta, tai neturėtume valios laisvės. Mes norime sakyti, kad Dievas žaidžia kauliukais, į kuriuos įlydytas gabalėlis švino, yra žaismės, bet jos nevirsta chaosu, yra tarp stabilumo ir chaoso, ir tos žaismės savaip kuria tam tikrą pasaulį, kuriame kartais įsivyrauja nestabilumas, karai ir katastrofos, bet pats pasaulis išlieka vykstantis.

Veidrodinė simetrija

Visi mirusieji apsvaigę nuo šalto ir nešvaraus lietaus keistose Lofoteno kapinėse...

Iš Oskaro Milašiaus eilėraščio „Tous les morts sont ivres“

Šiemet ruduo buvo ilgas, šiltas kaip vasara, lapų nė šalna nepakando, jie tiesiog ėmė ir nuo šilumos vyte suvyto, susisuko, sudžiūvo, krito besvoriai, be vėjo, lengvutėliai kaip plunksnos, nuklodami kiemus. Ką tik basnirčia glėbiais sėmiau, vis papurtydama, stengdamasi iškratyti kiek įmanoma daugiau gilių, kimšau į maišus kaip mama plunksnas kadais į pagalves. Aplink namą – daugybė ąžuolų, bet jie čia kažkokie kitokie, nei Tolstojus aprašė „Kare ir taikoje“, ten, sako, ąžuolų lapai likę ant medžių visą žiemą lig paties pavasario. Ne šiaurės ruduo čia. Tarp lapų pūpsančio išpjaustyto oranžinio moliūgo keturkampę besišypsančią burną graužia voverės. Rytoj naktį jame įstatysime žvakę ir uždegę paliksime, kol kostiumais vilkintys vaikai eis po namus šūkaudami ir skanduodami: *...trick or treat... trick or treat...* Rytoj – Helovinas.

•

Atvažiavau į Ameriką ne interneto laikais (arba buvo tik pati jo pradžia). Apie tokią šventę nei skaičiusi buvau, nei galėjau susižinoti paspaudusi kelis klavišus, žodžiu, nežinojau nieko. Atėjus pirmoms Vėlinėms, kaip ir pridera katalikiškai ar dar kažkaip, bet gražiai augintai, ėmiau karštligiškai organizuoti važiavimą į kapus, žvakių degimą ir visą ne juokais lietuvišką gėlių ir šviesų paradą. Mano naujieji artimieji (turbūt kad mylėjo ir norėjo įtikti) man neprieštaravo. Galėjo gi sakyti, girdi, kokios dar žvakės, kokios dar chrizantemos, kokios kapinės, kokie mylimi mirusieji. Helovinas – tai smagumėlis, tai teatras, tai kostiumai ir spalvos, tai saldainiai, tai moliūgų žibintai tamsoje, tai persirengėlių eisena ir vieną naktį pravažiuojantis cirkas.

•

Užtruko, kol išsiaiškinau, kur tie mano naujosios giminės mirusieji. Šiaip taip atradom. Jų būta. Tada, žinoma, laukėm nakties. Įsispraudę į mažą sportinį automobiliūkštį tarp mirtino kvapo ir dydžio chrizantemų krūmo išvažiavome ieškoti mirusiųjų. Kapines atrasti buvo sunku, jos buvo tamsios, aptvertos ir užrakintos. Aišku, be gyvos dvasios. Kelis kartus nubangavome link svetimų teritorijų, ne ten, kur reikia. Pasirodo, po senolių laidotuvių mūsų jaunos šeimos galva taip kapinėse ir nesilankė (nieko blogo ši žinia apie tą žmogų nepasako, Amerikoje abi gyvenimo, laiko ir erdvės pusės retai besusilieja, čia, kaip sakoma, kiekvienam savi interesai, kiekvienam savi rūpesčiai: mirusiesiems būti mirusiaisiais, o gyviesiems – gyventi). Kai pagaliau atsitrenkėme ligi to „Poilsio ir ramybės rojaus“ (tikrai, garbės žodis, toks pavadinimas), buvo tamsu nors į akį durk. Tamsu visur, kur bepažvelgsi, o jau tamsų tamsiausia pas mirusiuosius. Važiuojant pasaulis pradingdavo už kiekvieno posūkio, už žingsnio nematai ne tik einančių šalimais, į priekį ištiesta ranka kaip dalgiu nukirsta pradingsta tamsmiglėje. Ne juokais – ištiesi ranką, o už pirštų tave sučiumpa anapusinis pasaulis, žiūri žemyn, kojų kaip nebūta, klausai žmogaus balso, o žmogaus tai nėra, visai nėra, niekur nesimato.

Taurimos Bunkutės nuotrauka

•

Mes sakomės, ko ir kodėl atvykę. Kapinių sargas klauso. Dar kartą kitą pasakome... Tada vėl pradedame iš pradžių... Ačiū Dievui, kad amerikiečiai mėgsta gerus ir ilgus pasakojimus, ir net jeigu jie nespėja su pasakotoju ir jo raizgiojamos istorijos siūlu, geras pasakojimas tau gali atverti daug durų. O mūsų pasakojimas darėsi vis sudėtingesnis ir painesnis, nes tiesi linija sargo vaizduotės nepagavo, tad kuo toliau, tuo didesne abrakadabra ji tapo: jaunamartė svetimšalė, jai taip įprasta, mūsų protėviai nenurims, ims vaidentis, jei jos ranka neuždegs žvakės tik dabar, tik šią naktį, sako mūsų jaunos šeimos galva (ką jau ką, bet lipdyti tokius pasakojimus tai jis mokėjo). Sargas pagaliau buvo nukautas, sunarpliotas žodžių, sėdėjo tarsi apmuturiuota mumija, tik klausančios ir išsiplėtusios akys iš jo beliko. Įtikintas ar išgąsdintas būsimų ritualų ar jų neatlikimo pasekmių, jis pagaliau atrakino kapinių vartus ir sėdo ant savo traktoriuko. Mes jam pavymui. Kaip koks pianistas tarp juodų ir baltų klavišų, taip jis virtuoziškai vinguriavo tarp antkapių ir mirusiųjų, tobulai apvažiuodamas stačiakampiais, nenukirsdamas jiems galvų, neužkabindamas šonų, vėlių per daug nedrebindamas nei jų kaulų dulkių nesukeldamas. Taip jis mus nuvairavo iki „...lot number this and that...“ ir kiek kuklindamasis pasitraukė su savo technika į šalį, laukdamas pagonių ritualo, laužų deginimo, šokimo basomis ar dar kokio bieso. Mes išsiėmėme žvakes, tada, apsičiupinėję, apsiplekšnoję visas įmanomas nematomas, bet nujaučiamas kišenes, supratome, kad nė vienas iš mūsų neturi ugnies, nes ką tik buvome prisižadėję mesti rūkyti. Mūsų Vergilijus, kadangi jau buvo įtrauktas į ceremoniją, padūsavęs vėl šoko ant traktoriuko ir nušuoliavo atgal į biurą, girdėjome tik garsą, nei jo paties, nei ratų neliko. Likome vieni.

•

Tai buvo mano ir naujosios giminės susipažinimas, pirmasis, kaip sakoma, pokalbis akis į akį. Ir aš, ir jie buvome ant slystančios kitos pasaulio pusės, bet jie gulėjo ramūs, jau prirakinti Žemės traukos, kadais svajoję – namo, namo, bet taip niekur ir negrįžę, va čia atgulę svetimoje žemėje po pilkais kryžiais su lietuviškomis ir vokiškomis pavardėmis bei dviem datomis. Be lietuviškų gėlių darželių, gulėjo tylūs ir išdidūs, jau amžiams susitaikę, daugiau niekuo nesirūpindami. Vien tamsa, vien pilki susiliejantys į vieną paminklai kaip Svetimšalių legiono kareivių, petys petin tylos rikiuotėje. Be žodžio, be žinios man iš ten, o mes stovėjome šalimais netvirtoje ir net savęs neįtikinančioje jų sargyboje. Kol mūsų šaunusis palydovas Vergilijus neatvyko, norėjau pasijusti šios istorijos, šios giminės dalimi – buvusios, dar kiek esančios, bet jau nykstančios, nežinia kur ir kada prasidėjusios, bet nuėjusios didįjį savąjį kelią kažkur iš Vokietijos per Latviją į Biržų kraštą, o paskui per Dancigą, per pabėgėlių stovyklas atgal į Vokietiją, tada – į Eliso salą prie deglą į tolį ištiesusios statulos su tikros ar tariamos laisvės pažadu. Dabar rankas sau sudėję ir į tamsos karalystę atvykę jie tapo jau tikrai paskutinės šalies piliečiais. Ar jie kada nors, prisikėlę gražiausiuose savo metuose, rinksis visi šventoriuje, arkangelui Gabrieliui trimitą iškėlus, kaip Nyka rašė, laukdami Atpirkėjo? Gal tada ir sutiksiu juos, gal tada vieni kitus atpažinsime, nes dabar aš stovėjau tokia svetima, tokia vienui viena, benamė, jausdama, kaip tuose atšiauriuose tamsiuose mirusiųjų laukuose, išdalintuose stačiakampiais paskutiniais buvimo plotais, noriu glaustis tik prie savo šiltų mamos ir tėtės, tarytum kokia helovininė Ofelija, jaunamartė per visą veidą nutekėjusiais juodo akių tušo latakais – vaiduoklė su neuždegta žvake, laukianti pasirodančio kapinių sargo su deglu. Nei mes klaupėmės, nei mes meldėmės, nei kalbėjomės, nei tikėjome. Toje tamsoje, toje vienišystėje, toje riboje tarp čia ir ten, kai jų – visa armija, nors nejudanti, bet gausi ir galinga, palyginti su keliomis vertikaliai stovinčiomis mūsų figūromis, brolau, tąsyk kaip reikiant pajutome pralaimėjimą ir dalgio pranašumus. Jau visai nekantraudami, bijodami, kad jis mus pamiršo, vos ne trypčiodami, galvas pasukę į nematomą sargo namelį, laukėme nesulaukėme mūsų vedlio. O štai ir jis, atsidusome, štai ir jis, mūsų šaunusis palydovas su žibintu ir raktais, štai ir jis, mūsų keltininkas. Uždegėme žvakes ir dar niekada nebuvo taip šviesu, šaukėme – tebūnie šviesa, kažkodėl visi apsikabinome, o paskui greitosiomis, lyg susitarę, vos ne bėgte palikome kapines. Sargui pasiūlius dar stabtelėti jo biure ir kažką užpildyti, sutikome džiaugsmingai ir net kažkaip per greitai, jam nė sakinio dorai neužbaigus. Mes jam, ko gero, buvome paskutiniai gyvi svečiai tą naktį. Viskis iš popierinio puodelio nudegindamas gerklę nuslydo kaip koks geras posmas, sklandus kaip niekada, visi kažko tiek juokėmės, sėdėjome vienas šalia kito, susiglaudę, kalbėjomės garsiai, staiga iš niekur nieko turėdami tiek bendro, vis perrėkdami vienas kitą.

– DIANA ŠARAKAUSKAITĖ –

Aktorius

Susipažįstant aktorius paprastai nepasakys savo tikrojo vardo (bent jau iš pradžių). Dažniausiai aktorius vėluos (turėkite tai omenyje, kai planuosite susitikimą). Bet aktorius visad tave provokuos. Ir sudomins.

Dainius Tarutis nėra išimtis. Jaunas, keliuose Lietuvos („Lėlės“, „No theater“, „Menų spaustuvė“ ir t. t.) teatruose dirbęs aktorius, sakytum, gan kategoriškas. Teatras – tai liga. Pirma, nuolat matai erdvę. Galvoje turimas ne paprastų mirtingųjų matymas: svarbi visa erdvė, seki kiekvieną aplinkos ar kito pokytį net į tą pusę nežiūrėdamas. Ką jau kalbėti apie koordinaciją, gestikuliaciją ar kalbos vingrybes. O dar kitaip, anot D. Taručio, erdviškumas skleidžiasi dirbant su lėlėmis, kai turi kalbėti per kitą objektą, t. y. skiriant tam tikrai ertmei. Turi būti tikras kūno (ir ne tik savo) meistras. Antra, privalai tapti universalus. Ko gero, net literatai neskaito tiek knygų, kiek jų tenka skaityti teatralams. Be abejo, privalai įsijausti į vaidmenį. Sklando legenda, kad vienas dabar jau visiems gerai žinomas aktorius, prieš vykdamas stoti į aktorinį Vilniuje, pasiskolino labai prabangų kostiumą. Laukdamas eilėje, kol bus pakviestas į sceną, atsisėdo ant seno radiatoriaus. Kai pagaliau buvo pakviestas, stojantis švarko skvernas už jo užsikabino ir suplyšo. Scenoje, lyg tyčia, buvo paprašytas suvaidinti pyktį. Galima tik įsivaizduoti, kokį apmaudą tuomet dar visai jaunas vaikinas liejo ant seno radiatoriaus, o kartu ir ant viso pastato ir ant visų, – buvo priimtas. Ir tik dėl panašių atsitiktinumų, ir tik galbūt, mat aktorių yra gerokai daugiau, nei teatrui reikia, patenki į sceną. O scenoje visai kas kita. Tarkim, personažas ir tu. Viena lietuvių teatrologė yra sakiusi, kad personažo analizę aktorius vienaip ar kitaip išgyvena praeityje. Tokiu būdu tarsi susilieja su kuriamu veikėju. O jei veikėjas žmogžudys ir tu visai nenori su juo susilieti? Kur brėžti ribą? Bandyti įsijausti, kiek įmanoma, kai visiškai to padaryti neįmanoma? Dar scenoje sutinki režisierių. Žinia, ne visi režisieriai yra geri pedagogai, bet ir pastarieji turi savų norų ir įgeidžių, savo taktikų ir motyvų. Kadangi visa tai skaitytoją nuvestų gana toli nuo scenos, neplėskime šios temos, o grįžkime į teatro aikštę. Na, gal kiek ir už jos ribų – prie žiūrovo. Aktoriaus talentu pavadinčiau tai, kaip jis perteikia žiūrovui emociją, tarkim, pyktį, jo neperduodamas. Galiausiai, lyg visko dar būtų maža, nepamirškime, kad spektaklis – komandinis darbas. Užteks pažiūrėti į vieną aktorių, traukiantį antklodę į savo pusę, – jeigu jis siekia būti individualistas, spektaklis griūva. Tačiau, kaip žinoma, spektaklių Lietuvoje yra daug, tai leidžia manyti, kad visi sunkumai aktoriaus kelyje yra įveikiami.

Išduosiu jums paslaptį: kai režisieriaus nėra, kartais scenoje, spektaklio metu, aktoriai pradeda savivaliauti (turiu galvoje teksto nepaisymą). Tikri vandalai, sakytum. Paradoksaliausia yra tai, kad D. Tarutis teatrą įvardina kaip tam tikrą tikėjimą, kurio kartais vis negana, o kartais norisi išsižadėti. Tokį, kuris yra tikras ir tuo pat metu nerealus. Tačiau jei teatrą traktuotume kaip tikėjimą, sakykite, koks tikėjimas leidžia išgyventi tūkstantį gyvenimų, gyvenant tik vieną?

– UGNĖ MAKAUSKAITĖ –

HIERONIM WONAGO

•

nuo tada kai žinau jog ateina mano ruduo
vis dažniau stebiu medžius
kokie iš manęs išaugs
šaknimis apglėbs mane
besidalijant lopinėliu žemės
duos vaisių
paguldys mane aukštai šakose ir lajoje
kad taip kaip dabar užsklęstas plastikiniame
paukštyje
ieškočiau šiltų vėjų
kurie iš tiesų tik sukasi dideliais ratais
pirmyn atgal

po manimi tušti laukai
atsiminimai kaip šachmatų lenta
juoda balta juoda balta

keliu tostą už ateinantį rudenį
pirmos šalnos įsikūrė mano veide
ir daro mane panašų į mano tėvą
aš esu tas medis kuris išaugo iš jo
pirmas ir paskutinis medis
bevaisis
medis be lajos
medis be medžių

JERZY PASISZ

Pėdsakas

kai pagimdysi vaiką
duok jam medžio vardą
įrašyk į atmintį
giliau nei įpjovą žievėje
mano vardą arba
tai kuo norėjau būti

o jei pagimdysi vaiką
ne mano
medžio vardą duok jam
kaip antrą
tegu prilaiko
viens kitą
o man pakaks jų šešėlio

DOMINIK KASZUBA

Laimingas kraštas

tyliai tylutėliai teka dienos
laimingame krašte
niekas nesibaimina nakties
poetai su savo ilgesiu
čia nereikalingi

tyliai tylutėliai teka naktys
laimingame krašte
čia kiekvienas yra astronomas
o žvaigždės tarsi gražesnės...

priešaušry jie užmiega...
laimingi žvaigždžių vaikai

be svajonių

Vertė Žilvinas Norkūnas

„Tampant niekuo“ – mašininio meno link?

Prieš porą metų pasirodžiusioje knygoje „Pokalbiai apie esmes“ filosofas Arvydas Šliogeris klausia: „Dabar vienintelė tikra kūrėja yra mašina. Visa kita tėra priedas prie mašinos. Dabar iš tikrųjų kuria kompiuteris. Kam tas menininkas?“

Drįsčiau manyti, kad dauguma skaitytojų suvokė šį klausimą kaip intelektinę provokaciją arba nepasitenkinimo dabartine „kultūros žmogaus“ padėtimi išraišką. Iš tiesų, skamba absurdiškai. Kaip gali išnykti menas ir menininkas, kaip jį gali pakeisti bedvasis laidų ir mikroschemų kratinys? Kaip mašina gali kurti Grožį (būtinai iš didžiosios raidės)? Galiausiai, negali išnykti „šiaip sau“ tai, kas egzistavo tūkstančius metų!

Nesiimsiu vertinti Šliogerio motyvų, bet manau, kad jis yra teisus – ir gal net labiau, nei pats mano. Esu tikras, kad mes stovime ant transformacijų, kurių masto net negalime įvertinti, slenksčio. Negana to – mes netgi neturime adekvataus žodyno, kuris leistų reflektuoti šias transformacijas. „Technoapokalipsė“, „postžmogiška epocha“, „technologinis singuliarumas“ – visi šie terminai reiškia jaukaus žmogiško pasaulio, kokį mes jį žinome, pabaigą. Arba bent jau iliuzijų, kad toks pasaulis kada nors egzistavo, žlugimą.

Kūrybiškumas yra viena iš proto savybių – tai smegenų sugebėjimas generuoti sprendimus reaguojant į aplinkos pokyčius. Ar esame vienintelės kūrybingos būtybės?

Kalbėdami apie protą pirmiausia kalbame patys apie save. Nesant galimybės lyginti, ilgą laiką buvo tyrinėjamas vienintelis intelekto pavyzdys – žmogiškasis intelektas. Tai per evoliuciją susiformavęs biologinis fenomenas. Tyrinėjimus apsunkina tikslių biologinių analogų nebuvimas, net artimiausių *Homo sapiens* giminių – žmogbeždžionių kognityviniai sugebėjimai yra gerokai silpnesni nei žmogaus, taigi, etologijos teikiami duomenys gali būti tik ribotai pritaikyti kalbant apie žmogaus fenomeną. Be to, žmogbeždžionių tyrinėjimai sunkiai atsako į klausimus apie fundamentalius proto dėsningumus – bendri žmogaus ir šimpanzės psichinės veiklos bruožai gali būti sąlygoti biologinio artumo. Galiausiai, beveik visos rūšys, išskyrus galvakojus moliuskus, kurios pasižymi aukšta nervinės sistemos organizacija, priklauso dviem stuburinių klasėms – žinduoliams ir paukščiams. Skirtinga smegenų anatomija sudaro pagrindą manyti, kad sąlygiškai aukšti kai kurių žinduolių ir kai kurių paukščių kognityviniai sugebėjimai atsirado nepriklausomai. Mažiausiai keturi žinduolių neokortekso (srities, atsakingos už sudėtingas kognityvines operacijas) tipai taip pat rodo nepriklausomą smegenų evoliuciją „intelektualėjimo“ link.

Nežmogiško intelekto paieškos visatoje kol kas rezultatų nedavė. Dirbtinis intelektas kol kas nėra sukurtas ir nėra vieningos nuomonės, ar jis iš principo yra įmanomas. Dalis mokslininkų, pavyzdžiui, Rayus Kurzweilas, mano, kad tai netolimos ateities perspektyva, kiti – tokie kaip Rogeris Penrose'as, Johnas Searle'as – tvirtina, kad dirbtinis intelektas yra neįmanomas iš principo.

Pastarųjų metų technologijų pažanga silpnina antrosios stovyklos šalininkų pozicijas. Perspektyviausia dirbtinio intelekto kūrimo sritimi laikomi dirbtiniai neuroniniai tinklai, leidžiantys gana sėkmingai emuliuoti gyvų organizmų nervinių sistemų veiklos principus. Dirbtiniai neuroniniai tinklai naudojami vaizdo, garso, teksto atpažinimo tikslais. Neseniai pradėti vykdyti vaizdų generavimo eksperimentai, kurie kelia rimtų klausimų apie meninio kūrybiškumo prigimtį ir ribas. Ar vaizdas, generuotas mašinos, ir menininko tapytas paveikslas negali būti lyginami? Ar čia gali būti taikomas Turingo testas? Jeigu žiūrovai negalės atskirti mašinos ir žmogaus kūrinių, ar turėsime pripažinti, kad mašina turi talentą? Jeigu mašinos kūriniai sukels stipresnius estetinius išgyvenimus, ar liks bent kokia menininko profesijos prasmė?

Kvalija *(qualia)* yra terminas, kurį analitinė sąmonės teorija vartoja sensoriniams patyrimams ir reiškiniams apibūdinti. Kvalija yra vyno kartumas, raudonos spalvos patyrimas, migrenos skausmas ir t. t. Tai pirminis, neverbalizuotas patyrimas, neišmatuojamas, maksimaliai subjektyvus. Niekas negali įrodyti, kad kalbėdami apie raudoną spalvą kalbame apie tą patį. Kvalijos neįmanoma tiesiogiai perteikti, tai yra pirmiau ir anapus bet kokios kalbos arba diskurso. Estetinis patyrimas žiūrint į nuostabų paveikslą neabejotinai yra kvalija. Ar tai reiškia, kad kvalija yra kažkas nebūdingo mašinai?

Fizikalistinės pakraipos filosofas Danielis Dennettas kritikuoja „kvalijos“ koncepciją, teigdamas, kad ji yra bevertė atsakant į konkrečius klausimus. Jo nuomone, bet kuri kvalija gali būti išreikšta kalba, kad ir kiek daug žodžių tam prireiktų. Taigi, anot jo, nėra esminio skirtumo tarp kuriančio žmogaus ir kuriančios mašinos. Žiūrovo žmogaus požiūriu, tokio skirtumo nėra net ir tuo atveju, jei kvalija yra realus fenomenas, o mašina iš tiesų tėra „filosofinis zombis“ – protas, neturintis kvalijos. Juk estetinius išgyvenimus sukelia ir gamtos reiškiniai – saulėlydžio arba naktinio dangaus grožis, drugelio sparnų raštas, kalnų didybė. Visa tai, kas neturi jokio „autoriaus“. Vadinasi, ir paveikslas, eilėraštis arba melodija gali egzistuoti nesant autoriaus.

Greit bus dvidešimt metų nuo dienos, kai kompiuterinė programa „Deep Blue“ pirmą kartą laimėjo prieš žmogų – pasaulio šachmatų čempioną. Šiais laikais mažai kas išdrįs abejoti, kad žmogaus bandymas laimėti prieš galingiausias specializuotas programas yra visiškai beviltiškas. Tiek pat beviltiškas gali tapti bandymas varžytis su mašina estetinio produkto kokybe. Galbūt tai turėjo omeny dirbtinio neuronų tinklo „Deep Dream“ kūrėjai, rinkdami jam pavadinimą.

Vernonas Vinge aprašė „technologinio singuliarumo“ scenarijų, kuris yra susijęs su „stipraus“ (pranokstančio žmogiškąjį) dirbtinio intelekto sukūrimu. Žmonijos sunaikinimas jame nėra būtina sąlyga „pasaulio pabaigai“. Užtenka to, kad išorinis pasaulis, valdomas svetimo, nežmogiško, nepažinaus intelekto, pasidaro iš pagrindų svetimas žmogui, šiam netenkant bet kokio subjektiškumo.

Dirbtinis intelektas, pranokstantis žmogiškąjį, bus pajėgus save tobulinti. Šiuo atveju kalbama net ne apie kažkokį žmogaus saviugdos analogą, bet apie tiesioginį, technologinį informacijos apdorojimo pajėgumų didinimą. Kuo toks intelektas bus pajėgesnis, tuo sparčiau augs jo galingumas (hiperbolės pavidalo funkcija). Jeigu „silpnas“ dirbtinis intelektas labai apytiksliai ir sąlygiškai (turint omeny, jog tiesioginis prilyginimas vargu ar būtų įmanomas dėl to, kad IQ rodiklis sukurtas žmogiškajam intelektui matuoti) gali būti prilygintas vidutinio žmogaus intelektui (IQ = 100), dirbtinis intelektas, viršijęs maksimalų žmogui rodiklį (įvairiais šaltiniais, nuo 220 iki 300), taptų visiškai nebepažinus ir nebesuprantamas žmogui – tiek pat, kiek žmogaus kultūra yra nesuvokiama skruzdėlei. Realybė, kurią formuotų toks intelektas, yra tiek pat nepažini kaip krikščionybės „Dievo karalystė“ (galbūt net labiau – čia neveiktų mistinės įžvalgos).

Taigi klausimas apie meno ateitį yra labiausiai susijęs su paties meno vartotojo ateitimi. Scenarijai gali būti įvairūs – nelygu kokios „stipraus“ dirbtinio intelekto intencijos. Tai gali būti visiškas žmonijos sunaikinimas, simbiozė ir susiliejimas arba „rezervacija“ – kai žmonija paliekama egzistuoti griežtai apibrėžtuose rėmuose. „Menas“ tradicine prasme su reikšminga Autoriaus figūra funkcionuotų tik tokioje „rezervacijoje“ ir tik tuo atveju, jei apie realybę anapus rezervacijos tvoros nebus žinoma.

Tam tikra prasme mūsų kultūra jau formuoja šios rezervacijos sienas – daugeliui žmonių (ypač tam pačiam meno pasauliui) nesidomint ir nenorint domėtis tuo, kaip technologijos pakeis tikrovę, ironiškai žvelgiant į kitaminčius kaip į „gykus“ arba „nesugebančius suaugti fantastikos mėgėjus“. Dėl to pokyčiai yra apsvarstomi ir reflektuojami *jau* jiems įvykus. Kiekvienai revoliucijai nesame pasiruošę, kiekvieną jų bandoma neigti taip ilgai, kaip tai įmanoma. Tai nėra vykusi strategija. Nenustačius santykio su technologine revoliucija, didžiosios dalies šiuolaikinio meno „aktualumas“ gali būti tik įsivaizduojamas.

– KOSTAS GAITANŽI –

GRAŽINA CIEŠKAITĖ

Teofanijos

•

į dievišką bedugnę nusileidus
mintis nematoma lyg Dievo veidas
ar sielos atspindėtas žodžio aidas

•

poetas žodžio Buda
nušvitęs prie tuščio lapo
ar mūzos kapo

•

metafizinę jogą minties
išpažįstanti siela gyveno
sklidina išminties meilės meno

•

medituojant po žydru medžiu
girdint ritmą žvaigždžių
lyg minties metafizinę jogą žaidžiu

•

mirtis labirinte
tai siela iš kosminio lizdo
pakyla ir grįžta į tylą

•

minties bekūnę jogą
proto šokį būties viršūnėje
tu iš kančios išmoki

•

nirvanai tekant saule
virš salos nebus tylos kai vėl atgimusi
dvasia į kūną pavėluos

•

kaip angelas iškilęs virš nakties
jos įsčiose palikęs savąją ramybę
ir skriejantis per tuščią begalybę

•

Žana šventoji mergelė
susiliejusi su žeme pelenų
debesėlis ugnies nuogume

•

kosminė juodoji skylė
metafizinis laiko kapas
labirinte anapus

•

kaip deivė pavidalus keičianti
dvasios dykumoje medituojanti
tobulą sąmonei skaičių

•

neįžodintą mintį girdi
mano sielos viršūnėj
auka žydraveide degi

•

tu kalno papėdėj pasaulio
ribas medituoji sutapdamas
tyliai su Dievo šešėliu baltuoju

Aron Wiesenfeld. Vestuvės. 2011

•

Buda kosminio proto sūnus
amžinybės medum pateptasis
tiesos kūnas šventasis

•

Viešpatie Buda
kosminio proto sūnau
pasigailėk manęs susiteršusio

•

karmos rato centre
metafizinė sėkla širdies
išmintis pirmapradės raidės

•

tuštumos meditaciją proto maldą
ir mankštą kartu atlikai
lyg judėdamas karmos ratu

•

susitelkęs maldoj tarsi sielos
ribas tyliai plėtęs spinduliuoji savy
tau byloja ugninis erškėtis

•

esu paklydusi bitė
tavo sode Viešpatie
šviesos bedugnėje ieškanti

•

o kūnas tas gyvybės
labirintas kur dvasia
su kraujo angelu kovoja

•

gamta ir dvasia psichokosminis
mitas iš juodo kiaušinio
stabams išsiritus

•

galvoju apie tave angele mano
tyliai skriejantis užburtu ratu
tarp nukryžiuotų daiktų

•

tamsos ir šviesos sužadėtini
geltoną vienuolio drabužį velkiesi
po žydru medžiu astraline saule

•

prakeikęs medį dievažmogis
per dykumą nuėjo sukėlęs dulkių debesį
nešiojamą ledinio karmos vėjo

•

Dieve prikėlei tarp žvaigždėtų
daiktų dovanojai būtį kaip strėlę
neskries užburtuoju ratu

•

veidrodinis sapno labirintas
savo gelmę išgyvenanti dvasia
lyg žydra bedugnė mintyse

•

anapus skausmo žydi
Budos sodas belaikė
amžinybės įsčiose gamta

•

nirvanos soduose pražydus
tuštuma ji tarp daiktų
užpildantis juos niekas

•

tau skaisčioji dievų sutema
kaip kančios ir palaimos suma
bėgančioji būties dykuma

•

vieniems nušvinta protas
o kitiems širdis
o dar kitiems juoda būtis

•

savo širdį ant šventyklos
akmens padėsiu ir tu joje
lyg gyvasis vanduo judėsi

•

rožinio sapno Budos
kaip Dievo meldžiu siela
sutampa su OM žodžiu

•

o medituoti tyliai pasinėrus
į pažinimo gelmę sidabrinę
lyg Dievo atspindį pamilus gėrį
širdies ovalą švytintį krūtinėj

•

tavo kūną padengusios gėlės
mėnesienoje tyliai švieti
su juodaisiais nakties marškinėliais
į nematomą gelmę kvieti

•

judėk dvasia iš formos į tikrovę
o iš tikrovės į pasaulio pradžią
kur gintarinį lizdą susikrovė
širdis pamilusi gyvybės medį

•

norėjai sielai angeliško grožio
žaidei su ja tarp gintarinių rožių
audra pakilo sudrumstė rožyną
kur angeliškas grožis Dievas žino

•

bekūnis medis metantis lapus į liepsną
jis šaknimis patyrė amžinybės šviesą
ir subangavo rievėse gyvybė
amžina belaikė
pražydo medis neišlaikė

LIUBOV JAKIMČIUK

Liubov Jakimčiuk (g. 1985) – ukrainiečių rašytoja, poetė. Gimė Ukrainos rytuose, Pervomaiske, Luhansko srityje; Luhansko nacionaliniame Taraso Ševčenkos universitete baigė ukrainiečių filologijos studijas, Kijevo-Mohylianų akademijoje studijavo literatūros teoriją, istoriją ir komparatyvistiką.

Dviejų poezijos knygų – „як МОДА“ („kaip MADA“, 2009) ir „Абрикоси Донбасу“ („Donbaso abrikosai“, 2015) – autorė. Pirmoji knyga – avangardistinė, su futuristiniais motyvais ir žaidimais. Antrojoje kalbama apie karą, Ukrainos rytus, apie skaudžią dabartį. Antrasis rinkinys tapo tikra literatūrine sensacija, tai viena populiariausių šalyje poezijos knygų. Skaudi, tikra, gyva, meistriškai parašyta. Čia publikuojami eilėraščiai iš šios knygos ciklo „irimas“ („розкладання“).

kaip užmušiau

visi mano giminės ryšiai dabar telefonu
visų mano giminės ryšių dabar klausosi
jiems smalsu, ką labiau myliu – mamą ar tėtį
jiems smalsu, kuo serga mano bobutė, kuri kalba į ragelį: oi, ojoi.
jie suintriguoti, ką galvoja sesuo apie savo vaikiną
kuris anksčiau buvo mano

visi mano telefono ryšiai kraujo
viso mano kraujo klausosi
jiems reikia žinoti, kiek nuošimčių ukrainiečių,
lenkų, rusų, ar yra čigonų
jiems reikia žinoti, kam tapau donore
jiems reikia žinoti, ar krito hemoglobinas,
ar virš manęs esantis stogas,
ar galima statyti sienas iš ląstelių membranų

tarp manęs ir mamos iškasta šimtai kapų
ir nežinau, kaip visus peršokti
tarp manęs ir tėčio skraido šimtai sviedinių
ir aš nemoku vietoj jų matyti paukštelių
tarp manęs ir sesers geležinės rūsio durys
iš vidaus jos kastuvu paremtos
tarp manęs ir bobutės skraistė iš maldų
plonos šilkinės sienos, už kurių nejusti, visai nejusti

tai labai paprasta, palaikyti giminės telefono ryšius
tai labai pigu – papildyti sąskaitas nemiga ir raminamaisiais
tai taip svaigina, klausytis svetimo kraujo, ausines užsimaukšlinus
ypač kai mano kraujas šūviu pavirsta:
nach!
!

nuo senatvės

numirė senis ir boba
per vieną dieną numirė
vieną valandą
vieną minutę –
nuo senatvės, žmonės kalbėjo

pastipo jųjų vištelė
jų šuo ir ožka
(o katės nebuvo namie)
nuo senatvės, žmonės kalbėjo

jų pirkelė sugriuvo
daržinė virto griuvėsiais
ir rūsį iš viršaus užbėrė žeme
nuo senatvės sugriuvo, žmonės kalbėjo

atėjo jųjų vaikai laidoti senio su boba
Olia buvo nėščia
Serhijus girtas
o Sonia tebuvo trejų metukų
ir jie visi numirė
nuo senatvės, žmonės kalbėjo

šaltas vėjas nudraskė geltonus lapus
ir palaidojo po jais senį, bobą, Olią, Serhijų, Sonią
nuo senatvės numirusius

vikšras

jos pirštai sužvarbo ir suplonėjo
krenta vestuvinis žiedas
dzingsi asfaltu
jos pirštai virpa vėjyje
kaip rudenio lapai
kai pro kojas prašliaužia vikšras
tanko vikšras
pro pat dukrelės kojas

prieina dviese ir įsako
išskėsti rankas lyg plojimams
stebeilija į pasą kartą, antrą
čiupinėja jos pirštus su nuospaudomis
randa ant jų nudegimų, tik nudegimų
kur turėjo būti nuospauda ant smiliaus
nuo snaiperio šautuvo
jie pasako jos šaukinį
o gal ir ne jos –
kurva

jie nurengia ją
jie apžiūri ją
jie atsigula
užgula
plūstasi
devyniese
(jos mėgstamas skaičius)
mėlynais chalatais
(jos mėgstama spalva)
skylėtais kedais
(jos mėgstamas apavas)
devyniese
ant vienos išsitaršiusios
ne kurvos, o moters

o jos mergaitė susirietė į kamuoliuką
ji žiūri, neverkia
paima mamos žiedą
slepia burnoj, kaip šuo kaulą
ir žiūri, kaip vikšras baigia praryti
jos žaliąjį miestą

jis sako, viskas bus gerai

jis sako: subombino mokyklą, į kurią vaikščiojai
jis sako: maistas baigiasi, nėr pinigų
jis sako: humanitarinė iš baltų fūrų – vienintelis išsigelbėjimas
jis sako: humanitarinė ką tik nuskriejo sviediniais

mokyklos nebėr
kaip čia dabar, mokyklos nebėr?
ji tuščia, pramuštos skylės ar visai nebėra?
kas nutiko mano nuotraukai, kabėjusiai garbės lentoje?
kas nutiko mano mokytojai, sėdėjusiai klasėje?

jis sako: nuotraukai? kam reikia tos tavo nuotraukos?
jis sako: mokykla išsilydė – ši žiema baisiai karšta
jis sako: mokytojos aš nemačiau ir neprašyk, kad pažiūrėčiau
jis sako: mačiau tavo krikštamotę – jos jau nebėr

sprukite
meskite viską ir sprukite
palikite trobą ir rūsį su abrikosų uogiene
ir rožines chrizantemas, kurios stovi verandoje
šunis iššaudykit, kad nesikankintų
meskite šią žemę, palikite

jis sako: nekliedėk, mes kasdien metame žemę – ant karstų
jis sako: viskas bus gerai, pagalba jau greit
jis sako: humanitarinė jau važiuoja

irimas

rytų fronte nieko naujo
kiekgi galima – nieko naujo?
prieš mirtį metalas įkaista
o žmonės nuo jo – atšąla.

nepasakokit man apie kažkokį Luhanską
jis seniai jau tik hanskas
lu sulygino su žeme, su raudonu asfaltu
mano draugai tapo įkaitais
ir nepasieksiu dabar necko, do necko
iš rūsių, iš griovių, iš krūvų jų neištrauksiu

o jūs rašot eiles, gražias kaip siuvinėta palaidinė
rašot tobulai glotnias eiles
pakylėtą auksinę poeziją
poezijos apie karą nėra
kare – tik irimas
tik raidės
ir visos jos – rrrrr

Pervomaiską ištaškė į pervo ir maiską
vis maišė ir maišė kaip pirmąkart
ten vėl baigėsi karas
o taika – neprasidėjo

ir kur dabar cevė?
kur mano Debalcevė?
ten daugiau nebegims Sosiura
daugiau nebegims jokie žmonės

aš dairausi, mano akiratis
susiaurėjo į trikampį, trikampį
ir saulėgrąžos galvas nuleido
pajuodijo, išdžiūvo, kaip aš
jau siaubingai sena
ir daugiau nebe Liuba
tik ba.

antakiai

ne ne, juodos suknelės nevilkėsiu,
juodų batelių neavėsiu,
neryšėsiu juodos skarelės,
pas tave ateisiu apsirengus baltai –
jeigu teks ateiti
vieną po kitu dėvėsiu
devynis baltus sijonus
atsisėsiu prieš veidrodį
(jis bus užkabintas paklode)
brūkštelsiu degtuką
jis apdegs
aš paseilėsiu jį
nusipiešiu antakius juodus
virš savųjų juodų
ir turėsiu dvi poras antakių
mano ir tavieji virš jų
ne ne, juodos suknelės nevilkėsiu
tik juodus antakius tavus
nešiosiu.

varna, ratai

kai nebeliko miesto
prasidėjo mūšis dėl kapinių
o jau artėjo Velykos
ir mediniai kryžiai ant šviežių kapų
pražydo popieriniais žiedais –
raudonais, mėlynais, geltonais,
aitriai žaliais, oranžiniais, avietiniais

linksmi giminės pylėsi degtinės
o mirusiems – pylė tiesiai ant kapų
o tie prašė dar, ir dar, ir dar, ir dar
ir giminės vis pylė

šventė šurmuliavo, šurmuliavo šventė
kol žentas neužlipo ant minos
šalia uošvės kapo
o senelis spoksojo į dangų
ir dangus jam užtemo
o storulis trenkė stikliuką
ir sugadino sutuoktinės tvorelę
šukės pažiro jam po kojų
kaip kruša iš debesies

atėjo Velykos
ir ant Anos Andrijivnos Voronovos kapo
tupi varna vietoj paminklo.
o ant Kolesnikivų šeimos kapų
kur ilsisi Marija Viktorivna, Pilipas Vasiljovičius
ir Mikola Pilipovičius
stovi BTR’o ratai

kas jie man, tie ratai ir ta varna?
kas jie? jau nebepamenu

Vertė Marius Burokas

Cista

Šilainių plotą mes perkirtom liepsnoj arba sapne
Tomas Venclova

Nėra nieko graudžiau, nei gimti Smėliuose. Juk buvimas pasaulyje jau savaime kelia girgždesį tarp dantų. Egzistencijos pradžiai tik ir betrūksta, kad žodžio *smėlis* reikšmė prišauktų dar ir nuolatinį byrėjimą ar klampumą... Žinoma, galima teisintis, kad Smėliai tėra vakarinė mikrorajono – Šilainių dalis. Tačiau ir Šilainių vardas ne mažiau skystas nei Anykščių šilelio. Net Čečėnijos aikštės šiukšliadėžėje paliktam naujagimiui pasisekė labiau. To vargano krašto pavadinimas turbūt užprogramuoja gyvenimui tvirčiau už vietovardį, giminišką žodžiui *smiltys*. Todėl nėra ko stebėtis, kad beveik per ketvirtį amžiaus nuo gimdymo palatos pajudėjau vos pora stotelių. Jei pasiseks, iki gyvenimo galo suspėsiu pasiekti Užnemunę, Aleksotą. Net pristatydamas savo pirmąją knygiūkštę per LRT, nevalingai išpyškinau, iš kurio rajono esu. Štai sovietmečio rašytojai apverkdavo paliktas gimtines provincijoje, jausdavosi svetimkūniai mieste. O aš jaučiu, kaip laikas trupa šalia Smėlių – užkampio, kuriame, geriausiu atveju, esi pasmerktas tapti apverktinu poetu ar iškrypėliu, tykančiu prie smėlio dėžių.

Prieš dvidešimt vienus metus į 2-ąją ligoninę atvažiavau tūnodamas moteryje, kuriai tada taip pat buvo dvidešimt vieni. Dabar čia vėl grįžtu su mama. Per tuos du dešimtmečius su trupučiu mažai kas tepasikeitė. Nors po kūdikystės Šilainiuose vaikystę praleidau jų papėdėje – Kaniūkuose, tėvai mus vėl sugrąžino ant kalno, matyt, suprato, kad ištrūkti iš čia turėsiu savarankiškai – pats mesti save iš berniuko gyvensenos, patogios vis kviečiančių pietauti močiučių ir tetų apsupties. Jiems šis daugiabučių Stounhendžas reiškia daugiau – tuomet naujai pastatyto mikrorajono kieme abiturientai gimdytojai susipažino. Atsikrausčiusiesiems viskas šiek tiek kitaip, o tokiame kvartale pasaulį išvydęs jaunuolis jau neišvengiamai yra įsuktas į žaidimą „21“. Jei neišvykai iki dvidešimt vienų metų, tai didelė tikimybė, kad čia ir pasiliksi. Kartais netgi patartina sustoti ties aštuoniolika ar devyniolika metų, nes rizikuojama nepastebimai surinkti dvidešimt keturis ar daugiau. Darbininkų vaikai menininkų ar intelektualų atžalų draugijoje dažnai jaučia nevisavertiškumą dėl blankios savo kūrybinės kilmės, ypač kai jų klausiama: kaip tokioje šeimoje pradėjai rašyti? Kita vertus, proletarų sūnūs ir dukros paprastai nėra užsikrėtę snobiškumu, idealizavimu teisinant meną, kultūrą ir viso to reikalingumą. Jie rašys, tik jei bus įsitikinę, kad tai universalu, o tekstai suprantami net ir tetai Aldonai iš kampinės laiptinės. Deja, man tai pavyksta ne visada. Matyt, vienturčio išimtis.

Kai su mama įžengiu į odos ir venerinių ligų skyrių, žmonės į mus spokso, tarsi būčiau dulkinęs mane pagimdžiusią moterį arba bent jau paveldėjęs iš jos kokią šlykščią žvynelinę. Kita vertus, negaliu skųstis, aš ir pats laukiamajame užsiimu žaidimu, kurio esmė – bandyti nustatyti, kuriam iš pacientų po užtrauktuku iš tiesų pūva, o kuriam tik pėdų grybelis. Nedaug trūksta, kad prisižiūrėjęs filmo „Lošėjas“ dar pradėčiau koridoriuje rinkti statymus. Azartiškas mikrorajonas, nieko nepadarysi. Mano užsibuvimas Šilainiuose ir mamos užantyje dar nėra taip išsikerojęs, kad į gydymo įstaigą eičiau tik su ja. Taip jau sutapo, kad ir mama turi odos problemų. Tačiau yra tiesos, kad kai tenka gultis į ligoninę, atvykstame kartu – per gimimą ir dabar. Gyvas ar miręs, visgi išeisiu vienas. Prieš dvidešimt vienus metus taip pat išėjome atskirti.

„Jūs kartais ne užsienietis?“ – klausia neįtikėtinai geros nuotaikos mane užregistruojanti moteris. „Deja, ne. Kad ir kaip nusipelniau toks būti.“ „Kas tau yra? Šiandien tau jau antras pacientas užsienietis...“ – įsitraukia jos kolegė. Tikėjausi, kad toji seselė kaip nors mediciniškai aptiko kilmingų požymių mano kūne, bet tai tik nuvalkiotas bandymas pašiepti *à la* amerikietišką ištęstą *a*. Matyt, atsidūręs pora aukštų žemiau nuo tos palatos, kurioje gimiau, pasiduodu sentimentams leisti kūdikio garsus kaip anuomet ir mekenu, stenu: „Aaa...“

Kūdikis neatsiejamas nuo krūtų, bet mamos šalia nebėra. Vis dėlto maniškei krūtinei darys grožio operaciją. Pašalins iš jos cistą tarsi mane patį iš gimdos 1993-iaisiais. O man jau buvo pradėję patikti – mielas niekutis kairėje pusėje, tiesiai virš širdies. Puiki dekoracija, imituojanti abejotiną to plakančio organo buvimą. Tiesa, mane iš mamos ištraukė be skalpelio. Šįkart, deja, pjūvio išvengti nepavyks. Dar nepavyks išvengti siaubingų langučių. Esu apvelkamas pižama su vimdančiais žaliais ir geltonais kvadratais. Jei ant operacinio stalo kas nors nepavyks, pirma nuplėškite tuos apdarus, kad su jais nemirčiau, ir tik paskui rūpinkitės elektrošoku ar adrenalino ampule. Gyvatiškai sauso ir pailgo veido chirurgas kelia nerimą savo stambiomis, tamsesnėmis už bendrą kūno odos atspalvį plaštakomis. Veikiausiai nusidažė nuo kraujo. Chirurgus įsivaizdavau kaip pianistus laibomis ataugomis, o ne mėsininkus. Man į pasaulį ateiti padėjęs akušeris vėliau pasikorė. Tikiuosi, Povilui baigsis maloniau. Povilas prašo palaukti ir siūlo paskaityti knygą. Atsinešti knygą jis rekomendavo ir skambučio dėl operacijos paskyrimo metu. Dėl apytuščio buteliuko vandens mano rankose ir valgymo prieš gulant į ligoninę klausinėjo mažiau nei dėl literatūros. Laukiu kelias valandas. Sveikatos sistema gudriai sprendžia knygų skaitomumo problemas šalyje. Arba tai tiesiog rūpinimasis, kad šilainiškiai prieš mirtį nors kiek apsiskaitytų.

„Na, kur ta vieta?“ – klausia seselė operacinėje. Parodau. „Koks mažulytis“, – komentuoja kita. Ponios, juk ne penį pjaustysime. Šiaip jau sunku sureikšminti savo organizmą, kai medikų komanda virš tavęs aptaria savaitgalio orus ir lygina šviežių bulvių kainas „Maximoje“ ir Šilainių turguje. Mūsų kūnai ne ką įdomesni už šakniavaisius. „Koks jausmas?“ – pagaliau šiek tiek suinteresuotumo pademonstruoja chirurgas. „Tarsi karpytumėt nagus ar mažą ragelį krūtinėje“, – bandau paaiškinti tą keistai malonų aptirpimo pojūtį. Po tokio atsakymo Povilas, matyt, pagalvoja, kad skausmą malšinančiųjų pateko ir į mano smegenis, tad nieko nebeklausinėja. Atrodė, kad su žirklėmis-žnyplėmis skabė siūlus. Bet siūlą įveria tik dabar. Nenoriu žinoti, kas buvo atliekama ten – už kelių centimetrų nuo širdies. Šiuo metu jau esu tikras dėl jos egzistavimo. Ši procedūra iškart kelia savotišką priklausomybę. Galėčiau ir dažniau užsiauginti varškės darinius po oda.

Beveik po dviejų savaičių Šilainių poliklinikoje vyresnioji seselė prašo manęs apnuoginti krūtinę nežmoniškai karštos jaunesniosios seselės akivaizdoje. Na, gerai, gal šiek tiek perdedu, nes už porno tinklalapių ribų prieš tave į baltą chalatą įsispraudęs jaunas stangrus kūnas sėdi visgi nedažnai. Bet ši įdegusi naujokė tikrai verta lietuvių Kameron iš „Daktaro Hauso“ titulo. O kad ji išgirstų, kaip mane atskraidino iš Ukrainos ir traukė kulką ar mažino mano suaugusiam vyrui gerokai per didelį penį. Deja, ji išvysta menkutį rausvą plotelį, kuriame neseniai pūpsojo niekingas spuogelis. „Gintarėle, ištrauksi šitam berniukui siūlus?“ – taria vyresnioji ir su Gintare mes jau leidžiamės į kabinetą aukštu žemiau. Maniau, kad liksime vieni, bet pro duris girdžiu klykiantį

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

kūdikį. Fantastika, priminkite man apie gimimą, tuoj pradėsiu stenėti „aaa“ ir tai labai skirsis nuo „aaa“, kurį galėtume patirti su jaunąja G ir jos taškais. Aš guliu ir nerimauju. To skiepijamo ar kraujo duodančio mažo padaro verksmas tikrai veikia. „Bijai?“ – galutinai mane smukdo seselė laikydama jau paruoštas žnyples. „Ne kasdien moteris drasko širdį“, – bandau reabilituotis aš. „Jooooo?!“ – koketiškai sukniaukia Gintarėlė. Galėtum ir ką nors įdomesnio atsakyti, jei netyčia sumąstyčiau tave aprašyti. Likau ne tik be siūlų, bet ir be nešvankių pasiūlymų. Reikalą bent kiek pataisyti vėliau bandė močiutė, davusi paleistuvės užpilo gyjančiai žaizdai tepti.

Randas negyja arba tai vyksta žiauriai lėtai. Lyg bandytų pasakyti, kad galiu išsipjauti cistą, bet užkoduotos instinktyvios mikrorajono informacijos, čionykštės berniukiškos žymės taip lengvai neatsikratysiu. Turbūt ne be reikalo vis dar klausau labiau jau paaugliams tinkamos grupės „Gravel“ (liet. žvyras). O juk ir „The Beatles“ ar „Oasis“ visada bus būrys jaunų vaikinų iš darbininkų klasės kvartalų. Regis, tas randas – dar vienas užstrigimas gimusiam devynaukščių ir penkiaaukščių pilkapyno pašonėje – Smėliuose. Žmonės sako, kad smėlingame kape kūnas irsta lėčiau. Beje, mūsų mikrorajone vaikščiojo toks valkata – gaivaus, išmintingo veido. Dėl šių bruožų ir ilgų plaukų su barzda mano draugai, kurie niekada neskaitys šio teksto, vieningai praminė jį Jėzumi. Jis niekada nesitampė vežimėlio ar ryšulio kaip kiti benamiai, nesigriebė alkoholio, žengė oriai – be kompleksų ir be cistų. Po vienos žiemos Jėzaus nebemačiau. Turbūt po tiek metų išdidaus klajojimo jis visgi suklydo ir bandė kažką savintis, veikiausiai vienatvę – todėl ir išnyko. Cista – tai turėtojo atauga. Griebiesi to, kas tau nepriklauso, – kito mikrorajono, o tavo organizmas iškart išrėkia tikrąją gyvenvietę per odą.

– ROKAS POVILIUS –

Ieškant paveikslų grožinėje literatūroje

Kai tiek daug kartų girdi, imi tikėti: dailės istorikų ir kritikų tekstų niekas neskaito, tai baisiai specializuota ir nuobodu. Neliko nieko kito, kaip išsamiau pasidomėti, ką apie dailę kalba ne nuobodos teoretikai ir kritikai, o kitos, kur kas populiaresnės srities – grožinės literatūros – atstovai.

Aptikti literatūroje paminėtą dailininką ar dailės kūrinį nėra jokia naujiena. Jie gali būti tiek tikri, tiek išgalvoti. 1831 metais apsakyme „Nežinomas šedevras“ Honoré de Balzaco sukurtas tapytojas dešimt metų beprasmiškai tapo vieną paveikslą, 1890 metais Oscaras Wilde'as kartu su savo skaitytojais piešia Doriano Grėjaus portretą. Kalbant apie tikrus, iš tiesų gyvenusius menininkus, nereikia nė rašytojų – kiekvienas biografas tam tikra prasme kuria savo istoriją ar netgi mitą. Galime būti tikri, kad net autobiografijos neatskleidžia „visos tiesos“ apie autorių ar jo sukurtus darbus. Taigi, kodėl neužpildžius tarpų tarp žinomų faktų gera istorija? Tokie išgalvoti ar pusiau išgalvoti pasakojimai, tiek užrašyti, tiek nufilmuoti, Vakarų Europoje pasipylė prieš porą dešimtmečių, ir srautas iki šiol neslūgsta. Daugiausia grožinės literatūros kūrėjų dėmesio sulaukia senieji meistrai – ne tik jie plačiau žinomi, bet ir su jais tiesiog lengviau. „Kai kurie skaitytojai mano, kad didžioji šios mano knygos dalis paremta istoriniais faktais. Tačiau iš tiesų dėl tų faktų dar yra daug spėlionių ir visos tiesos nežino niekas. Tad man, kaip romanistei, nuolat reikėjo rinktis, stengiantis, kad tie pasirinkimai būtų ne tik tikėtini, bet ir dramatiški bei poetiški. Stengiausi plaukti šalia faktų kranto, tačiau daug kas knygoje – gryna fikcija“, – pasakojo 2014 metais pasirodžiusio romano apie Rembrandtą „Anatomijos pamoka“ autorė Nina Siegal.

Ne taip lengva sujungti į vieną darnią komandą du lygiaverčius žaidėjus, galinčius žaisti pagal skirtingas taisykles: verbalines ir vaizdines. Juo labiau kai vienas moka prisitaikyti prie šiandienos publikos, o kitas – kabo ant sienos šimtą ar daugiau metų ir verčia žiūrovus taikytis prie savo taisyklių. Tačiau tiek filmų kūrėjai, tiek rašytojai vis imasi šio iššūkio – pastaruosius porą dešimtmečių parašyta dešimtys knygų, besiremiančių menininkų biografijomis ar inspiruotų dailės kūrinių.

Šiame tekste trumpai papasakosiu apie kelias iš jų, sukurtas naudojant skirtingas strategijas ir, žinoma, siekiančias skirtingų rezultatų. Pradėsiu nuo artimesnių dailės istorijai ir baigsiu fikcija. Skaitytoją reikėtų perspėti, kad rašysiu iš dailėtyrininkės pozicijos. Kad ir kiek stengtumeisi skaityti ir vertinti pačią literatūrą, asmeninė patirtis ir interesai it musės (ar drugeliai?) visada šalia. „Kodėl čia dabar tas automobilis ėmė ir neužsivedė?“ – skirtingu tonu savęs paklaus tokią sceną skaitydami automobilių mechanikė ir kirpėjas. Taip ir dailėtyrininkas, romane susidūręs su kokiu žymiu paveikslu, istoriją perskaito truputį kitaip nei skaitytojas, net neįsivaizduojantis, apie ką čia kalbama. Rašytojai ieško istorijų paveiksluose, o aš siūlau paieškoti paveikslų literatūroje. Mėginant juos jungti, nesėkmės atveju vienas iš jų lieka tik iliustracija, savotišku priedu. Tačiau pasisekus...

Už parankės su dailės istorikais

2006 metais lietuvių kalba išleistoje Juliano Barneso knygoje „10 ½ pasaulio istorijos skyrių“ netikėtai aptikus esė apie Théodore'o Géricault paveikslą „Medūzos plaustas“, man pradėjo patikti ir šis paveikslas, ir jo autorius, ir juodu aprašęs rašytojas. Tai ne fikcija, bet ir ne dailės istoriko darbas. Apie garsų paveikslą ir jo autorių pasakojama lengva ranka maišant faktus, prielaidas ir įsivaizdavimus, įtraukia netikėta pasakojimo seka ir taiklios metaforos. „Flaubert'as tikėjo, kad vieno meno neįmanoma paaiškinti kito meno terminais ir kad tapybos šedevrams nereikalingi paaiškinimai. Braque'as manė, kad tobula būsena pasiekiama tada, kai stovėdami priešais paveikslą nepratariame nė žodžio. Tačiau mums labai toli iki tokios būsenos. Mes vis dar esame nuo žodžių priklausančios būtybės, kurioms norisi viską paaiškinti, dėstyti nuomones, ginčytis... Labai retai paveikslai mus pribloškia ar paveikia tiek, kad netektume žado ir nutiltume. O jei taip nutinka, tai tik trumpam – paskui mums būtinai reikės paaiškinti ir suprasti tą tylą, į kurią buvome įstumti“, – 1989 metais pristatydamas šią savo knygą rašė Barnesas, lyg jausdamas pareigą pasiaiškinti, kodėl lenda į svetimą sritį. Tačiau bandymas buvo sutiktas kuo puikiausiai, nuo to laiko rašytojas vis papildydavo stalčių naujomis esė apie menininkus ir šiais metais jos sugulė į knygą „Keeping an Eye Open: Essays on Art“. Po Géricault daugiausia pasakojama apie prancūzų menininkus: Eugėne'ą Delacroix, Gustave'ą Courbet, Édouard'ą Manet, Edgarą Degas, Paulį Cézanne'ą ir Georges'ą Braque'ą, prie jų dar pridėti belgas René Magritte'as ir britai Lucianas Freudas ir Howardas Hodgkinas bei amerikietis Claesas Oldenburgas. Esė niekaip viena su kita nesusijusios, nebuvo tikslo ir parengti chronologiškai vientisą apžvalgą. Tiesiog pasakojama apie menininkus ir jų sukurtus darbus, ir tai daroma meistriškai. Tačiau gan greitai skaitydama pradėjau galvoti ne apie personažų, o apie rašytojo vargus. Problema ta, kad šį kartą autorių užgožė dailės istorikų parašytų monografijų svoris. Ir meno pasaulio žvaigždės liko tokios pačios, kokias esame pratę matyti: mąslus Braque'as, dėmesį mėgstantis Picasso, vienišius Cézanne'as. Tad nors vietomis žavingos rašytojo įžvalgos džiugina (apie Manet paveikslą „Maksimiliano egzekucija“ jis rašo: „Šie egzekucijos atlikėjai nėra mirties nešėjų būrys... jie yra kareiviai, atliekantys savo kasdieninę pareigą, kartais į ją gali įeiti imperatoriaus egzekucija“), tos gaivios laisvės kaip pirmojoje knygoje nebelikę. Nieko keisto: neretai kitų sričių profesionalai, paprašyti pakalbėti apie dailę, staiga pradeda tai daryti dailėtyrine maniera, nors visi aplink tik ir laukia naujo, kitokio žmogaus iš kitos srities žvilgsnio.

Galbūt pasakoti pasidaro sunku tuomet, kai, be tikslo papasakoti gerą istoriją, dar turi ir kitų? Kai reikia ne tik papasakoti istoriją, bet ir supažindinti su menininkais ar meno kūriniais, o gal net pamėginti priversti juos pamilti? Akivaizdžiai tokia yra neseniai lietuvių kalba išleista norvegų rašytojo Bjørno Sortlando „Minutė tiesos“. Knygoje tokiu dramatišku pavadinimu plėtojama septyniolikmetės ir devyniolikmečio meilės istorija. Vaikinas labai gerai išmano meno istoriją ir nuolat apie ją pasakoja jį įsimylėjusiai mergaitei, kol įsimyli pats. Taip šiuolaikiškos meilės istorijos suviliotas jaunas skaitytojas yra priverstas išklausyti ir trumpą Vakarų dailės istorijos kursą, nuo renesanso iki beveik šių dienų, – toks, matyt, ir buvo knygos autoriaus tikslas.

Tarp tikrovės ir fikcijos

Bestselerio „Mergina su perlo auskaru“ autorė Tracy Chevalier sako einanti į muziejų tik istorijų. Iš visos ekspozicijos išsirenkanti vieną patraukusį dėmesį paveikslą ir pasakojanti sau istorijas apie jį. „Juk užėję į parduotuvę nesimatuojate visų iš eilės marškinėlių? Taip ir su paveikslais – visai nereikia stengtis suprasti ir pamėgti visų eksponatų muziejuje. Visiškai užtenka vieno“, – sako rašytoja. Šį Jano Vermeerio paveikslą pirmą kartą pamatė būdama devyniolikos. Vėliau pradėjo išsamiau domėtis ir labai apsidžiaugė, kad faktų apie šį tapytoją, jo gyvenimą ir jam pozavusias moteris beveik nėra. Vadinasi, galima kurti savo istoriją. Juo labiau kad informacijos apie XVII amžiaus gyvenimą Nyderlanduose ir konkrečiame Delfto mieste – gana daug. Tad realistiškame, tikroviškų detalių prisodrintame fone rašytoja kuria netikrą tikro tapytojo gyvenimo ir paveikslo istoriją. Šis romanas sulaukė didelio pasisekimo – buvo išverstas į 38 kalbas, o vėliau pagal jį sukurtas to paties pavadinimo filmas. Dabar net ir lietuviai, pamatę šį Vermeerio paveikslą, šypteli. Nedrįstu klausti, bet, atrodo, daugelis filmo žiūrovų taip tikroviškai papasakotą istoriją apie Vermeerį, piktą jo žmoną ir mielą tarnaitę laiko biografiniais faktais. Tačiau galima tikėtis, kad tapytojas dėl to labai nesielvartautų – reikalai su rašytojais jam ne naujiena: jo paveikslus mini Marcelis Proustas, Agatha Christie, pagal juos parašyti dar bent keturi garsesni romanai ir nežinia kiek apsakymų, ką jau kalbėti apie dailės istorikų tekstus ir knygas.

Dar kitaip dailės kūriniu pasinaudojo Donna Tartt knygoje „The Goldfinch“ („Dagilis“). Tikras paveikslas ne tik suteikė knygai pavadinimą, bet ir atsidūrė jos viršelyje. 1654 metais Carelio Fabritijaus nutapytas paveikslas – vienas iš nedaugelio išlikusių šio jauname amžiuje tragiškai žuvusio tapytojo kūrinių. Tai nedidelis paveikslas, esantis muziejuje Hagoje (beje, tame pačiame kaip ir „Mergina su perlo auskaru“). Jame vaizduojamas už kojytės pririštas dagilis – nieko ypatingo, tuomet šiuos paukščius buvo madinga laikyti namuose. Tačiau dabar jį nori savo akimis pamatyti šimtai tūkstančių žmonių – knygai pasirodžius paveikslas buvo eksponuojamas Niujorko Fricko muziejuje, lankytojų skaičius ta proga gerokai išaugo. Ką padarė Tartt? Apie paveikslą ji pasakoja ne tiek ir daug. Štai ką lankantis muziejuje pagrindiniam herojui trylikamečiui sako mama: „Tai pirmasis paveikslas, kurį tiesiog įsimylėjau. Nepatikėtum, bet jis buvo knygoje, kurią dažnai skolindavausi iš bibliotekos, kai buvau dar vaikas. Atsisėsdavau ant grindų prie lovos ir valandų valandas į jį žiūrėdavau visiškai sužavėta – tas mažas padarėlis! Ir žinai, neįtikėtina, kiek gali suprasti apie paveikslą praleisdamas daug laiko su reprodukcija, net jei ši ir nelabai geros kokybės. Pradėjau nuo meilės tam paukščiui, kaip mylimam naminiam gyvūnui ar panašiai, o galiausiai pamilau tai, kaip jis nutapytas.“ Už kelių minučių įvyks sprogimas, mama žus, o paveikslas pateks į paauglio rankas. Kitus 14 metų ir apie 700 knygos puslapių paveikslas nuolat yra šalia, nors pamatome jį labai retai ir trumpai. Pagrindinis knygos herojus auga, keičiasi, keliauja, pažįsta naujus žmones ir kartais su meile ir susižavėjimu pažvelgia į šį slapta laikomą paveikslą: „Paveikslą ištraukiau lengviau, nei tikėjausi, ir vos susivaldžiau garsiai neaiktelėjęs iš malonumo. Tai buvo pirmas kartas, kai mačiau jį dienos šviesoje. Nykiai tuščiame kambaryje – vien gipso kartonas ir baltuma – prislopintos spalvos išsiskleidė, ir nors paveikslo paviršius buvo lengvai padengtas dulkėmis, jis kvėpavo it besvorė šviesa ant sienos priešais atvertą langą.“ Rašytoja kurdama išgalvotą istoriją įpynė tikrą paveikslą. Ir tai *suveikė*! Neabejoju, kad kiekvienas knygos skaitytojas susirado šį paveikslą internete ar reprodukcijų albume ir žiūrėjo įdėmiau nei pratęs. Gal net ne kartą. Laimėjo ir knyga – atsivėrė nepastebimos durys ir naratyvas, ritmas bei skambesys paniro į nepakartojamą paveikslo šviesą, kurios žodžiais neaprašysi – turi pamatyti.

Kalbant apie visišką fikciją, derėtų prisiminti prieš porą metų į lietuvių kalbą išverstą Michelio Houellebecqo knygą „Žemėlapis ir teritorija“, kurios pagrindinis herojus – šiuolaikinis menininkas. Šis personažas išgalvotas, kaip išgalvoti ir jo kūriniai. Nors veiksmas vyksta mums pažįstamame, šiuolaikiniame pasaulyje. Tikroviškas ir meno pasaulio kontekstas – pačioje romano pradžioje minimos dvi šiuolaikinio meno žvaigždės, Damienas Hirstas ir Jeffas Koonsas: „Džefo Kunso kakta švytėjo. Džedas teptuku ją patamsino ir atsitraukė tris žingsnius. Su Kunsu jam aiškiai nesisekė. O perteikti Hirstą iš esmės buvo lengva: galėjai jį pavaizduoti kaip brutalų ir cinišką vyruką, mąstantį maždaug „šlamančiųjų turiu iki kaklo, tad man ant visų nusišikt“, jį taip pat buvo galima pavaizduoti kaip maištingą menininką (ir vėlgi turtingą), savo kūriniuose be atodairos vystantį kraupią mirties temą; galiausiai jo pilnakraujam veide buvo kažkas gniuždančiai, tipiškai angliško, primenančio „Arsenalo“ faną. Žodžiu, skirtingi bruožai galėjo puikiausiai sugulti į vientisą britų menininko – tipinio savo kartos atstovo – portretą.“ Tai nėra romanas apie meną ir menininkus. Tačiau šiuolaikinio menininko situacija ir meno pasaulio peripetijos pavaizduoti taikliai ir atvirai. Ironiškas rašytojo žvilgsnis yra paveikesnis nei susižavėjimo šūksniai ar išsamios analizės, todėl norint šį romaną galima naudoti ir kaip bilietą į šiuolaikinio meno (ir menininko) supratimą. Atrodo, ta pati taisyklė galioja ne tik dailės temas įtraukiančiai grožinei literatūrai, bet ir kino filmams – įspūdingiausi tie, kurių kūrėjams pavyksta interpretuoti laisvai ir savarankiškai, neįsikibus istorikams į parankę.

– AISTĖ PAULINA VIRBICKAITĖ –

Ar lankytasi Lu kalne?

Donaldas Kajokas. ***Apie vandenis, medžius ir vėjus.*** Eilėraščiai. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015. 151 p.

Reta, kad į klausimą, apie ką knyga, galėtum atsakyti jos pavadinimu: „Apie vandenis, medžius ir vėjus.“ Vandenys, medžiai ir vėjai yra pagrindiniai Donaldo Kajoko naujausios knygos įvaizdžiai, drauge jie gali būti ir nuoroda į vieną iš estetinių knygos prieigų – senąją kinų poeziją. Viduramžių kinų poezijoje vandens telkinys, ypač upė, ir vėjas buvo vyraujantys gamtovaizdžio elementai. Kaip daugeliui kitų gamtos įvaizdžių, šiems, be tiesioginės, buvo suteikiama ir perkeltinė, su to meto kosmologinėmis ir ontologinėmis sistemomis sietina prasmė.

Vargu ar kinų estetikos principais Kajokas šią knygą grindė sąmoningai. Gal vieną kitą eilėraštį. Tačiau panašumai į kinų poezijos tradicijas pastebimi toli gražu ne viename kitame eilėraštyje – pastebimi vyraujančiame knygos pasaulėvaizdyje. Žinoma, racionaliai svarstant, dalį jų nesunku paaiškinti – panašumus sąlygoja priklausymas tam pačiam poezijos tipui: ir senoji kinų, ir Kajoko poezija yra meditacinė. Bet įžvelgtina ir slaptesnių, pasąmoninių kūrybos pradų veikmė – tai, ką Sigitas Geda kitados įvardijo lakiu pasakymu „slaptieji sielų suokalbiai“. Beje, apie sielą, jos slaptingą egzistenciją eilėraštyje „per pilnatį per klampią mėnesieną...“ kalba ir Kajokas. Kai trys Lu kalno angelai eilėraščio subjektui parodo jo paties sielą, pirmiausia ji išvystama pirmapradžiu laiku ir pirmapradėje erdvėje: „blėsavo markstėsi tarytum žarija / keisčiausia – stovinčiam vandenyje // svetur tolios viršukalnės lašely“, paskui vaizdas ima mainytis: „ir ji nubudo, mano siela, / tik ne ant lu kalno // gal ir lu kalno bet / platono oloje.“ Paskutiniais žodžiais kaip sielos buveinė įvardijamos dvi vienumon susiliejančios kultūrinės tradicijos – Rytų ir Vakarų. Šioje recenzijoje kiek daugiau dėmesio norisi skirti pirmajai – galimam sielos lankymuisi Lu kalne.

Pradėkim nuo vandenų. Šiame rinkinyje jie patys įvairiausi – lietus, migla, rūkas, tvenkiniai, jūra, bet daugiausia esama upių – tiek bevardžių, tiek turinčių geografinius ar mitinius vardus. Upė dažnai minima nusakant lyrinio subjekto lokalizaciją. Pirmajame rinkinio eilėraštyje „Ganytojas“, apgaulingo paprastumo kūrinyje, lyrinio subjekto pasaulio *(tėvynės)* minimalistiniu piešiniu, apsiribojančiu vos trimis objektais (*namukas*, *avytė* ir *stikso* upė), ženklinamos trys sąmoningai pasirinktos gyvenimo nuostatos: namukas – tenkintis mažu, avytė – turėti kuo rūpintis, ką globoti, Stiksas – džiaugtis gyvenimu, kol esi gyvenimui skirtoje upės pusėje. Upei struktūriniame eilėraščio modelyje tenka minčių raiškos posūkio vieta; po jos paminėjimo nuo gamtinių objektų vardijimo pereinama prie tiesioginio santykio su pasauliu išsakymo: „taip gera, pasauli [...].“ Eilėraščiu konstatuojama buvimo pilnatvė. Rinkinyje jos išgyvenimas gali būti išreiškiamas ne tik žodžiu *gera*, bet ir įvairiomis sąvokos *gražu* variacijomis, kaip eilėraštyje „Delta“, kuriame, – tai maga pažymėti, – apie pilnatvės būseną prabylama vėl nukreipus žvilgsnį į upę: „o šiauriau kiek – lygut / lygutėlė delta // tyki tyki / graži graži // tuo grožiu / kuris niekados // (nesibaigia? – ne, / kajokiuk, // mudviem jau perviršis būtų).“ Kinų poeziją primena grožėjimosi vandenyje atsispindinčiu mėnuliu motyvas: „vis grožies ir grožies / manimi sako // vienišas mėnuo / kurs upėj“ („Malonumėlis 3“). Upės akivaizdoje patiriamas darnos su savimi ir pasauliu jausmas, drauge suvokiama, kad egzistuoja šio potyrio aprėpties ir intensyvumo ribos, kitaip tariant, darnos išgyvenimas yra susijęs su saiko pajutimu. „Malonumėlyje 3“, kaip ir „Deltoje“, kalbama apie potyrio perviršį, kuris, nors pavadinamas *malonumėliu*, yra pavojingas: „būtų visiškas / perviršis, / malonumėlis // nepakelčiau tiek / brisčiau į upę toks // labai / labai li bo.“ Paskutinės eilutės – užuomina apie kinų poetą Li Bo, pasak legendos, paskendusį, kai Jangdzės upėje bandė apkabinti mėnulio atspindį. Minėtuose eilėraščiuose koncentruojamasi į upę reginčio lyrinio subjekto dvasinę savijautą, eilėraštis „Kalvarija, kur visko tiek, kad net“ kitoks, čia detalizuotas pačios upės vaizdas – Šešupe plaukiantys sūkurėliai. Eilėraštį galima suvokti kaip autentiško reginio spontanišką žodinį įvaizdinimą, tačiau to negana. Eilėraščio pavadinimas, sakytum, prieštarauja kūriniui. Pavadinimu kalbama apie žodžiais nenusakomą gausą, o eilėraščio tekste akcentuojamas tuštumas: pati upė – *tuščia*, sūkurėliai – *tušti*, meiliau juos pavadinant sukuriamas naujadaras *tuštuliukai*; taigi paradoksalus gausos ir tuštumo susiejimas atrodo tarsi Rytų kultūrai svarbios pirmapradės tuštumos idėjos poetinė realizacija.

Visų rinkinyje vaizduojamų upių aprėpti neįmanoma, bet dar knieti stabtelėti prie eilėraščių apie upės vaidmenį poeto gyvenime. Eilėraštyje „Tas pats krantas, arba vilk uodegą purvynu“ Neries upės vardu nurodoma reali Kajoko gyvenimo vieta. Tačiau ši upė svarbi ne tik geografinei tapatybei nusakyti, vien tik upės išskyrimas iš kitų topografinių objektų rodo ypatingą jos vietą savęs kaip poeto savivokoje: „Kiek save / pamenu, šiame // dumblėtame neries krante žemajame // [...] buvau / poetas – įsivaizduoji // ir niekas / kitas!..“ Upė, sakytum, privaloma poeto pasaulėvaizdžio dalis, ir kai realios upės prieš akis nėra, ji sukuriama – taip Sukilėlių prospektas, šalia kurio yra poeto namai, tampa upe Su. Ir dar – poeziją ir upės vandenis sieja neįtikėtinai panaši jų vizualizacija – besisukančių, šviesą skleidžiančių ratų vaizdiniai. Upės paviršiuje regimi dieviškai sukti ribulėliai (p. 67), tušti sūkurėliai, tvaskus tuštuliukas (p. 50), o poezijos esmė metaforizuojama: „poezija – kiek žodžių / žodžių, žodžių! // o spinduliuoja skleidžia / ratilais tik vieną nebylią patirtį – visų / visiems“ (p. 84). Sukimasis, ratas, šviesa – tai archetipiniai sakralumo žymekliai, kurie Kajoko knygoje gali būti interpretuojami kaip įslaptinta nuoroda į poezijos ir vandenų vienovę, priklausymą tam pačiam pradui, taikant kinų estetikos sąvokas, – visa aprėpiančiam vieniui.

Vėjams rinkinyje skirta mažiau vietos. Vėją gera stebėti, kai jis kaip žaidžiantis vaikas stebina elgsenos paradoksais: „gyvut gyvutėlis / tykus // dar / aptilo, pasislėpė // matomiausioje vietoje“ („Va, pusdienio ir nebėr. 11.45“). Vėjas ne tik ramios meditacijos objektas, bet ir skausmingų egzistencinių patirčių liudininkas, atpažįstamas ir po daugelio metų („jį ir šiandien / iš tūkstančio šuorų atskirčiau“), prikeliantis prisiminimą apie kažkada patirtą dvasinį virsmą („ir tuomet / aš pravirkau // kad – suvisam – / atvirkčiau“, „Buvo, tik nepamenu kurią vasarą“). Vėjai įvairūs: sūkuringi ir tykūs, gaudomi ir praslystantys pro šalį. Apibendrinant galima teigti, kad šio rinkinio eilėraščiuose vėjai – gamtos pasaulio gyvastis. Jie neatskiriami nuo sava laikomos erdvės, o svetimą erdvę ženklina vėjų nebuvimas: „ryčiausiam žemės pakrašty / kur skliautų nėr nei vėjų“ (p. 141).

Trečias rinkinio pavadinime išskirtas objektas – medžiai. Ieškant ryšio su senuoju kinų menu, pažymėtina, kad greta kalnų ir vandenų medžiai buvo nuolatinis peizažinės tapybos elementas. Kajoko eilėraščiuose dažniausiai jie šmėsteli kaip nežymi gamtovaizdžio detalė. Stebinčiojo žvilgsnis už jų užkliūva tada, kai nūnai regimas medis yra praeities ir dabarties mediatorius, kaip eilėraštyje „Yra ąžuolas, atlėks ir kėkštas“, kuriame ąžuolas su perkūno žyme yra paskata atminties akimis pažvelgti į nutolusią berniukišką paauglystę. Arba kai poetiniame akiplotyje medžiai pasirodo įgiję savybių, priešingų savo statiškai prigimčiai; antai eglaitė ir dvi tuopos išvystamos einančios „priemiestinių traukinių šerkšnotais bėgiais“ (p. 91). Palyginti dažnai medžio įvaizdžiui atstovauja krintantys lapai – šia medžio būkle, kaip ir tekančios upės ar gyvastingo vėjo, skleidžiasi kismo idėja. Esama ir slapto medžių ir poezijos ryšio: „po savo parašytus vis dar / rašomus eilėraščius // apmiręs vaikštai tartum / po semiramidės sodus“ („Il miglior fabbro“).

Vandenys, medžiai ir vėjai – tai apibendrintas poetinės rinkinio erdvės nusakymas. Ji beveik išskirtinai gamtinė. Stebėdamas gamtą, jausmais ir protu jai atsiverdamas, eilėraščių lyrinis subjektas patiria sąlytį su būtimi. Gamtos kontempliacijose veriasi būties neaprėpiamybė, kurioje, atitinkant kinų estetiką, visa egzistuoja nenutrūkstamame sraute: kaip minėta, rinkinyje telkiamasi į judėjimo, kismo apraiškas. Eilėraščiai – poeto užfiksuoti būties neaprėpiamybės fragmentai.

Nemaža šio rinkinio eilėraščių dalis yra būsenų įvaizdinimo poezija su egzistencinės paslapties šešėliu, vienur krintančiu ant viso eilėraščio, kitur vos šmėkštelinčiu. Ne sustingdytų akimirkų, o gyvų neilgai trunkančių jausenų – kartais kintančių, o kartais, suvokiant jų laikinumą, bandomų kiek įmanoma ilgiau išlaikyti tokių, kokios dabar išgyvenamos. Jas sužadina kūniškas savojo buvimo patyrimas juslėmis – retsykiais klausa, bet dažniausiai rega. Vienur emocinis jaudrumas neatskiriamas nuo refleksijos, kaip eilėraštyje „Žioplys pro pietinį šlaituką“, kuriame savistabos išvadą, kad niekas gyvenime jau nebejaudina („sužeist / nebegali“), ūmai paneigia žibuoklių šlaitukas („vangus toks o žvilgt / į akis – // ir per širdį žibuoklių / peiliu“). Sužeidimas žibuoklių peiliu – ekspresyvi jausminį potyrį perteikianti metafora, nors šiaip jau šiame rinkinyje metaforomis nesižarstoma. Yra eilėraščių, kur refleksyvus minties judesys stabdomas – telieka vien gamtos jausena: „lengvas šlaitas lietus drebulyno tankmė / ir nukritusių lapų sodrus violetas / viskas laikina tikra ir jei tu poetas / čia sustok ir nutilki daugiau jau anė / vieno žodžio lietus drebulyno tankmė / ir nukritusių lapų sodrus violetas„ („Stojus trumpam šiltų lietučių lapkričiui“). Jei tu poetas, čia sustok ir nutilki – šie iš pirmo žvilgsnio paradoksalūs žodžiai yra principinė poeto laikysena šioje knygoje. Čia vėl galima prisiminti kinų estetiką, šiuo atveju – neišsakomumo koncepciją, pasak kurios, pasaulio grožio ir esmės neįmanoma išsakyti žodžiais, garsais, formomis, esmė slypi tyloje, pauzėje ir neužpildytoje erdvėje.

Erdvumas, įvairiopa jo raiška yra vienas kertinių šio rinkinio poetiškumo principų. Eilėraštis kaip visuma neretai tvyro atviroje erdvėje: kaip būties fragmentas jis neturi ryškios fiksuotos pradžios ir pabaigos. Eilėraščio tekste tušti plotai žioji tarp frazių ar pavienių žodžių. Tiesiogine sąvokine kalba neišsakomus dalykus rafinuotoje poezijoje bandoma perteikti metaforomis. Tačiau Kajokas šiame rinkinyje linksta į paprastumą ir kliaujasi ne metaforomis, o akimis nematomu ir ausimis negirdimu komunikavimo būdu – dvasinėmis vibracijomis, intensyviau jaučiamomis nuo žodžių apvalytoje erdvėje.

Prieš pradedant kalbėti apie Kajoko knygos paprastumą, dera priminti, kad kinų estetikoje, be neišsakomumo, paprastumas, natūralumas ir spontaniškumas buvo pagrindiniai kūrybos principai. Paprastumas šioje knygoje – tai paprasto buvimo autentiškas įžodinimas paprasta kasdiene kalba. Knyga gali būti skaitoma kaip paprastų gyvenimo tiesų poetinė-filosofinė išsklaida. Jų esminės tokios: ramuma ir harmonija laiduoja buvimo pilnatvę, o tai pasiekiama išsaugant santarvę su savimi ir pasauliu ir stengiantis paprastoje kasdienybėje patirti aplinkumos gerumą ir grožį. Su gyvenimo paprastumu susijusi harmonija iš esmės patiriama eilėraščiuose, kuriuose kalbama lyrinio „aš“ balsu, o personažiniuose kūriniuose jos gali ir nebūti: ten ją suardo vaizduojamo asmens pakliuvimas į ekstremalią situaciją („Dykuma. Ant kopos...“), šiurpinančiai mįslinga jo elgsena („Tas, kur per audrą“), atsidavimas skausmą sukeliančiai nežabotai aistrai („2. Besame mucho“). Žinoma, ir lyriniam „aš“ ne visada lengva išlaikyti vidinį ramumą – apie tai byloja trumputis, vos keturių eilučių, eilėraštis apie mirtį grafiniais ženklais užšifruotu pavadinimu „(...:)))“. Eilėraštis, sakytum, gimsta dabar, šią kalbėjimo minutę. Jo pradžia – numanomas neištartas klausimas lieka už teksto ribų, o atsakymas formuluojamas neskubant, tarsi spontaniškai ieškant kuo tinkamesnių žodžių: pradedama vienas kitą tikslinančiais ir papildančiais neiginiais („ne, nebijau nelaukiu bet vis tiek“), paskui – eufemistinis laiko įvardijimas („kai mano kambario duris praversi“) ir dvejopas galimo veiksmo nusakymas („ir paprašysi ar jėga priversi“), tada pauzė, praryjanti kelis kalbos rišlumui reikalingus žodžius, ir galiausiai kreipinys, kurio priekyje tūkstantmečių senumo pasveikinimo formulė („ramybės tau, mirtie“). Neišsakymuose jaučiame mintijimo įtampą, o tekstu demonstruojama rami laikysena, liudijanti, kad darnus santykis su pasauliu nėra duotybė, jis priklauso nuo paties asmens sąmoningai pasirinktų nuostatų.

Atkreipiant dėmesį į rinkinio kalbos paprastumą, visų pirma pažymėtina, kad jo siekiama aktualizuojant šnekamosios, o dar tiksliau – sakytinės kalbos ypatumus. Kalba itin taupi – tokią vartojame bendraudami su labai artimu asmeniu, suprantančiu mus iš pusės žodžio. Vietoj pilnųjų sakinių – frazės, o kartais ir jos sutrumpinamos, paliekant pavienius žodžius ar net ir šių nuotrupas: „šį rytmetį šio priemiškio / sniegynuose / tačiau nebūtinai / rytoj ar kituose“ (p. 18), „amžinos spūstys gyvenimo sako nebėr / o man bėr vis ir bėr“ (p. 25), „kas miega su o kas be ko“ (p. 53). Tokia minimalizuotos verbalinės raiškos kalba dera dialoginės situacijos eilėraščiuose, kuriuose kalbėjimas nukreiptas į tekste įvardytą pašnekovą (vėją, vakarą, eilėraštį, vardu ar pavarde paminėtą asmenį); kartais vienas kitas pastarojo žodis fiksuojamas kūrinyje („ne, sako man / vakaras // taip, sakau / vakarui // ir abudu neklystam“, p. 45), bet dažniau kalbantysis yra tik lyrinis „aš“, pašnekovas išlieka nebylus. Daugžodžiauti nereikia, kai kalbiesi su savimi, taigi kartais kalbėtojas susidvejina („Dviese su savim į Kauną“, „Delta“). Pasitaiko eilėraščių, kuriuose lieka neaišku, kas yra tas, suvokiamas kaip antrasis dialoginės situacijos dalyvis, – klausiantis, kažkiek prieštaraujantis ar tylintis ir tik savo buvimu palaikantis pašnekesį („Apie gyvenimą“, „Beveik apie smuiką“).

Ekspresijos ir spontaniškumo kalbai suteikia emocijas ir požiūrį į kalbėjimo turinį išreiškiančių žodžių gausa: „tinginiauja – ėhė, kaip ir aš“ (p. 12), „bet šį rytą jau ne, šįryt – ai, / pats žinau“ (p. 33), „būdavo, žinoma, kur jau ne“ (p. 90), „šią naktų oras oho kiek / žvaigždžių“ (p. 77), „kopk krizendama / tiesą // sakant – man – / dzin!“ (p 34). Jais, taip pat kaip ir neištartais, nutylėtais žodžiais, sukuriamas natūralios kasdieniškos sakytinės kalbos įspūdis.

Kaip įprasta šnekamajai kalbai, Kajoko eilėraščiuose vietomis ji yra nenorminė. Sąmoningai išsaugoma viena kita buitinėje kalboje įprasta svetimybė *(slauniajame, galopu, pabažnam, pripaškudinęs)*.

Laisvą, kai kada žaismingą santykį su kalba rodo naujadarų gausa *(ginčytukai, leipaliukai, vienišuoti, rytmečiuoja, atsimels, tebezuikenančio, pamirčiui, veidrodyn)*. Laisvas yra ir elgesys su kalbinėje tradicijoje įsitvirtinusiais iš įvairių kultūrinių tekstų perimtais posakiais. Antai eilėraštyje „Rugpjūčio lankose“ žaidžiant į šunelę kreipiamasi krikščionims gerai žinomų pasakymų perdirbiniais: „palaidūne tu mano paklaikusi“ ir „sveika šunele, erkių pilnoji“.

Apskritai žaidimo apraiškų apstu visuose eilėraščių struktūros lygmenyse. Tai meistriški žaidimai garsiniais atitikmenimis: „arba nustėrsi turįs / stradivarijų“ (p. 48), „ir vienui vienas sėslus / debesėlis // besielis / tebesielis“ (p. 71), „labai / labai li bo“ (p. 17). Tikrovės suvokimo reliatyvumą atspindi žaidimai paradoksais. Žaidybiški yra nemaža dalis eilėraščių pavadinimų – ypač tie, kuriais nepiktai šaipomasi iš eilėraščių subjekto („Žioplys pro pietinį šlaituką“, „Kai gulėjau mirties patale, susirangęs apie savo bambą“, „Tomas Netikėlis“). Čia vėl reikia tarstelėti – žaidimų nevengė ir senovės kinų poetai.

Tiesą sakant, Kajoko knygos „Apie vandenis, medžius ir vėjus“ ir senovės kinų poezijos panašumų ieškojimas irgi yra žaidimas. Interpretacinis žaidimas tipologiniais atitikmenimis.

Bet ar poeto siela tikrai nesilankė Lu kalne?

– GRAŽINA SKABEIKYTĖ-KAZLAUSKIENĖ –

MADAME NIELSEN

Aš esu ragana

Kalba, pasakyta prie laužo vertėjams iš danų į viso pasaulio kalbas, Roskildės fjordas, 2015-ųjų Joninės

Labas vakaras, pasauli. Mano vardas Madame Nielsen ir leiskite nieko nelaukus pasakyti tai, ką su malonumu pripažįstu:

Aš esu ragana. Nesakykite, kad neįspėjau. Raganos yra pavojingos, jos gyvena be vietos, raganos yra kosmopolitės, raganos neša žinią apie pasaulinę visuomenę, kuri neišvengiamai pakeis nacionalines valstybes su visais jų pasieniais, ragana yra išdavikė, kurią reikia padegti, išvaryti iš šio mažo pasaulio į platesnį pasaulį, esantį anapus valstybinių ir kalbinių sienų. Raganos laimė, jeigu ji iškeliauja, palieka šią kūdrą ir gali iš aukštai pažvelgti į žmones, besišildančius kerinčios, žiaurios, akinančios raganos mirties spinduliuose. Ragana peržengia nustatytas ribas, o tai ypač būtina, jeigu rašai tokia ypatinga ir nykstančia kalba kaip danų, – tada neužtenka būti tiesiog gražia, susireikšminusia mergele arba dailia vyresnio amžiaus dama, tada privalai pastatyti save pačią ant kortos, išdrįsti rašyti negirdėtus dalykus ir viltis, jog užsitrauksi ganėtinai didelę nemalonę, kad būtum sudeginta ant laužo ir apie tave pasklistų garsas po visą pasaulį, kur viena ragana, tos raganos knygos ir raganiška kalba staiga gali įgyti visai kitą prasmę.

Šį vakarą kalbėsiu apie raganų padėtį. Kalbėsiu apie raganų padėtį prieš visą pasaulį už visą pasaulį. Tačiau neketinu aptarinėti nei raganų kvotavimo, nei lygių teisių tarp raganų ir kitokių būtybių, pavyzdžiui, kūdros ančių. Priešingai. Pasisakau už nelygias galimybes tiek tarp pačių raganų, tiek tarp raganų ir kitų žmogiškų būtybių. Jei mums ko ir trūksta, tai nebent Nelygių galimybių tarybos, Nelygių galimybių raganų valdybos, Nelygių galimybių ministerijos ir nelygių galimybių ministro, kuris būtų atsakingas už Nelygių galimybių įstatymą. Mat ragana negali ir paprasčiausiai nenori su niekuo dėl nieko sutikti. Kai sakau „mes, raganos“, visos kitos nedvejodamos šaukia „ne!“ Kai sakau „mes, raganos“, greičiausiai kalbu vien apie save. „Ne!“ – šaukia visos kitos raganos. „Na va!“ – konstatuoju aš. Toks dalykas kaip judėjimas už raganų teises neegzistuoja, ką jau kalbėti apie raganų frontą ar normaliai funkcionuojančią raganų bendruomenę. Žiniasklaidoje niekada neišgirsite tokių frazių kaip „raganos vieningai sutaria, kad“ turėtų būti taip ar anaip. Raganos yra radikalios demokratės ir gyvas pavyzdys to, ką politikos filosofė Chantal Mouffe vadina radikalia demokratija, kuri visai nesistengia pasiekti konsensuso ir sutarimo, o yra dinamiškas organizmas, sudarytas iš vienas kitam prieštaraujančių ir su užsidegimu bandančių vienas kitam pakenkti elementų.

Ragana yra eretikė. Ragana kalba ir rašo tai, kas nedera, ragana nenori būti mylima, ragana trokšta suvedžioti ir sukelti nerimą, jaudinti, ragana mato tai, ko niekas kitas dar negali matyti, ko niekas nedrįsta arba nenori matyti, ji mato tai, kas laukia ateityje.

Ragana yra ragana, nes ji nedaro to, ko kiti iš jos tikisi. Ragana niekada netampa *bestseleriu*, daugių daugiausiai sukelia skandalą.

Danijoje vis dar deginamos kultūrinės raganos, ypač mes, moterys, mėgstame apkaltinti kitas raganavimu, neapykanta moterims ir moterų klausimo išdavyste. Ragana yra skandalas, o skandalas yra nepasisekusi šventė, skandalas yra vakarėlis, į kurį pakviesti žmonės, užuot susispietę į padlaižių būrelį, kaip dažniausiai nutinka per premijų įteikimus, nusigręžia vienas nuo kito, pradeda šūkauti ir diskutuoti, visaip gestikuliuoja ir nenumaldomai augina tikrą šventinį priešiškumą.

Ragana sako nemalonius, žeidžiančius dalykus ir neišvengiamai skaudina žmones, nors niekada nesiekia jų įskaudinti, ji tiesiog meta iššūkį, tiesiogine šio žodžio prasme iššaukia žmones, kviečia juos išlįsti iš savęs pačių, kad jie – išėję – pagaliau pamatytų save, pamatytų, kokie jie juokingi ir, ką gi, žmogiški.

Ragana yra ančių kūdros priešingybė, jos antipodas, šilta pelkė nėra raganos stichija, jos pašaukimas – ugnis ir negailestingai vėjų gairinami kalnai. Raganą galima supainioti su velniu, bet tai yra ne kas kita kaip painiava: ragana nėra velnias, ji tiesiog drįsta pažvelgti blogiui į akis ir stoti su juo į akistatą. Ragana visai nepanaši į velnią.

Ragana nepriklauso kanonui, kanonas išspjauna ją ir jos darbus.

Čia, Mažuvoje, žmonės mielai kartoja tai, kas jau buvo pasakyta, – jie beveik niekad nekalba naujai, – nes tada galì jaustis saugiai, nes tada gali jaustis priimtas į būrį, pavyzdžiui, jeigu pakartosi Kristų, kuris, pasak Jono, sakė: „Kas nepasiliks manyje, bus išmestas laukan ir sudžius kaip šakelė. Paskui surinks šakeles, įmes į ugnį, ir jos sudegs.“

Ragana nenori meilės. Ragana nieko *nelaikina* ir nenori, kad ją kas nors *laikintų*, ypač kitos raganos. Priešingai, ragana yra didžiausias priešas, kokį ragana tik gali rasti, ji išdavikė, eretikė, ji nekenčia raganų. Ragana nenori, kad ją šlovintų, bet tai nereiškia, kad negeidžia erdvės, erdvės sakyti ir šaukti, kas jai patinka. Ragana nėra nei mandagi, nei miela, ragana yra amžina egzilė. Bet nesuklyskit: ragana pilna tuštybės, gal ji ir nenori meilės, bet trokšta dėmesio, ir ne kartais, o čia ir dabar ir per amžius, amen. Ragana nori būti centre, šviesoje, ir tai, kad ją nušviečia arba ji sugundo bailius Mažuvos žmones nušviesti ją ne tik žiniasklaidos šviesa, bet ir visu laužu, toli gražu nenutinka prieš jos valią, tai veikiau raganos krūtinėje degančio troškimo padarinys. Juk ji puikiai žino,

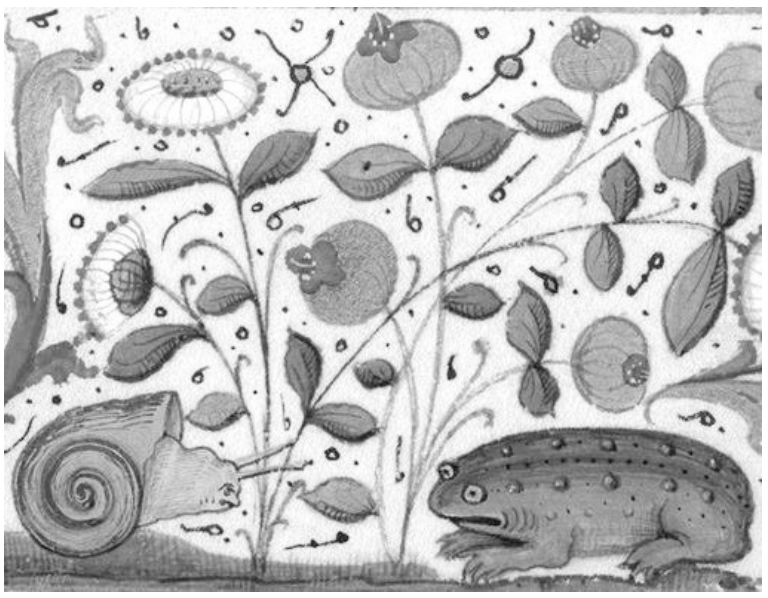

Piešinys iš rankraščio. Prancūzija, XV a.

kad neįmanoma nekreipti dėmesio į ugnį, ugnis traukia, ugnis hipnotizuoja, „žiūrėkit į mane!“, šaukia ragana, „aš mirštu!“, šaukia ragana, vėl ir vėl, bent kartą per metus, „žiūrėkit, aš vėl mirštu!“, vėl ir vėl, vėl ir vėl, ragana dievina pasikartojimus, skandalą po skandalo, „aš mirštu! aš mirštu!“, šaukia ragana ir staiga užsiplieskia, ragana mėgsta užsiplieksti, ragana yra visiškai atitrūkusi nuo žemės, ragana yra fantazuotoja, fanatikė, ragana – ugninga siela.

Pakartosiu: ragana nenori nei šlovės, nei aikščių, gatvių, restoranų ar festivalių, pavadintų jos vardu. Ragana atiduoda vardą akį rėžiantiems ir šlykštiems, atgrasiems arba neįtikėtiniems dalykams, tokiems kaip raganos ašaros ir raganos alus, raganos kaulai ir raganos spjaudalai, o visų labiausiai tai raganos šabas, kuris toli gražu nėra poilsio diena, bet priešingai – tą dieną raganos siaučia ir kaunasi su pačiu velniu.

Raganos santykis su savo laikais sudėtingas. Viena vertus, ji nenori su juo turėti nieko bendra, ne, tik per savo lavoną, mieliau jau keliautų į pragarą, o jei ne į pragarą, tai bent jau ant Raganų kalno ar į kokią ten Vokietiją. Kita vertus, ji negali tiesiog nusigręžti nuo pasaulio ir savo amžininkų ir ramiai sau gyventi, ji negali kaip koks Wittgensteinas ar Heideggeris pasitraukti į kalnus, vaikštinėti tyliai kontempliuodama ir švelniai kalbėti su gėlėm. Ne, ragana vis sugrįžta prie tų dalykų, kurių labiausiai nekenčia. Ji negali pakęsti savo laikų, bet ir negali be jo gyventi. Raganai reikia kažko, žmogaus arba dalyko, nuo kurio ji galėtų atsiriboti, prieš kurį galėtų karštai protestuoti ir kovoti, nuo kurio galėtų pabėgti.

Raganai tiesiogine šio žodžio prasme *dega* šikna, ji nesuvaldo liežuvio už dantų ir nenusėdi vietoj. Raganos visur pilna, ji nuolat skundžiasi ir niekada nebūna patenkinta. Eina jinai po velnių! Bet Velnias visai jos nenori, tik pagalvokit, net Velnias nenori įsileisti jos į savo valdas, taigi: niekur nepabėgsit nuo raganos, tačiau be jos nebūtų ir gyvenimo malonumo, tos erdvės, kuriai ji nubrėžia saugias ribas, rėmus, kurių reikia ančių kūdrai, kad ši galėtų girgsėti: „Mes, mes, mes!“

Ragana yra tai, apie ką kalbėdamiesi mėgstate kraipyti galvą ir būti vienos nuomonės. Ragana yra išimtis, kuri patvirtina jūsų taisyklę.

Neseniai ančių kūdroje buvo kilęs didelis sąmyšis dėl svetimo paukščio, tokios Høeg*, kuri iš kito pasaulio galo rėkavo ausį rėžiančius dalykus, peržengusius valstybines sienas. Ši ragana, vardu Høeg, išvadino anteles pasaulio bambom, išlepintais ančiukais ir visaip kitaip baisiai. Skandalas! Ančių kūdra laikėsi drauge prieš išdavikę raganą ir vieningai sutarė, kaip dar nebuvo sutarusi nuo pat Karo laikų. Be jokios abejonės, ta Høeg yra ragana, bet tai dar nereiškia, kad aš ar kokia kita ragana sutinka su Mette Høeg. Priešingai, mes, raganos, iš visos širdies nepritariame Høeg, lygiai taip pat kaip iš visos širdies nepritariame viena kitai ir sau pačioms. Tokios jau tos raganos ir, laimei, Mažuvoje dar galima vieną kitą rasti, kad ir saujelę, kuri rytoj degdama pykčiu suteiks malonę pasiųsti ją po velnių į Raganų kalną.

Kodėl aš taip kalbu ir rėkauju būtent jums? Todėl, kad noriu, žinoma, jus suvedžioti, juk be jūsų raganos būtų žuvusios, jūs mano vienintelis išsigelbėjimas iš šitos pelkės. Būtent jūs drauge su ugnimi ir viduje kunkuliuojančiu pykčiu paleisite mane ir mano kalbą, mano knygas ir likimo romanus iš ančių kūdros į platųjį pasaulį, į Prancūziją, Bulgariją, Estiją, Angliją, Vokietiją, Graikiją, Olandiją, Airiją, Italiją, Japoniją, Lietuvą, Lenkiją, Rumuniją, Rusiją, Škotiją, Ispaniją, Švediją, JAV ir Vengriją, ir taip toliau, toliau! Be jūsų mano raganos klyksmas plačiajame pasaulyje tebūtų kažkoks veblenimas, nonsensas, riksmas ir rėksmas keista, nykstančia kalba. Bet būkite atsargūs, tai, ko iš jūsų nori ragana, yra pavojinga. Skirtingai nei visi kiti, jūs negalite pasitenkinti vien jos klausydamiesi, žiūrėdami į ją, šiurpdami nuo jos ar kentėdami drauge; kaip ir negalite mandagiai paremti raganos valstybinėmis priemonėmis ar paprasčiausiai būti jos riksmo ir rėksmo skleidėjais arba leidėjais. Jūs privalote sudaryti su ragana ypatingą paktą. Privalote patys tapti raganomis, bandyti mąstyti kaip tikra ragana, kad padarytumėte tai, ko ji iš jūsų trokšta, kažką beprotiška, kad tą magišką vertimo akimirką patys prabiltumėte raganos balsu, tik svetima kalba, kuri yra vienintelė raganos viltis, mat rytoj dauguma sudegins ją ant laužo.

Aišku, jūs galite pasirinkti sudaryti ir ne tokią pavojingą sutartį – su kriminalinių romanų kepėjais, su visokiais komediantais, pasaulio bambom ir gyvenimo džiaugsmo mokytojais. Bet jeigu iš tikrųjų norite pakeisti pasaulį, kurio raktus laikote savo rankose, turite išdrįsti sudaryti paktą su ta saujele tikrų raganų, kurių randasi net ir tokioje mažoje, nykioje, ribotoje ir klampioje šalyje kaip Danija, *tikrų* raganų, kurios žino, kaip iškraipyti, sudarkyti ir kaip padegti pasaulio laimingųjų kalbą, jūs privalote rasti drąsos patys tapti negirdėtais, beprotiškais suvedžiotojais.

Pasakiau, ką norėjau, šiam kartui pakaks, brangūs priešai. Aš esu raganų avangardas: jei kiekvienas dabar užpilsit ant manęs po taurę benzino arba akvavito ir užgesinsit savo cigarus ir cigaretes į puošnius mano apdarus, prižadu ir prisiekiu, išskrisiu pirma jūsų po velnių į Raganų kalną.

Tariu jums ačiū & sudie!

Madame Nielsen yra dailioji gulbė, rašytoja, kuria menininkas Nielsenas (kitados Clausas Beck-Nielsenas) visada žinojo vieną gražią dieną tapsiantis.

Vertė Ieva Toleikytė

---

* Mette Høeg – literatūros kritikė, gyvenanti Kalifornijoje. Gegužės 8 d. vieno iš didžiausių Danijos laikraščių „Weekendavisen“ pirmajame puslapyje pasirodė negailestingas jos straipsnis apie moterų balsų dominavimą šiuolaikinėje danų literatūroje. Høeg nuomone, pagrindiniai šios moteriškos literatūros bruožai yra nuobodumas, konformizmas, baisus susireikšminimas ir turinio stygius, kurį bandoma pridengti įmantria forma ir politiškai korektiškais šūkiais. Straipsnis buvo tikra bomba ir sukėlė laviną komentarų, diskusijų. Kūdra užvirė! *(Vert. past.)*

Tylusis Dvasios darbas – Tridento Mišios

„Šiaurės Atėnuose“ (Nr. 18–20) buvo publikuoti pasakojimai apie mano apsilankymus įvairiose krikščionių bendruomenėse. Norėčiau pratęsti šį ciklą pasakojimu apie apsilankymą neįprastoje Vilniaus Romos katalikų bendruomenėje, kurioje Mišių metu moterys ryši skareles, meldžiamasi lotynų kalba ir giedamas grigališkasis choralas. Ne, šie žmonės – ne lefebristai, o įprasti Katalikų Bažnyčios nariai.

Vilniaus senamiestyje, netoli prezidentūros, glaudžiasi nedidukė Šv. Kryžiaus (Bonifratrų) bažnytėlė. Iš išorės maža, kukli, tačiau užėję į vidų sekmadienio vidudienį galime atsidurti nepaprastai iškilmingame (ypač lyginant su kitomis Vilniaus bažnyčiomis) vyksme – čia švenčiamos lotyniškosios Tridento šv. Mišios, kurios dar vadinamos *Romos rito ekstraordinarine forma*. Jas aukoja bendruomenės dvasinis vadovas – kun. Juozapas Minderis.

Nedaug kas iš katalikų žino, kad 2007 m. popiežius Benediktas XVI paskelbė *Motu Proprio*, kuriuo panaikino kelias dešimtis metų galiojusius apribojimus ir leido katalikams švęsti Mišias pagal iki Vatikano II susirinkimo (1962–1965) liturginės reformos viso pasaulio katalikų naudotą variantą, žinomą kaip Tridento Mišios (1570). Popiežius teigė, kad nors ir šiuolaikinės katalikų Mišios yra įprastos (*ordinarinės,* dar vadinamos *Novus Ordo*) *lex orandi* (tikėjimo taisyklės) formos, jei tik tikintieji arba kunigas pageidauja, jiems turi būti suteikta teisė išreikšti savo tikėjimą ypatinga (*ekstraordinarine*) forma. Netrukus po šio *Motu Proprio* tradicinių Mišių bendruomenė susibūrė ir Vilniuje.

Mano kelionė

Kai įžengiau į bažnyčią, pirmiausia nustebino prieblanda ir puošni architektūra. Nors, kaip vėliau pokalbyje sakė kun. Juozapas, bažnyčios pastato pasirinkimas buvo ne jo valioje, barokinis interjeras ir šventovės planas idealiai dera su Tridento liturgijos dvasia. Bažnyčioje vizualiai galima skirti tris erdves – presbiteriją, kurią nuo tikinčiųjų skiria susiaurėjimas, atsirandantis dėl to, kad kairiajame šone kyšo sakykla, pagrindinę patalpą, kurioje stovi suolai su klauptais, ir prieangį, atskirtą geležinėmis grotomis. Nors kun. Juozapas sakė, kad tos grotos yra įtaisytos saugumo sumetimais, jos nenumatytai atlieka panašią liturginę funkciją kaip ir analogiškas architektūrinis elementas senovės krikščionių bažnyčiose – už jo renkasi katechumenai ir atgailaujantieji (klausykla pastatyta prie bažnyčios durų, taigi ją nuo pagrindinės navos skiria grotos; dalyje iki grotų taip pat yra suolai, todėl pirmą kartą atėję žmonės dažnai neina į tą dalį, kurioje meldžiasi bendruomenė, o stebi Mišių vyksmą pro grotas).

Ant stalelio netoli įėjimo guli dvi knygelės – *Ordo Missae* (liet. „Mišių tvarka“ – nekintamosios Mišių dalys pagal 1962 m. redakciją) ir knygelė su kintamosiomis dalimis. Jose Mišių tekstas pateiktas lotyniškai ir lietuviškai, yra giesmių neumos (senovinės natos), prie kintamųjų dalių pridėti skaitinių tekstai. Paėmęs abi knygeles atsisėdau suole ir pradėjau nagrinėti jų turinį.

Šv. Mišių vyksmas

Tridento Mišių struktūra tokia pati kaip ir ortodoksų Dieviškosios Liturgijos. Pirmiausia skaitomos ir giedamos parengiamosios maldos, dalį jų kunigas skaito tyliai, dalis giedama garsiai, o pačios Mišios sudarytos iš katechumenų (Žodžio) liturgijos ir ištikimųjų (Eucharisitjos) liturgijos. Sekmadienio šventimas prasideda iškilminga kunigo procesija nuo bažnyčios įėjimo iki altoriaus, jos metu gausiai smilkoma, švęstu vandeniu šlakstomi tikintieji ir giedami 50 (51) psalmės žodžiai: *Asperges me, Dómine, hyssópo, et mundábor* („Apšlakstyk mane, Viešpatie, yzopu, ir būsiu tyras“). Meldžiamasi už taiką, Tėvynę ir kalbamos kitos maldos, kurias numato kunigas. Pačios Mišios prasideda kunigo žodžiais: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* („Vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios“ – kunigas ir tikintieji žegnojasi).

Jau pati pradžia gali pasirodyti nejauki žmonėms, pripratusiems prie *Novus Ordo* Mišių. Atrodo, kad prasidėjus Mišioms kelias minutes tarsi nieko nevyksta, kunigas ir patarnautojai meldžiasi tyliai, o suskambus psalmėms kunigas toliau savo liturginius veiksmus atlieka tyliai (viską daro nusisukęs, nes tradicinėse Mišiose kunigas tarnauja žvelgdamas į Rytus, o ne į žmones, t. y. žmonėms atsukęs nugarą ir atsisukdamas tik tada, kai į juos kreipiasi). Ši tyla, pasak kun. Juozapo, kaip ir kunigo veiksmų neaiškumas (tikintieji negirdi, ką Dievui sako kunigas) gąsdina modernų žmogų. O tylos Tridento Mišiose yra daug. Tylos ir klausymo – net „Tėve mūsų“ sako tik kunigas, o tikintieji kartu ištaria tik paskutinę eilutę: *sed libere nos a malo* („bet gelbėk mus nuo pikto“).

Visos giesmės atliekamos grigališkuoju choralu. Choras pasidalijęs į dvi dalis – moterų ir vyrų, pakaitomis buvo giedamos antifonos ir stulbino puikiai atliekamos subtilios ir vinguriuotos giesmių melodijos. Kartais vienas skiemuo žodyje taip apipinamas melodija, kad vien šis lėtas žodžių tarimas sukuria ypatingą, meditatyvią atmosferą.

Po psalmių giedojimo bažnyčią sudrebino harmoningas vargonų gaudesys – choras su visa tikinčiųjų bendruomene užgiedojo: *Kyrie, eleison, Christe, eleison*... Vargonai skambėjo per visas Mišias tik du kartus – šioje dalyje ir pabaigoje. Visą likusį laiką buvo giedama *a capella*.

Pratusiajam prie naujųjų Mišių, be abejonės, kris į akis dažni liturginių frazių ir veiksmų kartojimai, kurių nėra *Novus Ordo*. Kunigas ne kartą kreipiasi į tikinčiuosius frazėmis *Dominus vobiscum* („Viešpats su jumis“), *orémus* („melskimės“), maldos, kurios naujosiose Mišiose skamba tik vieną kartą, ekstraordinarinės formos Mišiose skamba po tris kartus (pvz., *Confiteor* – „Prisipažįstu...“, *Domine, non sum dignus* – „Viešpatie, nesu vertas...“) ir pan. Lotynų kalbą mokantieji arba šioje bendruomenėje platinamus vertimus perskaičiusieji pastebės, kad liturginiai tekstai taip pat skiriasi nuo vartojamų „įprastose“ parapijose (pvz., „Viešpatie, nesu vertas, kad įžengtum po mano stogu, bet tik tark žodį, ir bus išgydyta mano siela“).

Apaštalo ir Evangelijos skaitinius kunigas recituoja (gieda) lotynų kalba. Iškart po skaitinių sakomas pamokslas. Kunigas užlipa į sakyklą (ji yra aukštai), perskaito skaitinius lietuviškai (įprastu balsu), pasako parapijiečiams skelbimus, pristato, už ką aukojamos Mišios, paaiškina skaitinius ir pasako patį pamokslą. Po pamokslo prasideda Ištikimųjų (*fideles – Ordo Missae* išversta „tikinčiųjų“) liturgija.

Ištikimųjų liturgiją nepasiruošusiam žmogui aprašyti būtų sunku, dar sunkiau – ją sekti. Nors visi tekstai yra minėtose knygelėse, Ištikimųjų liturgijos metu kunigas nieko nekomentuodamas atlieka tiek daug veiksmų ir tyloje perskaito tiek daug maldų, kad nesunku sutrikti. Dažnai iš kunigo maldų tikintieji išgirsta tik paskutinę eilutę, pvz., *per omnia saecula saeculorum* (tai įprasta krikščionims ortodoksams, bet nebeįprasta Vakarų krikščionims). Atkreipiau dėmesį, kad, ypač pamokslo metu, vyresnio amžiaus žmonės vienas po kito palikdavo bažnyčią. Galbūt jiems sunku išbūti visas pamaldas (bent viena močiutė tikrai turėjo sunkumų sekti pamaldų eigą).

Ši Mišių dalis prasideda Tikėjimo išpažinimu, ruošimosi eucharistiniam kanonui metu renkamos tikinčiųjų aukos. Įspūdingiausias Ištikimųjų liturgijos įvykis – Kristaus Kūno ir Kraujo konsekracija. Duonos ir vyno perkeitimas vyko visiškoje tyloje, ją drumstė tik kai kurių neramių tikinčiųjų drabužių šnaresys. Transubstanciacijos (perkeitimo) formules *Hoc est enim Corpus Meum... hic est enim calix Sanguinis Mei, Novi et Aeterni Testamenti: Mysterium Fidei: Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum* („Nes tai yra Mano Kūnas... nes tai yra taurė Mano Kraujo, Naujosios ir Amžinosios Sandoros: Tikėjimo slėpinys: kuris už jus ir už daugelį išliejamas nuodėmėms atleisti“ – žodžiai ypač išskirti dalijamuose Mišių tekstuose) kunigas taria pašnibždomis, pasilenkęs į altorių, niekam negirdint, apie įvykusį perkeitimą tikintieji sužino iš to, kad patarnautojas skambina varpeliu, o kunigas iškelia perkeistą Kristaus Kūną / Kristaus Kraujo Taurę į viršų. Taip visiškoje tyloje tarp tikinčiųjų ir kunigo vyksta nebyli komunikacija: visi laukia Eucharistijos įvykio, tuomet suskambėjus varpeliui kunigas iškelia Kristaus Kūną ir visi regi perkeistą Ostiją; lygiai taip pat padaroma su Taure.

Pirmasis Komuniją priėmė kunigas. Tikintieji Komuniją gavo klūpėdami, kunigas Ostiją kiekvienam tikinčiajam teikė dėdamas ant liežuvio. Visiems priėmus Komuniją, vėl stojo tyla ir kunigas atlikinėjo veiksmus, kurių reikšmės iki galo nesupratau (akivaizdu, kad jis tvarkė altorių po Vakarienės). Tylą nutraukė vargonų muzika. Tikintieji klūpėjo savo vietose ir, matyt, mintyse kalbėjo padėkos maldas. Nutilus vargonams kunigas dar perskaitė paskutines maldas ir tada kreipėsi į tikinčiuosius: *Ite, Missa est* („Eikite, Auka pasiųsta“). Palaiminęs visus kunigas vėl kreipėsi *Dominus vobiscum* („Viešpats su jumis“), perskaitė Evangelijos pagal Joną pirmojo skyriaus ištrauką, choras pagiedojo *Salve, Regina* ir visi susirinkusieji sukalbėjo *Ave, Maria* („Sveika, Marija“). Paskui kunigas nuėjo prie bažnyčios durų ir asmeniškai atsisveikino su kiekvienu išeinančiuoju. Viskam pasibaigus, mudu su kunigu ir bažnyčios patarnautojais iškeliavome į kavinę pasikalbėti.

Juslių įtraukimas

Jau ne kartą pabrėžiau, kiek senosiose Mišiose daug tylos. Be abejonės, viena svarbiausių juslių, naudojamų jose, yra klausa – visos Mišios yra giedamos, netgi skaitiniai, be to, pats tikintysis beveik nieko nesako. *Novus Ordo* įprastai vyksta tarsi kunigo ir susirinkusiųjų dialogas, o *Missa Tridentina* tikintysis visų pirma yra klausytojas, liturgija ir atsakas į išorinį vyksmą vyksta jo viduje. Negana to, dažnai jis yra priverstas klausytis tylos.

Svarbios vyksmui ir kitos juslės: prieš Mišias tikintieji buvo apšlakstyti – taip įtraukiamas lytėjimas, jau kalbėjau apie nebylią komunikaciją atliekančius kunigo judesius, kurie įtraukia regą, uoslę dirgina smilkalai, o skonį – Komunija. Tiesa, kaip ortodoksas, smilkalų gausos nebūčiau pastebėjęs (esu prie jų pratęs cerkvėse), į juos mano dėmesį atkreipė Mišių metu ir po Mišių į bažnyčią užklydę prašalaičiai, kurie nustebę garsiai sakė: „Oho! Kiek daug smilkalų!“ Žmogus visapusiškai panardinamas į liturginį vyksmą.

Šaltinių troškulys

Kai kun. Juozapo paklausiau, kaip jam gimė idėja pradėti švęsti Mišias ekstraordinarine forma, jis atsakė, kad šis sumanymas kilo tiesiogiai iš Benedikto XVI *Motu Proprio.* Pasak kunigo, jį labai išvargino liturginio gyvenimo padėtis, susiformavusi po XX a. reformų. Presbiterijos prarado išskirtinumą, nes į jas įžengti leista ne tik kunigams ir patarnautojams, bet ir pasauliečiams, vaikams, moterims; savo statusą prarado ir liturginiai indai. Bet kas gali liesti altorių ir liturginius indus, o kunigas pavirto kalbėtoju – užuot tiesiog atlikęs slėpiningą auką, jis nuolat šneka ir komentuoja ir nei jam, nei žmonėms nebėra smagu, jeigu kunigas nešneka. Kunigas taip suartėjo su žmonėmis, kad supasaulėjo netgi liturginėje erdvėje.

Priešingai, tradicinėse Mišiose egzistuoja aiški kunigo ir tikinčiųjų skirtis, pabrėžiamas presbiterijos šventumas, pagarba jai (į ją žengia tik kunigas ir jo patarnautojai). *Novus Ordo* Mišiose šiandien dažnai skamba ne sakralinė, o žmonių parašyta pasaulietinė muzika, pritaikyta Bažnyčios reikmėms (dažnai lydima gitarų ar kitų pasaulietinių instrumentų), su žmonių sugalvotais tekstais. Tradicinėse Mišiose skamba tik specialiai liturginiams tikslams sukurta muzika, specialiai liturgijai sukurta giedojimo forma (grigališkasis choralas), o tekstuose dominuoja Psalmynas ir kiti Šventojo Rašto tekstai. Kunigo žodžiais: „Saliamonas ne pats sugalvojo, kaip statyti Šventyklą, o ją statė pagal Dievo Mozei atskleistą modelį... Dievas yra mums davęs tam tikrus pavyzdžius, pagal kuriuos gali gyventi Bažnyčia, ir jie atsispindi tradicinėse Mišiose.“ Tradicinės Mišios yra „arčiau šaltinių“, nes remiasi Šv. Rašto ir Bažnyčios Tradicijos pavyzdžiais ir provaizdžiais, o naująsias Mišias švenčiančių parapijų liturginis gyvenimas dažnai pripildomas žmogiška, pasaulietiška kūryba, kuri lemia bendrą tų bendruomenių supasaulėjimą.

Kun. Juozapas teigė, kad dar gyvendamas Brazilijoje, iš kur yra kilęs, jautė tradicinių Mišių troškulį. Jose jis lankėsi tik kai buvo dar visai mažas vaikas, o užaugęs turėjo galimybę lankytis tik *Novus Ordo* Mišiose. Jis sakė, kad akompanuojant gitaroms atliekamos giesmės negalėjo patenkinti kontempliatyvios maldos poreikio, kurį tenkina Tridento Mišios. Tridento Mišios yra estetiškos ir kontempliatyvos: jų metu buvojama su Dievo Žodžiu, jis išgyvenamas tyloje ir ramybėje. Naujosios Mišios supasaulėjusios, todėl pasidariusios vartotojiškos – viskas jose racionalu, jos yra trumpos.

Dvasininkas neneigė, kad apskritai, lyginant su Rytų ritu, Vakarų rite racionalumas yra gerokai ryškesnis. Tačiau apogėjų jis pasiekia *Novus Ordo*, kur atsisakoma nereikalingų pakartojimų ir paliekamas tik pats Mišių branduolys. „Vakariečiui viską būtina racionalizuoti, sutrumpinti, padaryti, kad būtų efektyvu, palikti tik esmę, – teigė kunigas. – Tačiau ar šitaip kalba įsimylėję žmonės? Ar kas nors savo mylimajai sako: „Aš tave myliu.“ Ir viskas. Ko tu daugiau nori? Juk pasakiau, kad myliu, ko čia kartotis, ko čia gestikuliuoti.“ Tradicinės Mišios – tai meilės kalba ir meilės išgyvenimas.

Tylusis Dvasios veikimas

Paklaustas, kaip žiūri į charizminio atsinaujinimo Katalikų Bažnyčioje judėjimą, kun. Juozapas papasakojo, kad tai ir buvo Pietų Amerikos aplinka, kurioje jis užaugo. Dvasininko nuomone, charizminis judėjimas turėjo daug gerų bruožų – jis privertė tikinčiuosius atsigręžti į savo vidų, siekti liturginio sąmoningumo, t. y. mėginti suprasti, kas vyksta Mišiose, tačiau pagrindinė jo yda ta, kad jis buvęs perdėm protestantiškas. Charizmininkui nereikia Bažnyčios, jam reikia Šventosios Dvasios dovanų. Jei jame jau veikia Šventoji Dvasia, tai kam jam Bažnyčia?

Perklaustas apie tinkamą Šventosios Dvasios veikimo supratimą, kunigas pabrėžė, kad Šventosios Dvasios veikimas yra toks, kuris veda į Bažnyčią ir sakramentų priėmimą, nes jis veda į Kristaus Kūną ir patį Kristų. Jis pateikė asmeninį pavyzdį, kai Dievo lydimas vis daugiau norėjo dalyvauti Bažnyčios gyvenime, sakramentuose, galų gale Šventoji

Hedonisto užrašai

Man nepatinka nejautrūs ir nejausmingi žmonės.

•

Turėjau homoseksualų draugą vardu Feliksas. Akivaizdžiai gražus žmogus: pusilgiai banguoti šokolado spalvos plaukai, šviesiai mėlynos akys, aukštas, plačių, tvirtų pečių. Mes buvom labai geri draugai. Kai susipažinau su Feliksu, supratau, kad labai retais atvejais, mane gali patraukti ir vyrai.

Mus siejo sielų bendrystė, neįtikėtinas susišnekėjimas, humoro jausmo sutapimas ir kiti esminiai dalykai. Turėjom tradiciją susitikti „King and Mouse“ viskio bare, gerti airišką dūminį viskį ir šnekėtis. Kadangi Feliksas labai išsilavinęs, dažnai šnekėdavomės apie istorinius įvykius, architektūrą, operą, žmones, gyvenimą, nuklysdavom į kosmoso, religijos ir anapusinio pasaulio temas. Prisimenu, kartą maždaug dvi valandas be perstojo šnekėjom apie galaktikas, fizikos dėsnius, pomirtinį gyvenimą (šitoj vietoj nesutarėm, nes aš sakiau, kad tokio nėra, o jis griežtai tvirtino atvirkščiai), o po įnirtingos diskusijos išėję į lauką užtraukti dūmelio pradėjom riebiai juokauti apie moteris ir jų artimus santykius su kosmetika bei kitokias nesąmones.

•

Nors esu gan ramus ir (niekam) nededu pernelyg daug pastangų, vis susiduriu su įdomiais žmonėmis ir neįprastom situacijom, primenančiom filmų siužetus. Vieną tokių dabar ir papasakosiu.

Buvo vasara. Su draugais ir draugėm linksminomės mieste, gėrėm daug „Jack Daniel's“. Paryčiais nusibeldėm dasimušt į „Absento fėjas“*. Paprastai ten būna griežtas *face control* ir jeigu neatrodai puikiai – lieki už durų. Nors ir gerokai girti, į vidų patekom. Kelios mūsų kompanijos merginos buvo vienišos ir apsvaigusios, tad jų tikslų ir elgesio komentavimas, sakyčiau, nebūtinas. Buvo jau gal šešta valanda ryto, bet mes vis dar gėrėm šotus. Mūsų vienišes užkalbino kažkoks režisierius, jis supažindino su savo draugu, kitu režisierium, ir kai kuriom Lietuvos, tarkim, žvaigždėm. Žvaigždūnai pasiūlė mūsų merginoms važiuoti kažkur pas juos į *afterparty*. Jos, žinoma, sutiko, bet liepė mus pasiimti kartu. Mūsų chebros poros (jų buvo dvi) atsisakė ir išvyko namo. Aš ir mano dvi draugės įsėdom į taksi, kuris vežė į „Čarlio šokolado fabriką“. Taip jie vadino to žmogaus, pas kurį važiavom linksmintis, namus.

Išlipom iš taksi. Naujamiestis. Pakilom laiptais. Atidarom duris – tikrų tikriausias Čarlio šokolado fabrikas arba, tiksliau, Čarlio svaigalų fabrikas: nenusakomas kiekis viskio, kolos, vyno, degtinės, krūva žmonių iš teliko, butas – neįtikėtino prabangumo. Akys raibsta.

Daug gėrėm, uostėm kokainą, tiek prisisvaiginau, kad viskas pasidarė nebeaišku: kas čia per žmonės, kur mano draugės, kodėl šita milžiniška vonia pilna vandens ir mes visi vien tik su apatiniais joje murkdomės. Kodėl kažkokia mergina malasi man tarp kojų? Iš kur ta antroji mergina? Kur dingo vanduo ir visi žmonės ir kodėl mes trise likom visai be drabužių? Kodėl tos dvi merginos mane bučiuoja ir glostinėja? Garsiai groja muzika, daug mėlynos, žydros ir juodos spalvų, viskas sukasi, merginos aimanuoja, akys, blakstienos, plaukai, papai, papai, lūpos, lytiniai organai, rankos, raudonai lakuoti kojų nagai, grakščios kulkšnys, nuostabus šlapias užpakalis… lubos.

•

Vingio parke po medžiu įsijautęs skaičiau knygą, kai į mane atlėkė seilėtas ir purvinas raudonos spalvos šuns kamuoliukas. Jam iš paskos – bjaurus, juodas su baltu sargis, kuriam iš paskos – lieknutė gražaus veido tamsiaplaukė. Akys – didelės, žydros, gražios, nosis – daili, trikampė, vos vos riesta, lūpos – nei per storos, nei per plonos, nei per bespalvės.

– Uoj, atsiprašau, – tarė ji šypsodamasi ir pridususi nuo bėgimo.

Padaviau jai kamuoliuką, slapta nusivaliau pirštus į žolę ir tariau:

– Nieko baisaus.

Ji iš visų jėgų į tolį metė kamuoliuką savo beveisliui, ir šis tekinas nubėgo jo paimti.

– Grįš? – paklausiau.

– Grįš. Mano Bubis protingas šunelis, – su meile šuniui atsakė mergina.

Šyptelėjau.

– Ką skaitai? – ji tęsė pokalbį.

– Neskaitau, tik apsimetu, kad žmonės manytų, jog aš protingas.

Nusijuokėm.

– Aš irgi kartais taip darau.

Bubis parnešė kamuoliuką šeimininkei.

– Šaunuolis, Pūki, šaunuolis, – gražuolė pagyrė savo šunpalaikį ir vėl sviedė jam kamuoliuką.

– „Trečiasis policininkas“ – vaizduotės lavintojas, – atsakiau pavėlavęs ir pagalvojau, kad prieš tai reikėjo pasitarti su Džo**, nes atsakymas nuskambėjo labai jau mandrai. Tačiau ji neišsigando, o tik meiliai nusišypsojo ir pasilenkė apžiūrėti viršelio. Po palaidine pasimatė nedidelės dailios formos krūtys.

– Knygos neskaičiau, bet viršelis gražus. Gal Romo Oranto?

– Nežinau, pažiūrim. Taip, Orantas, iš kur žinai? – užmetęs akį į knygos dailininko pavardę, atsakiau aš.

– Aš maketuoju knygas, Orantas – mūsų siekiamybė, – šyptelėjo.

„Popiete, tu ką tik tapai įdomi“, – iš Simpsonų bajerį pasiskolinusi, tarė Džo.

– Marija, – prisistatė, tiesdama grakščią, smulkią dešinę plaštaką, ką tik ištrauktą iš didelės purvinos pirštinės. Atsakiau jai Dovydo vardu ir savo dešiniąja.

Ji prisėdo šalia. „Puikūs kvepalai“, – susijaudinusi konstatavo Džo.

Šuo jau kurį laiką malėsi aplink. Iš mandagumo jį paglosčiau, bet pasigailėjau, nes paskui niekaip negalėjau atsikratyti nešvaros pojūčio ant rankos.

Pradėjom šnekėti apie perskaitytas knygas, aptarinėti matytus filmus, pasakoti istorijas. Kalbos pylėsi lyg vanduo iš atsukto čiaupo. Negalėjau patikėti, kad tiek daug bendrų temų galima rasti su ką tik sutiktu žmogum. Buvo matyti, kad ir jai malonu. Ji daug ir meiliai šypsojosi, o man nuo tos šypsenos lėkė stogas. Aš, žinoma, stengiausi neišsiduoti, bet nemanau, kad pavyko.

Ilgai šnekėjom, juokavom ir malėm šūdą – net nepastebėjau, kada sutemo ir kaip ją palydėjau namo. Atsipeikėjau prie jos laiptinės tą tylią akimirką prieš bučinį. Tada nieko taip nenorėjau, kaip pabučiuot ją, Mariją.

– Tai ką, iki, – droviai šypsodamasi ištarė ji.

– Iki, – droviai šypsodamasis tariau aš.

Apsikabinom, šuns pavadėlis kartu su pačiu šunimi apsivijo mano kūną taip, lyg būtų Marijos kūno tęsinys.

– Uoj, – šyptelėjo.

– Labanakt, Marija, – pasakiau.

– Atia, – atsisveikinimą užtvirtino ji ir dingo už durų.

Dar kurį laiką nejudėdamas spoksojau į duris. Gali būti, kad ten visą valandą prastovėjau.

Lėtai nužingsniavau Čiurlionio gatve Santuokų rūmų link. Stebėjau ant šaligatvio krentantį savo šešėlį. Jis keliavo iš mano užnugario į priešakį, vis kartodamas tą patį veiksmą. Kai nuo Tauro kalno atsivėrė Vilniaus panorama, nusprendžiau surūkyti cigaretę. Užtraukęs pirmą dūmą, supratau, kad geriau šiandien man jau nebus.

•

Sėdėjom su Marija prie upės. Ji man papasakojo savo sapną. Sapnavo, kad stovi vidury ilgo tiesaus kelio, nusidriekusio horizonto link ir apsupto didelių medžių. Buvo gana tamsu. Neaišku, iš kurios pusės sklido gelsva šviesa ir atsimušdama į nematomas sienas sudarė spindulių raizgalynę. Priešais, ant kelio, gulėjo milžiniška, kampuota ir skylėta rožinės spalvos konstrukcija, iš jos sklido šaižūs metaliniai bildesiai. Marija jautė, kad turi įveikti šią bauginančią kliūtį ir eiti tolyn keliu link horizonto. Jai buvo baisu, ją apėmė diegiantis skausmas ties klubais ir pažvelgusi žemyn į savo kūną Marija pamatė, kad jis skystėja – virsta klampia, melsva, pusiau permatoma mase. Tada, būdama pusiau žmogus, pusiau želė, ji nuslinko prie kliūties. Vidinė to nenusakomo daikto pusė buvo kur kas sudėtingesnė nei išorinė. Tai atrodė neįveikiama. Visi esam sapnavę tokių sapnų, kai nerandi kelio iš kur nors, pavyzdžiui, iš miško, pastato ar kitos erdvės, kai stengiesi, klaidžioji pirmyn, atgal ir vis vien grįžti ten pat arba į dar vieną aklavietę. Šitam sapne Marija jautėsi būtent taip. Ji taip ir nerado išėjimo prieš pabusdama.

•

Įdomus dalykas apie spalvas. Kai kurios spalvos man patinka dėl savo savybių, pavyzdžiui, dramblio kaulo spalva. Nedaug kas iš tikrųjų yra matęs dramblio kaulą, bet visi žino, kaip ši spalva atrodo. Manau, kad jos savybės ypatingos: subtili, švelni ir nenusakoma, kaip ir alyvuogių skonis, nenusakoma niekaip kitaip, kaip tik niekada nematyto daikto pavadinimu. O štai būna spalvų, kurioms kiek sunkiau priskirti kokias nors savybes. Tarkim, mėlyna. Kokia yra mėlyna spalva? Mėlyna spalva yra tiesiog mėlyna. Galima ją pavadinti gražia, sodria, ryškia, tiršta, skysta… Bet tai labai priklausys nuo konteksto, t. y. nuo kitų spalvų. Nors visos spalvos priklauso nuo šalia esančių, minėtoji dramblio kaulo spalva visada bus savo vietoje. Ji gali būti šiek tiek tamsesnė ar šviesesnė, tačiau niekada nebus įžūli ar rėkianti, niekada nebandys atkreipti į save dėmesio, ką, pavyzdžiui, raudona daro nuolat. Netgi labai susigūžusi, raudona cypia. Jeigu necypia, vadinasi, tai jau nebe raudona, o vyšninė, oranžinė ar rausva. Raudona pati nuo savęs pavargsta. Tiesą sakant, man jos kartais gaila. Tikiu, kad ji ne visada nori būti dėmesio centre, bet jai kitaip neišeina.

Manau, kad raudona ir mėlyna spalvos yra kažkuo panašios. Žinoma, jos abi yra iš trijų pagrindinių spalvų, bet, pavyzdžiui, apie geltoną visai nėra ką šnekėti. Ji yra kaip mažas, įkyrus, kiauksintis šunytis, kuris visus tik erzina, bet nieko doro nepasako. Geltona dar visai vaikas ir nemanau, kad kada nors išaugs. O mėlyna ir raudona yra du subrendę ir žinantys, ko nori, žmonės. Drįsčiau teigti, kad raudona ir mėlyna yra susituokusios. Nors nesu tuo tikras, manau, kad jeigu taip ir yra, jųdviejų sąjunga yra kažkas nerealaus. Tokiu atveju, pagal visus gamtos dėsnius, violetinė yra šios išraiškingos poros atžala, tačiau man ji panašesnė į brandžią, bet nelaimingą raudonos seserį. Galbūt geltona galėtų būti mėlynos ir raudonos vaikas, bet ji yra visai kitos prigimties ir neturi tam tikrų savybių, leidžiančių jai tapti lygiaverte šeimos nare.

Jeigu būčiau spalva, manau, būčiau Ivo Kleino mėlynos, vandenyno žaliai mėlynos, tamsiai pilkos ir tamsiai baltos mišinys.

Tokios mintys mane užplūdo parūkius hašišo.

* „Absento fėjos“ – prabangus ir paslaptingas Vilniaus klubas, kuriame renkasi garsūs žmonės, pramogų verslo atstovai ir kitokios žvaigždės.

** Džo – Flanno O'Brieno romano „Trečiasis policininkas“ pagrindinio veikėjo siela, su kuria jis kartais pasitardavo.

Nukelta į p. 16 ▶

Dvasia jį atvedė į kunigystę. Dvasia veikia viduje, veikia neregimuoju būdu ir jos veikimas pažįstamas iš jos vaisių.

Bažnyčia, kaip sakė kun. Juozapas, jam visų pirma yra Kristaus Kūnas. Todėl nuoseklu, kad veikimo, kuris ne tik neveda į Bažnyčią, bet ir skatina jos nebesiekti, dvasininkas nelaiko Šventosios Dvasios veikimu. Šiandien tarp katalikų, ypač Lenkijoje, plinta įvairiausios charizminės išgydymo pamaldos, tačiau pamirštama, kad stipriausias krikščionių vaistas – šv. Mišios.

Sacrum et profanum

Iš to, ką sakė kunigas (o jo nuomonei pritarė ir patarnautojai), susidariau nuomonę, kad labiausiai ši bendruomenė išsiilgusi sakralumo ir profaniškumo skirties. Kai paklausiau, ar lotynų kalba nėra kliūtis dalyvauti Mišiose, dvasininkas teigė, kad kliūtys didžiausios pagyvenusiems žmonėms, kurie nepratę prie šios kalbos ir nebeturi pajėgumų jos išmokti. Jaunuoliai, net negabūs, lengvai išmoksta liturginius tekstus atmintinai ir lengvai juos seka.

Patarnautojai papildė kunigo žodžius savo pastebėjimu, kad jiems Mišiose labai padeda ankstesnis dalyvavimas lietuviškose, ordinarinėse Mišiose (jos turi panašią struktūrą, be to, sutampa daug tekstų, todėl praktikuojantis katalikas lengvai gali atpažinti, kas vyksta ir tradicinėse Mišiose). Lotynų kalba šios bendruomenės nariams yra vertinga ne tik todėl, kad yra labai graži, bet ir todėl, kad yra nekasdienė, ypatinga. „Daugelis tautų Dievą šlovina kita kalba, nei kalba turguje“, – sakė patarnautojas.

Visa tradicinių Mišių struktūra kun. Juozapui yra mistinis kilimas, tikinčiųjų įvesdinimas į Kristaus slėpinį. Patenkama į nepasaulietišką erdvę ir laiką, kur nekasdienio vyksmo metu pažįstamas šventas slėpinys. Todėl, mano nuomone, grįžimą prie tradicinių Mišių galima interpretuoti kaip sekuliarizuotos sąmonės bandymą iš naujo atrasti šventenybę.

Kunigas pabrėžė, kad tai, ką jis randa tradicinėse Mišiose, vis dar nėra prarasta Ortodoksų Bažnyčioje. Jis pasakojo daug bendravęs su vienu ortodoksų kunigu vienuoliu (dabar jis esąs vyskupas) ir jiedu po susitikimų netgi vienas kitą laimindavę. Štai toks ekumenizmas, kylantis iš bendro liturginio išgyvenimo.

Pastaroji žinia man buvo labai netikėta. Eidamas į „tradicionalistų“ bendruomenę tikėjausi atrasti itin antimodernistiškai, antiekumenistiškai nusiteikusius krikščionis. Priešingai, sutikau atvirus dialogui ir nebijančius modernaus pasaulio. Kun. Juozapas atstovauja kitokiai ekumenizmo vizijai – ne doktrininio ar juridinio tarpusavio supratimo ekumenizmui, o mistinės bendrystės ekumenizmui.

– GINTARAS SUNGAILA –

Hedonisto užrašai

▶Atkelta iš p. 15

•

Marija, be knygų maketavimo, užsiima keramika. Savo kambaryje ji turi tam skirtą kampą arba, kitaip tariant, kampą su stalu. Jį dengia meniška netvarka: indelis su drumzlinu vandeniu, molėti teptukai, gremžtukai, rėžtukai, švitrinio popieriaus atraižėlės, kartonai, kartonėliai, molio skeveldros, užbaigti keramikos darbai, keramikos darbų detalės, ąselės, dangteliai ir t. t.

– Kartais mane užplūsta didžiulis noras nulipdyti ausį, – taria ji.

– Geras, – atsakau.

– Bet dažniausiai tai būna kur nors, kur tam nėra sąlygų, o kai grįžtu namo, tas noras jau būna praėjęs arba tenka užbaigti kitą darbą.

Marija lipdo labai skoningus, lakoniškus indų servizus, primenančius Bauhauzo mokyklos stilių. Kai kurie iš tų darbų dekoruoti netaisyklingais, „kairiarankiškais“ žmogaus kūno piešiniais, primenančiais antikines skulptūras.

Atsargiai paimu vienintelį tame kambaryje esantį arbatinį. Ant jo šono puikuojasi būtent toks piešinys, kokį ką tik apibūdinau.

– Kanova. Amūras ir Psichė, – konstatuoja Marija.

– Mm… – numykiu.

– Norėjau išgauti griežtos formos ir antigriežtos linijos kontrastą.

– Atrodo puikiai. Man labai patinka.

– Ei, neužmirškim, ko čia atėjom, – šypteli ji.

– Gerai, pradedam, – švelniai, bet tvirtai atsakau aš.

– O davai, aš šian tavo ausį nulipdysiu? – kikendama pasiūlo Marija. – Bus proga bent vieną iš jų pamatyt, – tęsia koketišką kikenimą.

– Davai! – šypsodamasis pritariu. – Aš lipdysiu nosį, gerai? Bet turėsi mane pamokyt, *okay*?

– Gerai, galėsiu duot anatomijos knygą. Sėsk čia, – paliepia atitraukdama kėdę.

Man atsisėdus Marija savo švelniais, smulkiais pirščiukais prisega segtuku mano garbanotus plaukus taip, kad matytųsi kairioji ausis. Mėgaujuosi jos pirštų galiukais ir atsargiais bei subtiliais prisilietimais. Noriu, kad tai nesibaigtų. Įsivaizduoju, kaip fone pradeda groti „Smoke City“ daina „Underwater Love“. Tą minutę mano vidinis „aš“ lėtai atsistoja ir stebi viską iš šalies. Viskas pradeda vykti labai pamažu. Vidinis „aš“ mato, kaip lėtai lėtai nukrenta segtukas ir Marija lenkiasi jo kelti, o aš sėdžiu šiek tiek palinkęs, nuleidęs galvą ir droviai šypsausi apimtas gražių minčių. Vidinis „aš“ paglosto mergelei Marijai ranką ir lėtai grįžta ant kėdės.

– O tavo ausis graži! – nustemba ji.

– Ačiū dievui, – padėkoju.

Taip mes leidom vakarą. Ramiai, kontempliatyviai, lipdydami ausis, nosis, pirštus ir kitokias neįpareigojančias kvailybes. Paskui dažėm jas ryškiom spalvom. Marijos nulipdyti daiktai, ypač ausis, kruopštūs ir tobuli, maniškiai – kaip labai meniško vienuolikmečio kūrybos rezultatas.

•

Patenkintas ir lengvai apsvaigęs nuo žolės stovėjau pasirėmęs į jau nebeveikiantį dešrainių kioskelį. Festivalis, aštunta valanda ryto, netoliese ošė jūra, rūkiau. Šalia manęs juokavo draugas. Prie mūsų priėjo neblaivi, bet graži tobulos figūros mergina šlapiais drabužiais, su cigarete tarp dviejų dešinės rankos pirštų.

– Gal trit žibtvėlį? – paklausė.

– Žinoma, – atsakė draugas.

Jis pridegė merginai cigaretę. Aš žiūrėjau, neatitraukiau akių. Mūsų akys susitiko, ji nusišypsojo. Aš irgi. Pro jos girtumą sunkėsi rafinuotas mąstymas ir šiluma. Mano draugas jau buvo pasiruošęs ją kabinti, bet pamatęs, kaip mudu spoksom vienas į kitą, suprato, kad nieko nebus. Buvo akivaizdu, kuo baigsis šis rytas.

– Š su rbais mdžiausi jroj, – kikeno mergina.

Jos girtumas buvo žaviai juokingas.

– Gal einam prisėst prie tavo draugų? – už poros minučių pasiūliau aš.

– *Okay*, – pritarė.

Netoliese ant suoliuko sėdėjo čiuvelis, jam ant kelių – jos draugė. Atsisėdau šalia ir nejučiom pasisodinau ryto viešnią sau ant kelių. Paskui ją pabučiavau. Visi draugai greitai išsiskirstė, o mudu nusprendėm nusipirkti sidro ir eiti į paplūdimį. Nešiau jos raudonus, sunkius, vandens prisigėrusius guminius batus.

Pusiaugula įsitaisiau prie rąsto, ji išsitiesė ant manęs ir padėjo galvą man ant peties taip, lyg būčiau gultas. Glosčiau jos rankas ir klubakaulius, bučiavau kaklą. Mes daug šnekėjom, gėrėm sidrą ir rūkėm cigaretes. Be abejo, paskui be atvangos bučiavomės ir glamžėmės. Voliojomės ant smėlio, visur už drabužių byrėjo smiltelės, žmonės į mus spoksojo ir laidė nešvankias replikas, bet mums, žinoma, buvo nė motais.

– Su tavim norėčiau peržengt visas padorumo ribas, – sušnabždėjo ji man į ausį.

•

Visų dalykų grožis priklauso nuo to, kaip seniai ką nors dulkinai. Ir, be abejo, kokios kokybės dulkinimas tai buvo. Jeigu vakar barškinai gražią, karštą mergą, greičiausiai šiandien visi daiktai tau bus gražūs, negražūs žmonės atrodys patrauklesni ir netgi gali kilti noras su jais bendrauti. Muzika, kuri tau kažkada labai patiko, bet atsibodo nuo per dažno klausymo, suskambės labai veržliai ir įkvepiančiai. Tau viską daryti bus gera: eiti gatve, žiūrėti į nuobodžius pastatus ir šaligatvius, bendrauti su žmonėmis, netgi dirbti sunkų ar nuobodų darbą. Tau viskas taps įdomu, netikėta ir įkvėps naujoms idėjoms ar darbams.

Dulkinimasis ir pasaulio grožis yra du vienas kitam proporcingi dydžiai.

•

Kai nebežinau, kokios muzikos klausyti, pasileidžiu klasikos. Dažniausiai Mocarto. Jo muzika ypatinga tuo, kad nekelia asociacijų su jokiais žmonėmis, vietomis ar įvykiais. Nekelia apskritai jokių asociacijų.

Ne per seniausiai patyriau gražų Mocarto muzikos išgyvenimą. Kaip viskas vyko? Per savo galingas kolonėles paleidau Amadėjaus kūrinį ir išsitiesęs ant lovos užsimerkiau. Absoliuti pilnatvė, nieko daugiau nereikia. Guli ir klausaisi. Atrodo, kad girdi, kaip eina laikas, kaip muzika groja laiko tėkmę. Arba atvirkščiai – laiko stovėjimą, neegzistavimą. Apima toks jausmas, kad visas tavo kūnas paskęsta muzikoje, lyg ji būtų šilta, švelni vandens pavidalo masė. Ir tu plūduriuoji toje metafizinėje masėje ir tau nereikia kvėpuoti, nes tavo kvėpavimas yra muzika. Masėje, kuri egzistuoja visur ir niekur vienu metu.

Įpusėjus šiam aktui mano galvoje kažkas prisuko apelsiną. Šitam „filme“ aš vaidinu Aleksą, o Mocartas – Bethoveną. Mudu su Mocartu vaidinam filmą. Man tinka Alekso vaidmuo. Ir išvaizda mes panašūs, ir cinišku charakteriu. Skirtumas tik tas, kad aš nesmurtauju, nebent labai retai ir tik mintyse.

Po dviejų valandų klasikinės muzikos jaučiuosi pakvėpavęs grynu oru, atsigėręs tyro vandens iš šaltinio ir pasveikęs nuo ligų, kuriomis net nesergu.

Apie hedonistą

Mėgstamiausi hedonisto filmai:
1. Jimo Jarmuscho „Išgyvena tik mylintys“
2. Jimo Jarmuscho „Kontrolės ribos“
3. Xavier Dolano „Įsivaizduojamos meilės“
4. Toddo Robinsono „Vienišos širdys“

Mėgstamiausios hedonisto dainos:
1. „Smoke City“ „Underwater Love“
2. „Sqürl“ „Funnel of Love“
3. „Massive Attack“ „Angel“
4. „Sigur Rós“ „Svefn-g-englar“
5. „Lovage“ „Archie and Veronica“
6. Tricky „Poems“
7. „Slowdive“ „Avalyn 2“
8. „Die Antwoord“ „Liewe Maatjies“
9. Juliano Fane’o „Coronation“
10. „Timber Timbre“ „Black Water“

Mėgstamiausios hedonisto knygos:
1. Henriko Radausko „Visi eilėraščiai“
2. Oscaro Wilde’o „Doriano Grėjaus portretas“
3. Michailo Bulgakovo „Meistras ir Margarita“
4. Friedricho Nietzschės „Štai taip Zaratustra kalbėjo“
5. Ajahno Brahmo „Atverk savo širdies duris“

Mėgstamiausios hedonisto spalvos:
1. Balta
2. Juoda
3. Dramblio kaulo
4. *International Klein Blue*

Mėgstamiausia hedonisto veikla:
1. Žiūrėti į tekantį vandenį
2. Gerti raudonąjį pusiau sausą vyną ir valgyti juodąsias alyvuoges, įdarytas feta
3. Gerti juodą kavą ir rūkyti „Marlboro Gold“ cigaretę
4. Sėdėti lauko kavinėje šiltą vasaros dieną ir gurkšnoti šaltą kvietinį alų
5. Skaityti knygą pievoje
6. Žiūrėti į laužą
7. Žiūrėti į dangų
8. Filmuoti žmones
9. Fotografuoti
10. Aprašinėti patirtis

Ko hedonistas negali pakęsti:
1. Vandens, nutekėjusio už rankovės
2. Arbatos maišelio kartonėlio, plikant arbatą įkritusio į puodelį
3. Viešojo transporto turėklų
4. Neskustų pažastų
5. Svogūnų kvapo ir skonio
6. Daug skirtingos prigimties daiktų vienoje vietoje

Kokie žmonės žavi hedonistą:
1. Gražūs
2. Švarūs
3. Skoningi
4. Įdomūs
5. Išsilavinę
6. Mandagūs

Kokie žmonių bruožai hedonistui nepatinka:
1. Šviesūs antakiai
2. Supermiela šypsenėlė su duobutėmis
3. Storos, putlios lūpos
4. Putlūs skruostai (būna išimčių)
5. Mažos akys su šviesiom blakstienom
6. Trumpi pirštai su pernelyg trumpais nagais
7. Patamsėjusios pažastys
8. Per anksti praplikusios vyriškos galvos

Kas virpina hedonisto širdį:
1. Akimirka prieš bučinį
2. Akimirka prieš sueitį
3. Išsiskleidusių alyvų kvapas
4. Ainio Storpirščio vaidyba
5. Daili ausų forma
6. Panteonas

Kas hedonistui kelia šleikštulį:
1. Daug mažų tos pačios prigimties objektų vienoje vietoje, pvz., kirmėlės, skylutės, pūslelės (tai negalioja žirniams, aguonoms, sezamų sėkloms, prieskoniams ir pan.)
2. Riebaluoti plaukai
3. Nenukirpti nagai purvinomis panagėmis ir apšerpetojusiomis odelėmis
4. Daugiasluoksnis prakaito kvapas
5. Arogancija

– DALIA JUODAKYTĖ –

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė *(gkazlauskaite@gmail.com)*.
Paveldas: Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja: Zita Remeikienė.
Vadybininkė: Goda Jurevičiūtė.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.
Bendradarbiai: Marius Burokas *(Skaitykla Nr. 5)*, Karolis Dambrauskas *(Publicistika)*, Andrius Jakučiūnas *(Komentaras)*, Rimantas Kmita *(Kritikos kirtimai)*, Andrius Patiomkinas *(Vertimai)*.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas: (8 5) 261 37 70.

Elektroninis paštas: *satenai@takas.lt.*
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke: LT36 7300 0100 0000 7071;
AB bankas „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1439 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

„Šiaurės Atėnus“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas (2015 m. suteikė 20 300 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: kultūros refleksijos erdvė“ (p. 6, 10–16) ir 10 000 Eur publicistikos skilčiai (p. 2–3); Lietuvos kultūros taryba.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

9 771392 776026